

בס"ד

קובץ כל ספרי כשרות

חלק ד'

שער כללי

הו"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבותי הקדושים זי"ע
הק' שלום יהודה גראס, אבדק"ק האלמין יצ"ו

חלק ד':

ספר א: אכילת מצות בישראל הלכות אכילת מצה ואפיקומן בלילי פסחים ועוד

ספר ב: מצות מצה: דיני ואכילת מצה כל שבעת ימי החג, אם יש בו מצוה או רשות.

ספר ג: מצה שרויה: דיני מצה שרויה למחמירים בה ולמקילים בה, וההבדל בין שבעת הימים הראשונים של חג לאחרון של פסח.

ספר ד: סגולות מצות ישראל - סגולות והשפעות המרובות הבא על ידי קיום מצוות אכילת מצה כדת וכהלכה.

ספר ה: שלום שלום לרחוק ולקרוב: מבאר גודל ההזנחה בכשרות מעדעצינן לפסח.

אכילת מצות בישראל

תוכן הספר ומהותו להסליל דרך התורה וההלכה, המסורת, להבא לקיים מצות אכילת מצה כהלכתה, ככל משפטה וחוקתה הנחקק בדברי הפוסקים אשר מימיהם אנו שותים ולאורם אנו הולכים:

ספר א) הוא **אכילת מצה בישראל** הלכות אכילת מצה ואפיקומן בלילי פסחים, שיעורן בכמות ובאיכות התחלת וסוף זמנם, בדרך ארוכה הכולל חלק ההלכתי משולבות למוצא ומובא של כל הלכה לדעת מבטן מי יצאו הדברים ואייה משכן דברי קדשם.

גם ספחנו דרך קצרה אשר עין כל ירוצו עיונם בו הלכות פסוקות וקצרות בלשון קל וצה. וגם דעת הפוסקים אם מצוה להרבות באכילת מצה בלילי פסחים יותר משיעור החיוב העיקר. **ספר ב**) הוא **מצות מצה** דיני אכילת מצה כל שבעת ימי החג, (ובחול' שמונה). אם יש בו מצוה או רשות.

ספר ג) הוא **שמחת החג** פלוגתא רבתי מגאוני וקדושי עליון, אם מקום יש בראש להחמיר שלא לאכול מצה רק בליל פסחים בלבד, ולא זולת אפי' בשבת ושביעי של פסח, ומקורם עוד נפתח בדברי הפוסקים הקדמונים.

ספר ד) הוא דיני **מצה שרויה לישראל** דיני מצה שרויה (המכונה בראקע"ן) למחמירים בה ולמקילים בה, וההבדל בין שבעת ימים הראשונים של חג לאחרון של חג.

ספר ה) הוא „**סגולות מצות ישראל**“ כולל כל סגולות והשפעות המרובות בברכות וישועות, ורפואות והצלחות, הבא ע"י קיום **מצות אכילת מצה כדת וכהלכה**, והשכר הגדול המוכן להם בעלמא דעתיד.

הו"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבתי הק' זי"ע

הק' שלום יודא גראס

רב דקהל „מגן שאול“ ד„האלמין“ ור"מ בישיבה וכולל „בית ישעיה“
מכון להוראה בשחיטות ובדיקות

בעהמח"ס: גידולי יהודה (על הלכות ציצית), שו"ת זבחו זבחו צדק (על הלכות שחיטה ובריקה). **חינוך ישראל סבא** (מדריך לחינוך הבנים והבנות), **מדריך לצניעות, מנחת יהודה**, (על חומר איסור „חלב עכו"ם“ ו„סימילאק“), **מנחת שלום** (הדרכה לכשרות), **נפש ישעיה** (על מאכלות אסורות, ה"ח), **קדושת ישראל** (על הלכות ייחוד), **מזוות שלום** (על הלכות מזווה) ושי"ס.

אזהרה

אדם אוסר בדבר שלו, בכך אל ירים איש את ידו להשיג גבולו או נבול באי כחי ולהדפיס ספר הזה או חלק ממנו בלי רשותי והסכמתי, ולהשומע תבא ברכת טוב ושכרו בזה ובבא.

הרוצה להשיג זוֹספר הזה יפנה אל המוציא לאור:

Copyright © 1977

כתובת המחבר:

Rabbi Sholom Y. Gross
4711 — 12th Ave. Apt. a-5
Brooklyn, N. Y. 11219
436-8086



כל הזכויות שמורות

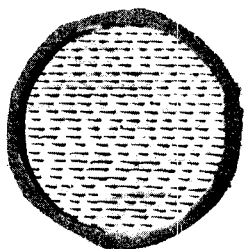
Printed in the United States of America

להני תרי צנתרא דדהבה הרה"ח המפורסם מו"ה ר' צבי גאנזבורג שיחי' ומו"ה ר' מרדכי חן שיחי', בעלי בית דפוס אמפייער בברוקלין שטרחו ושקדו להוציא מתחת ידם חיבור הלז בתכלית השלימות ההידור והיופי. יתברכו ממעון הברכות, ברב ברכות ושובע שמחות ובכל מילי דמיטב.

נסדר בדפוס „עמפייער פרעסס“

550 Empire Blvd. • Brooklyn, N. Y. 11225

מצוה אנציקלופדיה



Editor:

Rabbi S. Y. Gross

4711 - 12th Ave. Apt. A-5

Brooklyn, N. Y. 11219

Tel.: (212) 436-8086

Mosad Brucha Tova

P.O.B. 331

Blythbourne Station

Brooklyn, N.Y. 11219

Copyright © 1981

אכילת מצות בישראל

הלכות אכילת מצה ואפיקומן בלילי הפסחים, שיעורן בכמות ובאיכות התחלת וסוף זמנם, בדרך ארוכה הכולל חלק ההלכתי המשולבת למוצא ומובא של כל הלכה לדעת מבטן מי יצאו הדברים ואיה משכן דברי קדשם. גם ספחנו דרך קצרה אשר עין כל ירוצו עיונם בו הלכות פסוקות וקצרות בלשון קל וצח. וגם דעת הפוסקים אם מצוה להרבות באכילת מצה בלילי פסחים יותר משיעור החיוב העיקרי.

הו"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבותי הק' זי"ע

הק' שלום יודא גראס

רב דקהל, מגן שאול" ד, האלמין" ור"מ בישיבה וכולל, בית ישע"י
 „מכון להוראה בשחיטות ובריקות“

בעהמח"ס: אפיית המצות השלם (י' חלקים); גידולי יהודה (על הלכות ציצית); שו"ת זבחי זבחי צדק (על הלכות שו"ב); חינוך ישראל סבא (מדריך לחינוך הבנים והבנות); מדריך לצניעות; מזוהת שלום (על הל' מזוהת); מנוחת שלום (ההרכה לכשרות); מנחת יהודה, (על חומר איסור, חלב עכו"ם ו, סימילאק"); נפש ישע"י (על מאכלות אסורות, ה"ח); קדושת ישראל (על הלכות יחוד); ושי"ס.

בלאמור"ר הרה"ג הצ' מוהר"ר ישע"י זאב גראס זצ"ל נכד הרף מסטרעליסק, ר' יעקב קאפיל חסיד, ט"ז, בית, תוני"ט, רשי"י, ולמעלה בקודש עד דוד המלך עה"ש.

— ברוקלין, יצ"ו • שנת תשל"ח —
 — ההכנסה מוקדשת לטובת הישיבה והכולל —

מפתח לספר אכילת מצות בישראל

פרק א

1. אכילת מצה ושאר דברים עיו"ט כט
2. נטילת ידיים ל
3. ברכת המוציא – ועל אכילת מצה – והבציעה לא
4. טיבול במלח ואכילת הזיתים – לכתחילה לא
5. אכילת הזיתים – בדיעבד – ובאונס לב
6. אכילה בהסיבה לג
7. שיחה – אחר ברכות לד
8. סדר אכילת אפיקומן לד
9. אכילתה על השובע לה
10. אכילתה בב' מקומות לה
11. נרדס באמצע אכילת האפיקומן לו
12. שכח לאכול אפיקומן לו
13. מי שאי"ל אלא כזית לו
14. איסור אכילה אחר אפיקומן לז
15. זמן אכילת מצה לז
16. חיוב נשים באכילת מצה – ואפיקומן לח

פרק ב

17. כוונת האכילה לח

איכות אכילת כזית מצה

18. דין בין החניכים לט
19. מהות בין החניכים לט
20. הנאת מעים מ
21. סדר הבליעה – ושיעור האכילה מ
22. כדי אכילת פרס מב
23. סוף זמן אכילת מצה מג
24. זמן חצות לילה מד

פרק ג כמות אכילת מצה

נ	.25 אכילה פחות מכשיעור	25
נא	.26 אכילה יותר מהשיעור	26
נה	.27 שיעור כזית	27
נו	.28 שיעור הגדול – והקטן	28
ס	.29 שיעורו במשקל הגרם – ואונ"צ (oz.)	29
סא	.30 לוח השיעורים, לכזית – ביצה – ורביעית	30
סב	.31 כללים בענין השיעור	31
סג	.32 אכילת מצה – לחולה, ווקן	32

פרק ד

סד	.33 אכילת אפיקומן על השונע	33
סה	.34 מצה-ומרור, חוץ לתחום	34
סה	.35 לדחוק באכילת מצות הלילה	35
סה	.36 אם מזיק לו	36
סו	.37 במקום סכנה	37
סו	.38 שלוחי מצוה אינן ניוקין	38
סו	.39 אכילה ושתי' אחר אפיקומן	39
סז	.40 עישון טיטון – שתיית ט'אבא"ק, אחר אפיקומן	40
סז	.41 רדיפה בתר מצות – והערמה בהם	41

פרק ד

סח	.42 סדר נט"י, ברכות, בציעה, אכילה של מצות מצוה	42
ע	.43 אכילת מרור	43
ע	.44 אכילת כורך	44
עא	.45 אכילת אפיקומן	45



הקדמה

הנה כבר הקדמנו שלהאריך ולהביא כל דין, ומנהג, ומסורת משורשה ומקורה יתארכו הדברים וילאה הקורא, בפרט לרוב העם הטורדים על המח' ועל הכלכלה, עד החג כמעט.

דא לדין הבאנו קובץ גדול מספרי האחרונים כל ההלכות מתחלת קצירת החטים עד אחר אכילת אפיקומן בקצירת האומר, דבר דבור על אופניו, והם סולת נקי' מדברי הפוסקים הראשונים וגדולי האחרונים אשר מפיחם אנו חיים, ומימיהם אנו שותים.

ובזה נקוה לבוא אל נקודת מטרתנו להקל על המון בית ישראל, בין ליושבי אהל ובין לשאר העם המשתוקקים לקיים מצות אפיית ואכילת מצה כראוי ויאות, אולם מניעת השגת החפץ, חסרון הידיעה, וקוצר העת לחפש חיפוש מחיפוש מספר לספר, ועד שבאים לספר האחרון שוכחים הראשון.

אלא דמ"מ ישראל קדושים ומוסרים נפשם לקיים מצות עשה מה"ת של אכילה, היחידה הלזו (כלשון חת"ס בהשמטות, קצ"ו) במסירת נפשם הטהורה, בכל פרטיה ודיקדוקי' וכוונותי'.

בשגם בזוכרם דברי האריז"ל הנלהבים שהנוהר ממשוהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה, ומצד כל יראה ובל ימצא הלא יצאנו בבדיקה וביטול, ברם אם האכילה לא יעלה כהוגן ח"ו איה כל הבטחה זו? הלא פורחת והולכת לה! וכ"א בודאי נפשו ישים בכפו ויעשה יותר מיכלתו, ולא יחסוך עמל ויגיעה וטירחא יתירה להשיג מצות אפיות מן המובחר שבמובחרים, ואז בטח יזכה לשמירה משימצא דחימצא ע"י מלאכי עליון כמבואר לעיל בשם שלשה עדים נאמנים: בעל אור לשמים מאפטע זצ"ל, (לעיל או' לג) ערוגה"ב פ' צו, והגדה אמרי קודש ד"ה מצה זו בשם הגה"ק מסטרעליסק (או' יא). וזהו אם בזיעת אפו ויגיעת עצמו יעסוק בכל חלקי המצוה כמבואר להלן, אולם אם יטמין ידו בצלחת, ויצא לשוק לקנות מן הבא בידו מה יענה ליום הכסא, שאז עיקר הדין על מיכלא דאסוותא, כמבואר באבני נזר (שצ"ב) ואיה גבורתו להשתיק הקטיגור ולהגביר הסניגור?

ועלה ברעיוני דבר פשוט המושכל ללב, כי דברי הזוה"ק הללו, ודברי האריז"ל שהזוהיר ממשוהו חמץ כו', שניהם מתאימים להדדי, וזכרון אחד עולה לשניהם, דמה"ט עיקר דינו על מיכלא דאסוותא (כינוי למצות מצוה בווה"ק) בלבד הגם שישנם עוד תרי"ב מצות לבד מדיקדוקי סופרים ועוד, כי אם הי' נוהר בזה בודאי הבטחת האריז"ל הי' משמרו כולי שתא שלא ישל בחטא ועון, וע"כ אף שבלא"ה הי' א"א לחרוץ משפטו בכל החומר ועומק הדין שהרי אדם יסודו

מעפר ונוטה לגשם, ואדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב וכו' כמאמר חכם החכמים שלהמע"ה.

מ"מ הלא יש דרך ישר לפני הבן שלא יחטא דהיינו להתאמץ לגדור גדר בהרחקה גדולה מחשש אחד מני אלף של כ"ש חמץ, ואז בלי ספק הבטחת האריז"ל יעמוד על ימינו לשמרו כל השנה מנדנד חטא ופשע, ובא יבא צהלה ושמחה ליום הדין והרחמים בלב מלא בטחון שיזכה בדינו ויצא בנצחון נגד מסטיניו.

סיכום מכל הנ"ל כי על קרקפתא דגברי מונח לשום כל מעינו וחפצו, ועמלו ויגיעו, להשיג מבוקשו לבלי להלכד ח"ו במשהו חמץ, אשר בעסק זו אכילת מצה הנעשה מקמח ומים, נוטל חלק בראש, וכמבואר בפלא יועץ הנ"ל. ומה יענה ליום פקודה אם ישים פניו ומעיינו להחליק ולשפץ רהיטיו וכליו, שיהיו יפים ומהודרים ומוזהרים כזוהר הרקיע ביומא דאיסתנא, אם אח"כ יצטרך לקמץ עי"ז מזמנו ולצאת במצות מן הבא בידו.

ובע"ז אמרתי אשיחה צערי וירווח לי כי באמת בימינו אלה נתהפך הגלגל קדורנית, והעיקר נעשה טפל, והטפל עיקר, עומלים ויגיעים בלהג הרבה יגיעת בשר בלי הרוחה אפילו לנשימה קצרה, ומי הוא זה ואי זה הוא אשר ירצה להכחיש השמש בצהרים, דבר הנראה והנגלה בעינים לכל מהלכי שמים, כי בכל בית ובית אשר דבר המלך מלכו של עולם ודתו מגיע עומלים בשתי ידיים, לנקות הכתלים, והרהיטים הכלים, דלתות חלונות, בגדים ומכנסיים, וגם בריצת רגלים להביא בכפליים כל הנצרך לנקות הבית ולהלבינו ולהצהיר הכלי כסף וכלי זהב שיבהיקו פי שמים, ומזה שואבין עונג ונחת בכפליים.

לו חכמו ישיכלו ויבינו כי כל הדין רק טפל שבטפלים כי העיקר רק לבאר כל שימצא דחימצא, דעת לנכון נקל כי ביאור כל חמירא בקיומת מצות תשבתו כמשמעו ומדרשו אין הכוונה להצהיר ולהזהיר כל ביתו וחפציו המונחים בו, רק ניקוי החמץ המצוי והדבוק בחורין וסדקין על בוריו עד מקום שידו מגעת, והשאר מבטל בלבו ודיו, וגם לרבות החמץ האמיתי המבואר בספרים הנ"ל, דהיינו כל ספרי חשק ביכע"ר מאגאזינע"ן וגם כלי אבי אבות הטומאה הנקראת טעלעוויזי"ע, והשני בדומה לו הראדי"ו החמוצים ומחמצים בתי ישראל מנפש עד בשר יכלה, כארסו של עכנאי.

ואם יסכים ברצונו ובדעתו לעשות כדן או ישכיל להבין דברי חז"ל (בפסחים ועוד) שהאשה היתה עוסקת בלישת ואפיית המצות, כי התימא הכי גדולה מאין לקחו פנאי זה, הלא עמל ויגיעת השבתת כל חמירא מטריד עד עצם יום החג, אבל לדברינו מובן, וד"ל.

ונא לעיין היטב בחלק המוסרי הנ"ל וגם בחלק ההלכתי דלהלן ואז בלי ספק יפקחו עיניו במילואם, עיני שכלי, ויתרחב דעתו להבין כי העיקר שצריכין לעמול וליגע שיעלה בידו אפיית המצות בכל פרטי' ודיקדוקי' בלי שום פיקפוק כלל, ולהאמץ לצאת ידי כל הדיעות, וכל זה אי אפשר רק באם יעמוד וישגיח בכבודו ובעצמו מרישא ועד גמירא, בעשיית מצות שלו.

ואם יחסרו לו ידיעות ההלכתיים מספרי הפוסקים עדיין יהי' אומן החסר כלי, וכבעל מלחמה ההולך בקרב וכלי זיינו בל עמו. וזאת כל מטרתנו בקונטרס הלזה לקבץ כל ידיעות הפוסקים הדנים בדין אכילת המצות בכל פרטי' ודקדוקי' דבר אחד לא נעדר באופן שמי שרוצה באמת לעשות מה שבידו אין מעצור בידו אחר עיון היטב בחיבורי הדין מרישא ועד גמירא.

וכדי שלא להתכלל בין המתחילים במצוה ואינם גומרים צרפתי חלק שני המכיל בתוכו דיני אכילת מצה על בורי', וגם השיעורים לכזית ורביעית בא"י, ושאר ארצות, וקיום מצות מצה כהלכתה בשלימות גרמא להיות שותף להקב"ה במעשה בראשית (רוקח), וגם חשיב כאילו קיים כל תרי"ג מצות (ילקוט מעם לועז).

וגם לרבות מנהגי מאורי הגולה צדיקים גאונים וקדושים יסודי ורוזני ארץ, אשר מהם יתד מהם פינה בתורה ומצותיה, וכל אחד יתאמץ ללקוט וליתן בתרמילו איזה מנהג או חומרא ממנהגיהם, וגם התעוררות רשפי אש שלהבת י"ה היוצא מקריאת מנהגיהם הישרים, כי אז מתמלא הלב רגשי אהבה ויראה בראותו הראשונים כמלאכים כמה דאגו ועשו הרחקה גדר לפנים מגדר פן ואולי יגעו במשהו מן המשהו בקצה חומרא קלה מדברי סופרים, ועשו גדרים וסייגים עד למעלה ראש לא יאומן כי יסופר, ואז בוש יבושו אזובי קיר כמוני היום ק"ו בן בנו של ק"ו, לגשת בקלות בלי ליאות לקיים מצות אפיית ואכילת מצות, ולכה"פ יתאמץ לקיים כל חלקי הלכתי כראוי וכיאות, ולא כעושה מעשי קוף בעלמא, אלא בהרגשת גודל האחריות שיעלה בידו לקיים מצוה זו כהוגן, וגם לרבות שמירה מכשולון חמץ התלוי בזה, ובזכות זה נזכה לשנה הבאה לאכול גם מן הזבחים ומן הפסחים בבית קדשינו ותפארתינו במהרה בימינו אמן.



פּוֹתַח הַשַּׁעַר

רעיוני על ראשו סליקו הרבה פעמים דאולי נכון למנוע עצמי מלהדפיס ולהפיץ דברים הנוגעים להלכה כי כבר הורינו חז"ל במתק לשונם במקום גדולים אל תעמוד והגם שהאמת כי אינני נמנה עם הגדולים מחברי ספרים חקרי לב ובעלי תריסין אשר קטנם ענה ממתני, עכ"ז הרשות נתונה לפעוטים כמוני להשמיע דעתם ברבים כפרט כי מורה עלה על ראשי לעבור על דברי אדוני החסידים רבינו יהודה החסיד וצ"ל אשר דעת שפתיו ברור מללו בספר חסידים סי' ת"ק בזה"ל: שנגזר על האדם כמה ספרים יעשה וכו', וכל מי שגלה לו הקב"ה דבר ואינו כותבה ויכול לכתוב הרי גזול מי שגלה לו כי לא גלו לו אלא לכתוב וכו' עכ"ל. וזמנין באפרקסתא דענייא תשכח מרגניתא, ועכ"פ יהי לתועלת לבני גילי.

וכאן אני רואה חובה לעצמי להודיע בשער בת רבים שכל המעיין בספרי לא יסמוך להורות הלכה למעשה עפ"י דברי טרם שיעיין בספרים המובאים בספרי ובשערי ספרים העוסקים במקצוע זה וישקול במאזני שכלו מה לקרב ומה לרחק. ומיני ומיני יתקלס עילאה, ופוק חזי מני גברי רבה דקא מסהדי על עצמם מגודל ענוותנותן שלא יסמכו על דבריהם אף שהאירו כל הגולה בדבריהם המאירים כספירים בכל פנה ומקצוע של תורה וא"כ מה יענו אנן יחמי דיתמי אבתריהו.

וזה לשון הפמ"ג (באשל אברהם סו"ס ל"ב) לא יסמוך עלי שום אדם בשום דין, וח"ו אל יעלה על לב כן, רק לעורר לב המעינים באתי והמעייין לאחר העיון יבחר כפי מה שנראה לו כו' עכ"ל הק', וכן כתב הגאון בעל בית מאיר בהקדמה על צלעות הבית וז"ל כבר מסרתי מדעה שלא כתבתי דברי להורות ועתה שונה עלי הכותב לעכב שחלילה לא ירום איש את לבו בשום הוראה עלי כו' עכ"ל הק'.

וע"ע בפרמ"ג בהקדמתו לאו"ח המליץ בעד המחברים שאפילו רק איהו גרגרים טובים מציל על כל הספר. ועוד כי הפרמ"ג כי לפעמים ימצא בספר קטן מה שלא נמצא בראשונים, כאשר הניחו לו מקום להתגדר וכו' עיי"ש. וכן כי הגאון בעל חו"ד וצ"ל בהקדמתו לספר תורת גיטין בשם מאמר החכם שדבר אחד טוב אשר ימצא בספר כדאי שיגיין על כל הספר ע"כ.

והגאון בעל שו"ת מאיר נתיבים ז"ל בספרו סוד יכין ובוזעו פרק ח' כי (בצוואה לבניו) בזה"ל להתאמץ לחדש במשנה דבר קטן או גדול ולרשום במכתב כסדר, כצייד השולה דגים מן הים משכח רברבי שקיל משכח זוטרי שקיל עכ"ל.

ואף כי בעוה"ר אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ובמה יתרחצו עבד אל אדוניו מכל מה שעבר עליו מעודו במחשבה דיבור ומעשה כי אין לנו לא ביהמ"ק ולא קרבן שיכפר בעדנו ואין לנו כהן ונביא שיתפלל בעדנו, וע"כ אין לנו שיוור רק התורה הזאת המגין ומכפר על כל חטאות עוונות ופשעים כידוע דברי הוזה"ק באדרא: שבזמן שביהמ"ק הי' קיים כשאדם הי' מקריב קרבן הי' מתכפר לו, וכשאדם כותב מה שלמד איזו חידוש הכתיבה הזו עולות לו במקום קרבן עכ"ל. וכבר מובא בשם הוזה"ק בס' ברית עולם על הס"ח ובספר פלא יועץ באות חידוש.

ועל אותן המלעיון ומלעיגים ומאריכין לשונם בדברי לעג וקלס על מחברי ספרים חדשים אתחיק מדברי הגדולים מה שכתבו לסתום פי המסתנינים והמקטרגים, וכידוע מאמר החכם הוי זנב למחברים ואל תהא ראש למדברים. וז"ל הפרמ"ג בהקדמתו שאלו המליון ומדברים על מחברים ספרים והם אינם בני תורה הוא, מקנאת איש מרעהו" עיי"ש.

ועיין בס' ליקוטי עצות בערך תלמוד תורה אות מ"ו וז"ל, יש כמה ספרים עכשיו וכן עתידין להיות עוד ספרים וכולם צריכים להעולם ואסור להלעיג על שום אחד מהם מאחר שכל יסודו ובנינו הוא עפ"י תורתנו הק' וכו' אבל הספרים שהולכים עפ"י תורה הק' שקבלנו מסיני כולם יקרים מאוד וכולם צריכים להעולם ולכל המלעיג על שום אחד מהם ח"ו הוא נידון בצואה רותחת וכו', עד שישוב ע"ז בתשובה שלימה ויתקן זאת ויהי נחשבים בעיניו כל הספרים הק' ההולכים עפ"י יסודות התוה"ק עיי"ש. וידוע מה שכ' הרא"ה בהקדמתו לס' החינוך וז"ל, אך אמרתי מי יתן ותהי מחשבתי נטרדת בזה כל הימים ולא תפסול ולא תפגום במזומות עמל ועול. עיי"ש בדבריו הק' כי נעמו. ומאת ה' אשאל עזר שלא אטה מדרך האמת ולא אכשל בדבר הלכה ח"ו.

וכפי פרושות לשמים בהודאה על העבר על חיבורי הראשונים שיצאו כבר לאור ה"ה ספרי „נפש ישע" על מאכלות אסורות כמה חלקים, וס' „מנחת יהודה" על חומר איסור „חלב עכו"ם" ו„סימילאק", גידולי יהודה על ה' ציצית, דבר משה על מכשולות שונות, חינוך ישראל סבא על עניני חינוך, מדרך לצניעות על עניני צניעות, מנוחת שלום הדרכה לכשרות, קדושת בנות ישראל על עניני איסור הליכות נשים לרופאים והמסתעף, שלום חסידי הערות על ספר חסידים, מזוות שלום על הלכות מזווה, שמאוד מצאו חן בעולם התורני ובעיני כל רואי למעלה מדרך הטבע ותפלתי על העתיד שגם הקונטרס הלזה ושאר כ"י המוכנים לדפוס בקרוב ימצאו חן בעיני אלוקים ואדם, ויתגלגל זכות הרבים ע"י, ואחת שאלתי מאת ד' שאזכה לישב באהלה של תורה מתוך נחת והרחבת הדעת ויתקיים בנו מקרא שכ' לא ימיש ספר התורה הזה מפין ומפי זרע וזרע מעתה ועד עולם, ונוכה לראות כל יו"ח עוסקים בתורה ובמצות ובמעשים טובים מתוך נחת עביג"צ בב"א.

כה דברי, חד מזעירי דחברייא, כותב וחותם ביום ג' לסדר „ד' היה נא מצליח דרכי“ שנת חשל"ח לפ"ק.

הק' שלו' יהודה גראס
בלאאמו"ר הרה"ג הצ' מוהר"ר
ישעי' זאב גראס זצ"ל



מזמור לתודה

איתא במדרש (ב"ר פע"ט) על הפ' ויחן את פני העיר וכו', הד"א שאדם צריך להחזיק טובה למקום שיש לו הנאה ממנו. ופה מקום אתי לפרוע מעט מחובי ולהכיר תודה וברכה בעשיית הספר הזה לטובת נשמת כ"ק אבי עטרת ראשי אאמו"ר הרהגה"צ מוה"ר ר' ישעי' זאב גראס בן הרה"צ ר' משה אלי' זצ"ל, נפטר בחצי ימיו כ"ט חשון בשנת תשכ"ג, נשמתו בגזוי מרומים, והקדיש כל ימיו לטובת הכלל בעניני צדקה וחסד והרבצת התורה"ק, ועשה קיבוץ וריבוץ ופעלים לתורה, והתמסר בכל נימי נפשו, וכדי לבצע מחשבתו בנה כמה בתי מדרשות ומקוה וישיבה ות"ת ופנימי' וכו'. בעיר חיפה בא"י, ועלה לו במסירות נפש ממש לא יאומן כי יסופר כידוע לידידיו ולתלמידיו בארצה"ק ובארה"ב, לבד מעשיו הכבירים עשה מעשים רבים וטובים להצלת מאות ילדים מהעברת הדת בידי המסיתים, והי' ביתו פתוח לרווחה לאלפים מאחבנ"י. כ"ק אדמו"ר מסאטמאר שליט"א, התאכסן שם כמה פעמים בנסיעותיו לא"י, יה"ר שלא יבוש המעיין ולא יקפוץ האילן.

וזקיני הרה"צ ר' משה אלי' בן הצ' ר' חיים אליעזר הנ"ל, בנה ג"כ כמה מקוואות בא"י במקומות הנדחים והיה בעל מכניס אורח גדול וכו', ואביו מוהר"ר חיים אליעזר בן הרה"ח ר' אלי' היה ביתו פתוח לרווחה, והרבה מצדיקי הדור התאכסנו אצלו. הרה"צ ר' אלי' הנ"ל היה דר בסאבאטש והיו אחד עשר אחים והיו מקורבים מאוד אצל הצה"ק הייטב לב זלה"ה. וביותר אצל הצה"ק בעל דברי חיים מצאנו זלה"ה.

אבי הרה"צ מוה"ר ר' ישעי' זאב ז"ל הי' חתן הרה"ג הצ' מוהר"ר זאב וואלף מוטצען שו"ב מאראד, ובסוף ימיו הי' בא"י שו"ב מוהל מומחה ומלמד בישיבת יטב לב דסאטמאר בירושלים עיה"ק, בן הרה"צ ר' שלום מוטצען, בן הרה"צ ר' אברהם חיים מוטצען, שהיה תלמיד רבינו משה סופר זצ"ל מפרעסבורג בעל החתם סופר, והיה דיין ומו"צ בק"ק האלמין (עיין אודותיו בספר שם הגדולים דגדולי הגר ובספר זכרון צדיקים), נפטר ביום ה' ניסן, ויש אומרים ביום ד' דחול המועד פסח שנת תרנ"ב לפ"ק, היה בן ר' יצחק שטעמפעל (מוטצען) שהיה דיין ומו"צ בק"ק באניהאד יצ"ו, והיה גאון מופלג והניח אחריו הרבה חידושים בכ"י, ולמעלה בקודש הי' חוטרים ממשפחת

מוטצען שנקראו על שם עירם ק"ק „מיטץ" יצ"ו, מחמת מעשה שהי', כי פעם נגזרה גזירה על כל יושבי העיר להפיר דתם ר"ל, והמשפחה הנ"ל היתה היחידה שעמדו בפרץ ואמרו ניהרג ואל נעבור את פי ה', וכאשר נתבטלה הגזירה ב"ה אז ניתן להם שם על שם העיר לגאון ולתפארת ולמוכרת נצח.

הרה"צ ר' זאב מוטצען הנ"ל היה חתן הרה"צ ר' יעקב שלמה גאלדשטיין זצ"ל שהיה מכפר באלאגא, אשר תבר גזיוזי דברדא בימי השלגים וטבל, והיה בעל מכניס אורח גדול וגומל חסדים לכל' והיה גאון גדול וחסיד מפורסם. נסתלק כ"ח אלול שנת תרצ"ה, היה בנו של הרה"צ ר' מאיר משה בן הרה"צ ר' דוד צבי שהיה דר בכפר קיש קאפאש, והגאון בעל מראה יחזקאל שהיה רב במדינת זיעבען בערגען כשסבב את המדינה היה שוכת אצלו בכל שב"ק, והמשפחה היתה נקראת בשם כל משפחת קדושים.

ולמעלה בקודש הנם צאצאי רבינו אורי מסטרעליסק הנקרא בפי כל השרף מסטרעליסק, ר' יעקב קאפיל חסיד, ט"ז, ב"ח, רבינו עובדי' מברטנורא, תוס' יו"ט, ולמעלה בקודש עד גזע דוד המלך ע"ה.

* * *

ועל הטוב תזכר אמי הצנועה החשובה יראת ה' היא תתהלל מרת אסתר שתחי', בת הרב הגאון וכו' מו"ה זאב וואלף מוטצען ז"ל שו"ב מאראד, שנפטר ח' תמוז שנת תשט"ו. אנא ה' האריך ימי' בטוב ובנעימים ותזכה לראות נחת מבנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצות עד בא לציון גואל במהרה בימינו אמן.

מנשים באוהל תבורך בברכה משולשת לזוגתי האשה החשובה והצנועה מרת טובא תחי' לאוי"ט, בת חותני הרה"ג מו"ר חיים אלי' ביטמאן שליט"א, על השתדלותה בכל עזו להיות לי לעזרה להוציא את מגמתי לאורה, ושמחה מאוד לראות אותי פנוי ללימוד התורה"ק ולכתוב חידושים, וללקט ליקוטים. תהי' משכורתה שלימה מעם ה' אלקי ישראל, ונזכה יחד לגדל בנינו הנחמדים והנעימים לתורה לחופה ולמעשים טובים, ה"ה יעקב ישעי' זאב, מרים ברכה, אברהם חיים אלימלך, ח' שרה פויגא, פעריל מלכה, ניסן משה, דוד, ואביגדור שיחיו לאורך ימים ושנים טובים. אנא בשם תשמרם מכל פגע ומחלה, ותחזנה עינינו מהם רב נחת דורות ישרים יבורך לתפארת אבותינו הקדושים.

ופה מקום אתי להביע תודתי וברכתי לאנשי קהלתי קהל „מגן שאול" ד„האלמין", ובפרט לאברכי הכולל „בית ישעי'" המיוחד להוראה בשחיטות ובדיקות כברוקלין, כולם אהובים שומרי תורה ואוהבי חסד, שעזרו לי הרבה להדפסת הספר הזה וכן שאר הספרים, וכן לכל המצטרפים עמהם במלאכת הקודש - יברכם ה' בכל משאלות לבם לטובה.

הסכמות ומכתבי עידוד שנדפסו בשו"ת „זבחו זבחי צדק“ ובספר „נפש ישעי“ ב' חלקים ובקונטרס „מנחת יהודה“ ח"ו מספרי „נפש ישעי“ על מאכלות אסורות, ועוד.

מגאוני וצדיקי וקדושי הדור, אנשי כנסת הגדולה, בישיבה של מעלה, עמודי העולם, ראשי סנהדראות, אשר כל בית ישראל נשען עליהם, וכגחלי אש דבריהם, ואלה שמותיהם:

(ע"פ א"ב)

הרב אליהו זלאטניק זצוקללה"ה

רב וחבר הביד"צ של העדה החרדית בירושלים עיה"ק

הרב דוד הלוי יונגרייז זצוקללה"ה

רב וחבר הביד"צ של העדה החרדית בירושלים עיה"ק

הרב ישעי' ישי הכהן גרינפעלד זצוקללה"ה

רב ומח"ס מלונדון

הרב ישראל יצחק הלוי רייזמאן זצוקללה"ה

רב וחבר הביד"צ של העדה החרדית בירושלים עיה"ק

הרב שמחה בונם גרינבערגער זצוקללה"ה

ראב"ד דק"ק פרעשבורג יע"א. ברוקלין נוא יארק

הרב שמעון ישראל פאזען זצוקלה"ה

כ"ק אדמו"ר משאפראן, ברוקלין נוא יארק



הרב אברהם יצחק קאהן שליט"א

כ"ק אדמו"ר שליט"א משומר אמונים בירושלים עיה"ק

הרב אברהם מאיר איזרעאל שליט"א

אבדק"ק הוניאד

הרב אפרים אליעזר הכהן יאלעס שליט"א

אב"ד דפילאדעלפיא רבתי

הרב אברהם מ. ברייטשטיין שליט"א

ספרא דדיינא בעדה החרדית בירושלים עיה"ק

הרב חיים אלי' שטערנבערג שליט"א

רב ור"מ ביהכנ"ס וישיבת „מחזיקי תורה“ חיפה

הרב יוסף גרינוואלד שליט"א
כ"ק אדמו"ר שליט"א מפאפא ברוקלין נוא יארק

הרב יחזקאל גרובנר שליט"א
רב בדעטרויט

הרב לוי יצחק גרינוואלד שליט"א
אב"ד דקהל ערוגת הבושם, ברוקלין נ.י.

הרב משה פיינשטיין שליט"א
ר"מ תפארת ירושלים, נוא יארק

הרב משה שטערן שליט"א
אבדק"ק דעברעצין ברוקלין נוא יארק

הרב נפתלי הירצקא העניג שליט"א
אבדק"ק שארמאש, ברוקלין נוא יארק

הרב רפאל זילבער שליט"א
אבדק"ק פריימאן, ברוקלין נוא יארק

הרב שלום הכהן ווייס שליט"א
אבדק"ק אוהעל, ברוקלין נוא יארק

הרב שלמה האלבערשטאם שליט"א
כ"ק אדמו"ר שליט"א מבאבוב, ברוקלין נוא יארק

הרב שמואל יודא פאנעט שליט"א
אבדק"ק דעעש, ברוקלין נוא יארק

הרב שמעון זאב מיללער שליט"א
אבדק"ק אראד, ברוקלין נוא יארק



הסכמות ומכתבים

משה שטערן

אב"ד דעברעצין ונייהיזל יצ"ו
בעהמ"ח שו"ת באר משה ה"ח
בלאאמו"ר הרא"ש, בעמ"ח ספרי
גפי אש ומליצי אש וש"ס
ברוקלין יע"א

בעזה"ת

אל מע"כ ידידינו הרב המופלא ומופלג בהפלגת חכמים
ונבונים זי"ר יפרח לוחם מלחמת ה' בגבורה כש"ת מו"ה שלו
יהודה גראס שליט"א אב"ד האלמין.

בשמחה שמעתי שמע"כ הד"ת נ"י עוסק במלאכת הקודש
ומתכוון להוציא לאור עולם קונטרסים גדולים וקטנים בענינים
העומדים על הפרק אצלנו וראשם מגיע השמימה. החיבור
הראשון אשר שמו יקבנו „אפיית המצות השלם” בו מלוקטים
דינים ציצים ופרחים מספרי רבותינו גדולי הראשונים עד אחרון
שבאחרונים, הנוגעים לדיני קצירה, ברירה, טחינה, רקידה,
שאיבה, לישא, ואפייה, הפרשת חלה.

אוסף ענקי במקצוע הלזו עדיין לא ראה אור הדפוס עד היום

הזה.

בו נקבצו אלפי הלכות המפיצים אור נוגה לכל הבא לגשת
אל הקודש פנימה, לחשוב מחשבות, לעסוק בכל מלאכת **אפיית
המצות.**

**וגם שזפתה עיני מראה הגדולה הוא קו' „מצות מצה
בשלמותה”** המכיל בתוכו דברים יקרים מפז ומפנינים מספרי
הפוסקים וספרן של צדיקים הבעשטה"ק ותלמידיו זי"ע, כללים
יסודיים ועיקריים הנוגעים לאפיית ואכילת המצות בפסח.

וטובה גדולה עשה בעמיו הכי יקר „**מנהגי צדיקי ישראל**”
שבו נאספו מנהגי צדיקי יסודי עולם, וקרוב המחבר אחד אל
אחד, והיו לאחדים בידי כל אדם הרוצה להתחקות על מנהגי
צדיקי הדורות ונפשו צמאה להתדבק בדרכיהם הק'.

ועוד בה רביעייה „**ספורים נפלאים מצדיקי ישראל**” מלאכי
עליון שמאיר לבות בני אדם כרשפי אש שלהבת ייה, להשתוקק
ולהתגעגע להתדבק באדון כל יצורים.

וגם ספר „**אכילת מצות בישראל**” המיוסד להזהיר דרך

הישרה לקיים מצות ד' כדינה וכהלכתה בכל פרטייה ודקדוקיה וכוונתה.

ומי זוטרי לן עדותו הנורא של מאור הגולה הרוקח זצ"ל שכל דבריו דברי קבלה וכי בה' מצה **שכל האוכל מצה ז' ימי הפסח נעשה שותף להקב"ה במעשי בראשית**, ועיין מה שהוסיף ע"ז בילקוט מעם לועז בשם מדרשי חז"ל **דחשוב ג"כ כאלו קיים כל התרי"ג מצות**.

פוק חזו עד היכן הדברים מגיעים, וכל מין דין ראוי לכל בר דעת להתחזק ולהתאמץ וללבוש עוז לקיים מצות מצה כראוי וכיאות עפ"י הפוסקים הראשונים ואחרונים.

ומצורף לחיבור הנ"ל תוקף **סגולת מצות אכילת מצה** והשפעותיה המרובים ברוחניות ובגשמיות בעלמא הדין ובעלמא דאתי לכל המקיים מצות מצה כמצוותה וכמסירתה וכנתינתה מסיני.

ומובלעים בתוך החיבור הרבה מאוד מדברים השייכים למצות אכילת מצה כל שבעה ודיני מצת שרוייה להמחמירים ולהמקילים, וראוים הדברים להעלותן על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן ותלמידיהם וכל הוגי דת ישרה מצוותיה והוראותיה, ולמותר להאריך בגודל נחיצות החיבור הנפלא הזה לכל בר ישראל אחרי השמעת דברים הבוערים כלפידים מזקוקין דנורא דנפקו מפום ממלל רברבן קמוח"ז שר ורבן ומאורן של ישראל הגה"ק מרן רשכבה"ג החת"ס שכ' בהשמטות לחו"מ סי' קצ"ו וזל"ק:

מ"ע של אכילת מצה משומרת בליל פסח היא יחידה נשאת לנו מכל מצות אכילה שבכל התורה אין לנו לא פסח ולא קדשים, לא תרומה ולא מעשר שני, **רק מצה אחת משנה לשנה**, ואם גם היא לא הועילה בידינו בשלימות ולא עוד אלא כי תחת יופי שיהי' האכילה של כל ז' ספק איסור כרת ולא עוד אלא שיכשיל בזה רבים ח"ו, וגם נוציא ע"ז אלפים הייטב בעיני ה' חלילה וחלילה. עכל"ה.

ואין אחר דבריו כלום כי כבר הורה רבינו משה ומשה אמת ותורתו אמת.

משה שטערן

אב"ד דעברעצין יצ"ו

מוצש"ק פ' פקודי שנת תשל"ח לפ"ק
פה ברוקלין יצ"ו

הטכמות ומכתבים

שמואל הלוי ואזנר
 רב ואב"ד ור"מ
 זכרון-מאיר, בני-ברק

ב"ה יום א' תצוה תשל"ח לפ"ק.
 כן ראיתי כמה קונטרסים ומחברות טהורים ויקרים שנדפסו
 ע"י הה"ג בן גדולים המופלג רבי **שלום יהודה גראס** שליט"א הרב
 מהאלמין יצ"ו.

ובתוכם ספר התעוררות בענין **הליכת נשים לרופאים שרבה**
המכשלה בזה.

וכן התעוררות רב בענין **מכשול המזוזות.**
וכן בעניני ציצית פסולים, ועוד הרבה ענינים שיש בהם
 משום זכוי הרבים.
 יה"ר שיזכה להיות חלקו בין המזכים את הרבים ולהשיבם
 מעון וגדול שכרו בזה ובבא.

הנני אצפה לחסדי ה'
שמואל הלוי ואזנר



הרב אברהם מאיר איזראעל

אבד"ק הוניאד תצ"ו
 חופ"ק ברוקלין תצ"ו
 מח"ס אמרי אברהם עה"ת
 וילקוט המאירי על הש"ס וש"ס.

למראה עיני חיבור נחמד באימרא שפירא, מעשי ידי ידידי
 הרב הגדול בתורה, שוקד על דלתותי תדירא, משנתו ברורה וטוב
 מסודרה, מתובלת בלקח וסברא וכו' הרב **שלום יודא גראס**
 שליט"א הרב דקהל מגן שאול אבדק"ק האלמין פה ברוקלין
 תצ"ו, ספר **אפיית המצות**, על הל' פסח בכלל ואפיית המצות
 בפרט, להיות מוסף על ספריו שכבר ראו אור, ספר חדש יקר
 ונעלה, דינים מזהירים, בסידור יפה מאירים כספירים, שעשה
 אזנים להלכות אלו בליקוטים ממובחרי הספרים, ראשונים
 ואחרונים, וגם לרבות מספרי המנהגים, לגאוני התורה
 והחסידות צדיקים מפורסמים, מאסף לכל המחנות ומברר

ענינים, דינים שכיחים ובלתי מצויים, צפונים וכמוסים ידועים וגלויים, על ספרו זה כולם יכתבו ספורים ומנויים, וטובה גדולה עשה בזה בעמיו, שיהי לתועלת גדול לכל ירא שמים, נזהר בהלי' פסח ענינים חמורים, ויהי לו לעינים, למצא את מבוקשו כהרף עין, דברי אלקים חיים, וכמו שכתבתי בזה בס' **אוצר הפסח ח"א** (סי' תס"ב סעי' ו') מש"כ הב"ח ז"ל שאין ללעוג על שום מנהג לומר שהוא מנהג שטות או חומרא בעלמא, כי יש לזה סמך מן הירושלמי, ואף שאין משם ראיה ברורה רק שישראל קדושים הם שנהגו להחמיר עיי"ש, ובס' מי השילוח (בליקוטי הש"ס) כי בשם הרה"ק מהר"ב מפשיסחא זצ"ל **שכל החומרות שישראל מחמירים ונוהגין בפסח הן תכשיטין לקדושה**, רמז לזה צווארך בחרוזים, ע"כ. ושמעתי מספרים מזקני חסידי בעלזא, שהרה"ק מהרי"ד רוקח זצ"ל מבעלזא הי' נוהג כשבאו לפניו עם שאלה בהלי' חמץ ומצה, הי' מקדים להשואל, **ידוע תדע שחמץ בפסח הוא במשהו**, והתורה אמרה כי כל אוכל חמץ ונכרתה וגו', **ועתה שאל שאלתך**, ע"כ. וידוע מ"ש בשם האריז"ל שכל מי שנהר ממשהו חמץ בפסח, מובטח שלא יבא לידי מכשול כל השנה, ובזה יובן מש"כ בס' דבש לפי בשם המקובלים ז"ל דכל עבירה שהאדם עושה בחג הפסח עושה פגם גדול יותר משאר הימים, ע"כ. דע"י מה שאינו נזהר כראוי בעניני פסח מביא עצמו לידי מכשול עבירה ח"ו בכל השנה, משא"כ כשפוגם בעבירה בשאר הימים, והנה דרשו חז"ל עה"פ (שמות י"ב י"ז) **ושמרתם את המצות וגו' א"ת את המצות אלא את המצוות**, שמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, וקרינן את המצות כמו את המצוות, דהא בהא תליין, שע"י שישמור את המצות וההלכות התלויות בה, בחג הפסח, יזכה להשמר ולהזהר במצוות כל השנה כולה, והבן. ותקותי חזקה כי תופשי התורה ושוחרי' ישישו לקראתו, ויגילו בו בני ציון המצוינים בהלכה, וכל מבין עם תלמיד יאמר האח חמותי אור, וישתדלו להביא ברכה לתוך ביתם, וידידי הרב שליט"א ימשיך בעזה"ת לזכות את הרבים בחיבוריו הנעימים, עד אשר נזכה במהרה לעלות ציונה ברננים, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, בב"א.

כעתירת ידידו הדוש"ת מלונ"ח

הק' **אברהם מאיר איזראעל**

אבד"ק הוניאד

ה' לס' אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם,
תשל"ח לפ"ק ברוקלין תצ"ו.

הרב סיני הלברשטאם

רב דקהל דברי חיים

בלאאמו"ר הרה"צ מוה"ר ישראל שליט"א

האדמו"ר, ואבד"ק זמיגראד

במח"ס **סיני בקדש** על הגדה של פסח, סדור תפלה **סיני בקדש**;
עוקר ערים עה"ת; **סיני בקדש** על חג הסוכות; ועוד.

כ"ו תמוז תשל"ז

יומא דהילולא דכ"ק זקיני הרהגה"צ
רשכבה"ג סוע"ה וכו' מוה"ר סיני
זצלה"ה האדמו"ר ואבד"ק זמיגראד יצ"ו

שלמא רבא מן שמיא יסגי להאי גברא רבא ויקירא יד"נ
הרה"ג נודע לשם ולתהלה בשערים המצויינים בהלכה בהרבצת
תורה, טהרה וקדושה לעדרים, דולה ומשקה מתורת רבותינו
הקדושים, אשרי שלו ככה, כעמוד הברזל בל ימוט נגד רוח סערה
של החדשות בכל דברים הנוגעים לקדושת ישראל שהן יסוד
היסודות עיקר העיקרים לקיומו של עמנו עם קדוש, ה"ה כש"ת
מוה"ר **שלום יהודא גראס** שליט"א המפורסם בעולם לתפארת
עם סגולה, אדרבה ואבקשה טוב לך **ושלום** בארמנותיך, יהי
שלום בחלך שלוח בארמנותיך!

אחדשה"ט ושת"ה אניד לו ששמחתי בהודעתי כי בעזרתו
ית"ש הנו עומד כבר באמצע הדפסת ספרו ספיר ויהלום יקר
הערך נקוב בשם **אפיית מצות השלם**, אשר בו לקט בעזהשי"ת
מספרי קודש אמרים ועניינים מנהגים ועצות והרחקות בהלכות
אפיית מצות ונוסף עליו דברי התעוררות ומוסר להזכיר
ולהתבונן ע"י דברים מועילים מאד לעבודת ית"ש, להגיד לאדם
ישרו את הדרך אשר ילך בה – נוסף על מה שידע, את המעשה
אשר יעשון" – ,דת דין ופקידים כפל לפקודים".

ואף שאין מקומי בין מחברי חיבורים – כי ידעתי ערכי – אך
לא אוכל להשיבו ריקם כי מכיר אני את המסדר ומלקט הנעלה
אשר הוא ירא א' מרבים עובד ה' במסירת נפש ונאים הם
הדברים למי שאמרם וסידרם; ראויים הם להביאם לדפים

ולהפיצם על פני תבל לזכות את הרבים. יישר כחו וחילו לאורייתא!

הרב המחבר שליט"א הוא כבר בבחינת „איתמחי גברא ואיתמחי קמיעי“ כי הרי זיכה אותנו בכמה ספרים חשובים שנתקבלו בצבור באהדה רבה, וכמעשהו בראשונים כן מעשהו באחרונים, אסף כעמיר גורנה מדברי רבותינו שמימיהם אנו שותים ועליהם אנו נשנעים, וסדרם לפי פרקים וכותרת לראש לכל מאמר, שהקורא ימצא בנקל מבוקשו, והוסיף עליהם נופך משלו, באורים מראה מקומות והערות חשובות.

עיינתי בספר דנן וראיתי „שארבע הופעות הס“ ב„ארבע קפיצות שקפץ“, ובאמת „ארבעה דברים של שבה יש כאן“ ב„ארבעה דברים שצוה ר' יהודה“ כנגד „ארבע מצות שהיו להם לישראל במצרים“. ידוע ש„ארבעה דברים צריך לקבל עליו מי שרוצה להיות חבר“; ולכן הקונטרסים האלו ש„ארבע סייגות הן“, נאמרו ב„ארבעה אפין: פנים של אימא למקרא, פנים בינונית למשנה, פנים שוחקות להש"ס, פנים מסבירות לאגדה“. הרב המחבר „ארבעה קולמסין נטל“ לכתוב בספר של „ארבע מדות יפות לבני אדם: מלאכה (סדר האפייה), תורה (הלכה), עצת זקנים (מנהגים), ורוח נמוכה (מוסר). ובאשר „ארבע דרכים הס“ להשיג המטרה כי „ארבע מדות בהולכי בית המדרש וב„יושבים לפני ת"ח“, תפס מ„ארבע המדות שבתלמידי חכמים שלומד לעצמו ולאחרים“, בתקוה שיהיו תאמים לשני המקצעת, היינו מ„ארבע המדות שבתלמידים: הרוצה שילמוד וילמדו אחרים – עין טובה“.

הרב המחבר דנן „ארבעה שמחות ביום אחד ראה“ ועליו נאמר „ארבע תכיפות הן יחד מנהון תיכף לת"ח ברכה“, וגמרו עליו ההלל באמרו חכז"ל „ארבעה דברים אדם העושה אותן אוכל פירותיהן בעוה“ז והקרן קיימת לעוה"ב“ – ועל כן „ארבעה צריכין להודות“ ו„ארבעה מזמורים צריכים לאמר“ על יציאת ארבע קונטרסים בחוץ שהן שתיים בפנים (תורה וגדולה נתאחדו על שולחנו). „ארבעה הן שיצאו להן מוניטין בעולם“ בין אותם שלנים „בארבע אמות של הלכה“. ועליו אני קורא: „ארבעה דברים יפים לבני אדם“ ולכן יברכהו ה' ב„ארבע פקידות: לבכורות, לבנים, לשמירה ולשלום“!

נודה לה' הטוב ומטיב הגומל לחייבים טובות שגמלנו

הטובה הזאת וזיכה המחבר ללקט ולחבר את הספר הזה שהוא מלאכה וחכמה באשר בו ליקט דא"ח ממאמרי חז"ל וספרי קודש מרבתינו הראשונים והאחרונים. והן אמת שספרי הלכה ומוסר נמצאים ומפוזרים בכל בתי אחב"י ואשר בהם מבואר הדרך העולה בית א"ל. אמנם המאמרים והעניינים הנוגעים לקדושה זו – שמחויבים בו שמירה משעת קצירה – מפוזרים אחת הנה ואחת הנה והיא כמאמר הנביא (בהפטרה יום א' דפסח) „סוגרת ומסגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא“; אין איש דורש או מבקש אותם כי הכל קונים על המוגמר מבית החרושת ושם ספר התורה מונחת בקופסא ואין איש שם על לב.

על כן עת לעשות לה', והחלש יאמר גבור אני ואיש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק. והליקוט הזה יהי לתועלת בעזהשית לכל מי שימצא חן בעינו לדעת מה ה' דורש ממנו. הקורא בו יראה שקונטרס זה לא נתחבר על מנת שילמדו בו בלבד – כי כמעט לא נמצא שום דבר חדש שלא ידע אותו הקורא מתחלה – אלא המכוון בקונטרס הזה הוא, ככלי אומנות ביד האומן, לרשום דברים שיעמיק בהן במחשבתו ויכניסם בקירות לבו להתבונן ע"י לאחוז בדרך הקודש להשתמש בו למעשה. ולכן, תחזקנה ידיו של הרב הנ"ל ויהי ה' עמו ובכל אשר יפנה יצליח לעשות גדולות, ושפתיו בשוע יפתח כאולם המפתח והשית יחנינו, ועוז וכח לו ימתח ויזכהו להיות ממזכי הרבים בכוונה רצויה ולב טהור, תזל אמרותיו כטל לקוי רסיסי טל" ויעשו הדברים רושם בלבבות אחב"י ויתגדל ויתקדש שמיה רבא.

יהא ביאת ספרו ברוך לפאר ולרומם קרן התורה והיראה, ולבסס ולהרחיב גבולי הרבצת התורה בתפוצות ישראל, ולחיזוק ועידוד בני התורה בדורות ישרים ומבורכים ע"ד ישראל סבא מחונכים – בדרך שהורו לנו רבותינו מאוה"ג זי"ע משנות דור – ויזכה לנטוע גפן פורחת בכרם ה' צבקות מתוך אושר ועושר ושירוה נחת ועונג רב מכל יו"ח שי' לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה לשמה, ומשולחן גבוה ישפיעו לו בתדירא שיזכה לישוב באהלה של תורה כל ימי חייו. ויה"ר שכל אחד ואחת יעשה בכל האמור „בזריזות נפלאה“, כפי שהי' ב„פסח מצה ומרור“ בעת יציאת מצרים, „ואכלתם אותו בחפזון“. והדבר יחיש אשת מילוי ההבטחה: „ויהי בשלם סוכו (שבית המקדש יהי בירושלים) ומעונתו בציון“, ונקריב את קרבן הפסח כהלכתו

ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים – בגאולתנו ופדות נפשנו,
בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, אמן.

בכבוד ובברכה להצלחה בכל האמור

ובברכת חג הפסח כשר ושמח

הק' סיני הלבפשטאם

בלאאמו"ר הגה"צ רבי ישראל שליט"א

האדמו"ר מזמיגראד יצ"ו

בצירוף ברכתי הנני רושם את אשר נתעוררתי (כאשר עיינתי
בספרו) בכמה דברים העומדים על הפרק ושנחוץ מאד לפרסם
אותם (וכבר נכתב בספרי **סיני בקודש** על הלי' פסח וספרי **עוקר
הרים** על השו"ע).

(א) מובא בשו"ת דברי חיים לזקני הרה"ק מצאנז זצ"ל, שאשה
ההלכת בראש פרוע אינה נאמנת על כשרות. (ועיי' בספר דת
משה ויהודית בשם הצ' מבעלז' זי"ע, ובסי' והי' מחניך קדוש).
ואם כן, כל אשה המגלה שערות ראשה אינה נאמנת להיות
מתעסקת במצות מצוה, אפילו כשעומד שם משגיח תמידי, שאין
ביכלתו לראות ולהשגיח על כל המכשולות שתגרום האשה בעלת
ראש גלוי, וד"ל.

ולכן, היות ועכשיו הזמן שמכינים המצות מצוה לחג הפסח
בבתי אפייה למצות, וגלגול המצות נעשה על ידי נשים, נחוץ
לעורר את מנהלי בתי האפייה שידקדקו על הנשים העובדות
שיכסו את ראשן כהלכה.

הנשים הללו באות לבקש פרנסתן בגלגול המצות, באות
מבתים שונים, חרדיות, דתיות פחות או יותר, וכמה מהן רגילות
ללכת כל השנה בראש מגולה.

בעלי בתי האפייה למצות חייבין לשכור כפועלים במצות
שלהם רק נשים צנועות המכסות ראשן, אע"פ שיצטרכו לשלם
להם כמה זוזים יותר, וברור שישנן הרבה נשים צנועות המחכות
לכך למצא העסקה במצות מצוה.

(ב) ועוד דבר נחוץ: אם עובדים במצות אנשים ונשים יחדיו,
אז יהיו מובדלים אלו מאלו לכה"פ ד' אמות, ובאם לאו הרי
בעשיית מצות מצוה מדברים ליצנות ושחוק וקלות ראש וכו'.
ומלבד זה התערבות שם אינה במקומה, וכו'.

מכתבי ברכה ותהלה על קבלת ספריי שיצאו לאור עולם
מהרבנים הגאונים המפורסמים וגם לרבות בעלי בתים
חשובים ויקרים עוסקים בצרכי ציבור באמונה
עפ"י סדר א"ב

הרב אברהם יצחק קאהן שליט"א
כ"ק אדמו"ר שליט"א משומר אמונים בירושלים עיה"ק

ב"ה
לכבוד הרה"ג ירא וחרד לדבר ה' זוכה ומזכה את הרבים
ו"ח כש"ת מו"ה שלו יודא גראס שליט"א. לנכון קבלתי ...
שכוונתו בזה לזכות את הרבים להשמר ממאכלות אסורות ...
ויזכה תמיד לזכות את הרבים וזכות הרבים יהי תלוי בו.
הכ"ד הדשת"ה
אברהם יצחק קאהן



אפרים אליעזר הכהן יאלעס
באמ"ו הגה"ק מהר"ש זצ"ל
אבד"ק פילאדעלפיא רבתי

— א —

ב"ה כ"ח כסלו, ד' דחנוכה תשל"ח
שלו' ורב ברכה לכת"ר שליט"א
ספרו נפש ישעי' על מאכא"ס נחוץ מאוד לכל אשר יראת ה'

נוגעת בלבבו. ור"פ מנחתי הקטנה בברכה שהשי"ת יצליח דרכו
בקודש ושיוסיף להרביץ טהרה בישראל ...

אפרים אלעזר

באמ"ו גאון ההוראה
מרן שלום הכהן זצ"ל

- ב -

בס"ד, ר"ח אדר שני תשל"ח לפ"ק
כבוד ידידנו הרה"ג יראת ה' אוצרו, שמו מפוארים, בנש"ק,
כש"ת רש"י גראס שליט"א רב ור"מ בברוקלין יצ"ו.
קבלתי ספרו „זבחו זבחי צדק“ ועיינתי בו ונהניתי כי דבר
גדול עשה בשביל בני תורה וגם בשביל המון עם ישראל לדעת
חומר הענינים ולהתעורר בזריזות וזהירות שיהא שולחנם טהור,
עד כדי זה השולחן אשר לפני ה', ישלם ה' פעלו ומשכורתו
שלמה ... ר"כ מנחתי עבור הס' היקר.

בכבוד ובברכת כהן.

אפרים אליעזר

באמ"ו גאון ההוראה
מרן שלום הכהן זצ"ל

הרב אהרן יהודה אראק

פארעסט הילס, ניו יורק

ב"ה ב' פ' ויגש תשל"ח
שוכט"ס לכבוד הרה"ג הנעלה שליט"א ...
להוט פה טשעק סך 5 דולר ... וכן יבורך להגדיל תורה
ולהאדירה ...
בברכת שים שלום וכו.

הרב אהרן יהודה אראק

פארעסט הילס, ניו יורק

אהרן יודא מאסקאוויטש לונדון

בס"ד

שוכט"ס אמע"כ הרה"ג וכו' וכו', שלום יודא גראס שליט"א
אחדשה"ט, קיבלתי קונטרסו „מנחת יהודה" על חומר איסור
חלב עכו"ם וסימילאק ...
ונא לשלוח לי ספרו נפש ישעי' 5 חלקים כי אין לי עדיין ספר
זה ואקבלו באהבה ...
ובזה אסיים וזיכה להמשיך עבודתו עבודת הקודש, וזיכה
לביאג"צ בב"א.
כ"ד ידו הדוש"ת בלונ"ח

הק' אהרן יודא מאסקאוויטש
לונדון

הרב גדלי' פעלדער טורונטו, קנדה

בס"ד ד' תולדות תשל"ח

אל כ' הרב הגאון המפורסם נודע בשערי הלכה גבור ומזוין
וכו' מוהר"ר שלו' יודא גראס שליט"א, רב דקהל מגן שאול ור"מ.
שלום וברכה וכ"ט!

אחדשה"ט כראוי, נמצא תח"י ספרו היקר נפש ישעי' וכעת
ראיתי שהו"ל כמה ספרים דהיינו על הלכות ציצית וכן על מזוזה
ב' ספרים על שחיטה ועל ניקור וספר מנחת יהודה על איסור
חלב עכו"ם ומאד רציתי לרכוש אותם. ואשלם כפי אשר יושת
עלי.

בתקוה לתשובה אשאר ברגשי הוקרה ורב ברכות המכבדו
ומוקירו ביקרא דאורייתא וכרום ערכו.

גדלי' פעלדער

חזקי פיבל ראזנבערג
 מלפנים אבדק"ק דעברעצין
 רב דקהל אגודת אזור
 ברוקלין, נ. י.

בס"ד, ג' וישב י"ט כסלו תשל"ח לפ"ק
 שוכט"ס למע"כ המחבר קונט. מנחת יהודה ... בא לידי עוד
 לפנים חדשים ... מסרתיו לידי נכדי הב' החשוב נ"י ... והרבה
 שנים הייתי רב ומנהיג בק"ק הנ"ל ... המאכלות בקופסאות
 הנעשים בבתי חרושת של יהודים ואינם יהודים אינם באים על
 שלחני ולא על שולחן השומעים בקולי ... וע"י הקונטרסים
 יאירו עיניהם וישמחו בראותם השמות הבדולחים בלשוניהם
 ושמותיהם על הלעביל ושמה קא גרים – וראיתי שידידי המחבר
 בן גדולי ישראל זצ"ל ...

והי' בזה חיים וברכה ושלוש ע"ע לכלנו כ"ה.
חזקי פיבל ראזנבערג
 רצופה סיוע להדפסת הקונטרס

הרב יהודה מלבר
 Jamaica N. Y.

ב"ה, יום ג' פ' תצוה, ז' אדר א' תשל"ח
 לכבוד הה"ג המופלג המפואר בש"ט הרב שלום גראס
 שליט"א.

הנני שולח לכבודו טשעק ע"ס 5 דולר בעד ספרו „זבחו זבחי
 צדק" ששלח אלי ואברכהו בהצלחה רבה „ויפוצו מעיינותיו
 חוצה" להרמת קרן התורה ולומדי.

בכבוד רב
יהודה מלבר

יוסף זינגער
רב בביהכ"נ בני יעקב אנשי בראון

בס"ד

א"כ הרב הה"ג שליט"א
לוטה פה סך עשרה דולר \$ 10.00 עבור הספר היקר שלו תודה
רבה.

חג כשר ושמה, ונזכה לבג"צ בב"א.
יוסף בן חוה בילא

בית הכנסת דוד בן נחום
Oak Park, Mich.

בעזה"ת

כבוד הרב הה"ג כש"ת מוהר"ר שלום יהודא גראס שליט"א.
בשמחה ובתודה קבלתי הקונטרס מנחת יהודא ור"פ אני
שולח המחאה תמורתו ותקותי שבהפצת ספרו דמר תתרבה
קדושה וטהרה.

ואסיים ברב תודה לכת"ר שיזכה להמשיך הלאה פעלו הטוב
מתוך בריות גופא ומנוחת הנפש.
כ"ד מוקירו ומכבדו כערכו הרם

יחזקאל הלוי גרובנער
רב בדעטראיט

יצחק אייזיק אייבענשטיין
אב"ד ור"מ קיוויאשר
רב דקוהל יראים עטרת צבי
פארעסט הילס, נ. י.

ב"ה, אור ליום ג' וישב תשל"ח.
שוכט"ס לכבוד הרה"ג עוסק בצרכי ציבור וכו' מוהרש"י
גראס שליט"א... בפרט במדינה זו המשובשת בתאוות ממון
וכבוד מנפש ועד בשר...

שיטה זו קבלתי פא"פ מפי כ"ק מרן שליט"א השי"ת יאריך
 ימיו ושנותיו עביג"צ...
 ואחתום בזה בשים שלוי טובה וברכה בימים ולילות
 מאושרים...

הק' יצחק אייזיק אייכענשטיין

ר"פ המחאה של ח"י דולר

מרדכי שוואב

מאנסי, נ.י.

החיים והשלוי מן השמים.
 ישפע ברכה והצלחה בעבודת הקודש לכבוד כבוד הדרת
 גאונו שליט"א...

אחדשה"ת הוד כבוד הדר"ג שליט"א בכל רגשי כבוד
 והערצה... תודה רבה עבור הספר הנפלא מנחת יהודה חלק
 ששי...

ורצוף פה המחאה \$6.- מחיר הספר הנפלא...
 ואסיים בדרישת שלוי חומה ולבבית ובברכה והצלחה מרובה
 בעבודת הקודש בכל רגשי כבוד והערצה.

מרדכי שוואב

מאנסי, נ.י.

אברהם יצחק הופמן

קרית שומרי אמונים

ירושלים

אל כבוד הרה"ג המפו' לשם ולתהלה איש האשכולות וכו'
 לוחם מלחמת ה' במס"נ... מח"ס נפש ישע'י ועוד... כ"ק ש"ת
 ר' שלוי יודא גראס שליט"א.

בברכת שלומים למר ולתורתו...

שמעתי שזה זמן כבר שיצא לאור ספרו החשוב מנחת יהודה
 על ענין חומר האיסור של חלב עכו"ם וסימילא"ק הנפרץ בחו"ל
 וג"כ בא"י ונא ונא שישלח לי תיכף ספר זה בדואר אוויר ורצ"פ

סך \$ 10 וכ"כ שאר החיבורים ישלח לי תיכף והכל ישלח לי בדואר אוויר ...

ויזכהו השי"ת להוציא לאור עולם את שאר כת"י אשר נמצאים תח"י וזכות הרבים יעמוד לימינו.

בכבוד רב

אברהם יצחק הופמן

קרית שומרי אמונים

ירושלים

- ב -

שלו' ורב ישע ...

שלחתי היום מכתב אקספרס בענין חששות כשרות הלחם במאפיות בארצה"ב אפי' אצל היימישע אידן שכחתי לציין עוד דבר שמכניסים בתוך הלחם והוא תומר משמר מתערובות איסור ואף אם נאמר שאין לו דין מעמיד (צ"ע), עכ"פ הוי כעקרו לכך הצריך ללחם עצמו ואם כן לפי הרשב"א שהובא במ"א לא בטיל כלל, חוץ מזה לפי הריב"ש שהובא בחי' ר' עקיבא איגר ביו"ד סי' צ"ט שאם מבטלים בשביל הקונים הוי נתבטל בשבילו ואסור ואין שום היתר שאין כוונתו לבטל וידוע לפי מה שכתב בשו"ת נודע ביהודה שאם מערבים דבר בידיים לתוך המאכל אין היתר זה ודו"ק.

אצפה לשמוע ממך בהקדם האפשרי.

בכבוד רב

אברהם יצחק הופמן

בס"ד, ב' לס' זאת חקת התורה תשל"ח

כבוד הרב המזכה את הרבים שליט"א:

ראיתי את הספר „מנחת יודא" אשר כבודו זוכה ומזכה את צעירי הצאן ויישר כוחו וחילו לאורייתא - והבא לטהר ומטהר מסייעין אותו ובטח יעשה רושם לטובה ולטהרה.

ורצוף פה שעק \$ 10 ונא ישלח לי בטובו ספרו - וגם ספר אחד למר ...

המדבר בצדקה וברכה מרובה

דוד שפון

לכבוד הרב המפואר כש"ת שלום יודא גראסס שליט"א.
 איך האב ערהאלטין אייער חשוב ספר אין איך מיין דאס
 ספר איז פאסיג פיר יעדען בעל-בית וואס האט נאר אמאל
 גילערניט.

אונד עס איז געשריבען בלשון קל ונקיה אזוי אז עס
 אפערגעניגען צי לערנין פין איהם און עס איז אניצליכע זאך פיר
 יעדען יוד וואס וויל נישט נכשל ווערן במאכלות אסורות.

איך שיק אייך א טשעק פין \$ 10 איך ווייס עס איז נישט
 איבערצאהלט אבער איך מיין איך האב באצאהלט דעם פרייז.

א שמחת חנוכה

ונזכה לראות בבגצ"א

הק' חזן דוד טעלאוויטש

בס"ד, ערש"ק פרי' תולדות ר"ח כסלו ה'תשל"ח.
 לכבוד הרב שלום יהודה גראסס שליט"א.
 אחדשה"ט וכט"ס.

היות והיה לי ולחברי תועלת רבה מספרו נפש ישעי,
 ומסתמא נפיק גם תועלת מקונטרסים „קדושת בנות ישראל“
 וחינוך ישראל סבא, הריני מבקש מכי שיכתוב לי מה מחירם
 בכדי שאשלח לו את הכסף.

אודה לו מראש

דו"ש וטובתו כה"י

יצחק דישי

בונס איירעס, ארגענטינא

כולל אברכים

על יד מוסדות התורה

מארוקו

ב"ה, כ"א חשוון תשל"ח
 כבוד הרב הגאון הגדול הנודע לתהלה ולתפארת וכו' וכו'
 מוהר"ר שלום יודא שליט"א גראסס.

שלום וברכה

הגיענו השמועה המשמחת אשר כת"ר זכה וזיכה את הרבים

הסכמות ומכתבים

בב' ספרים נפלאים ה"ה גדולי יודא על הלי' ציצית, ומזוזות שלום
על הלי' מזוזה.

ולכן נבקש מכת"ר לשלוח לנו 2 טופסים של ס' גדולי יודא ו-
2 טופסים של ס' שערי שלום, לזכות בהם את הרבים בכלל ואת
חברי כוללנו בפרט. במחיר אשר ישית עלינו כת"ר, ויבא שכמ"ה.

בברכת התורה

הרב שלום איידעלמאן

ראש הכולל

בס"ד, ב' אדר תשל"ח

לכבוד הרה"ג שלום י. גראסס שליט"א.

קבלתי הספר של מעכ"ת, „זבחו זבחי צדק“ וגם הקונטרס
„שמחת שלום“. הנני מצרף בזה הסך של \$ 6. גם אבקש ממעכ"ת
שליט"א שתשלחו לי אם אפשר הספרים הללו:

(א) חינוך ישראל סבא.

(ב) מדריך לצניעות.

(ג) מנחת שלום.

(ד) קדושת בנות ישראל.

בברכה וכטו"ס

מאיר מנחם מענדיל געלב

ב"ה, אדר תשל"ח

לכבוד האי גברא רבא צנא מלא ספרים בנש"ק מוה"ר שלום
יהודה שליט"א.

שלום וברכה!

הננו בזה לאשר קבלת ספרו „זבחו זבחי צדק“. הספר נתקבל
בכותלי הביהמ"ד בהתענינות גדולה.

לע"ע אין תחת ידינו כל ספרי כתר"ה, ונבקש מכת"ר שיואיל
לשלוח לנו שאר ספריו הקודמים, ומה שיצא לאור להבא.

ויה"ר שכבודו יוסיף כהנה וכהנה בהפצת עניני כשרות בכל
העולם כולו, עדי ביאת גואל צדק בב"א.

בהוקרה רבה

וברגשה כבוד

הנהלת הספרי' דישיבת תות"ל

פּוּתַח זַעִירָא

הִיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבְרוּ חו"ל שְׁחֻזְקָה לְחֵבֶר שְׁאִינוּ מוֹצִיא מִתַּחַת יָדוֹ דִּבְרַי שְׁאִינוּ מִתּוֹקֵן וְע"כ אִמְרָנוּ לְהַצִּיג כִּאֲן דִּינֵי אֲכִילַת הַמִּצָּה בְּלִילֵי פְּסָחִים וְלִטְפָחוּ לְדִינֵי אֲפִיטַת הַמִּצּוֹת לְחֵבֶר אֵת הָאֵהֵל לְהִיּוֹת אֶחָד.

הַקּוֹנְטֵרְס דִּלְהֵלֵן אֲשֶׁר פִּי יִקְבְּנוּ „אֲכִילוֹת מִצּוֹת בִּישְׂרָאֵל” מְכִיל בְּקִרְבוֹ הַלְכוֹת מוֹעִילוֹת וְנַחֲוֹצוֹת בְּדֶרֶךְ קַל וְלִסְדֵּר אֲכִילוֹת הַמִּצּוֹת בְּלִילֵי פֶסַח מִתְּחִילַת נְטִילַת יָדַי עַד אַחַר אֲכִילַת אֲפִיקוֹמֵן, יֵרֵד וְיֵרְדֵנוּ לְלִקּוּט שׁוֹשְׁנִים מְדַבְּרֵי הַפּוֹסְקִים עַד הַיּוֹם הַזֶּה לְדַעַת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ הֵן בְּהַכְנַת הַמִּצּוֹת דֵּהִינּוּ כְּמוֹת הַמִּצּוֹת, נִט"י, לְשֵׁם יְחֻדֵי קוֹדֵם הַמִּצּוֹת, כּוֹוֹנַת אֲכִילַת מִצָּה, בְּאוֹפֵן הַבְּצִיעָה וְחִלּוּקָה, וְהֵן בְּאֲכִילָה עֲצֻמָּה, הַשִּׁיעוֹר בְּכְמוֹת, הַשִּׁיעוֹר בְּזִמְן, וְעוֹד הַלְכוֹת מְרֻבּוֹת.

וְזֹאת לְדַעַת כִּי נִבְנְסָנוּ לְסִבְךָ הַסֶּפֶק אִם לִיִּשְׂרָאֵל עֲקֻבוֹתֵינוּ בְּדֶרֶךְ הָאֲרוּכָה אוֹ בְּדֶרֶךְ הַקְּצֵרָה כִּי לְכָל חָד מַעֲלָה וְחִסְרוֹן אֵית לֵי.

מַעֲלַת הָאֲרוּכּוֹת לְדַעַת מְקוֹר מוֹצֵא הַדְּבָרִים, מִבְּטָן מִי יֵצֵאוּ, וְלְדַעַת דִּיעוֹת הַחֻלּוֹקוֹת בְּעֵינֵינוּ, אֲבָל לְמַעֲשֵׂה בְּפֶרֶט לְהַמּוֹן עִם מִתְּבַלְבֵּל הַרְעִיּוֹן מְרֵאִיִּהִיט שִׁיטוֹת שׁוֹנוֹת וְדִיעוֹת חֻלּוֹקוֹת.

מַעֲלַת וְחִסְרוֹן הַקְּצֵרָה מוֹבֵן מִמַּעֲלַת וְחִסְרוֹן הָאֲרוּכָה, כִּי הִיא הַיְפּוּכָה, וְע"כ כְּדֵי לְצַאֵת יָדַי שְׁנִיִּהֵם הַקְּדַמְנוּ דֶּרֶךְ אֲרוּכָה, וְאֲח"כ הוֹסַפְנוּ דֶּרֶךְ קְצֵרָה (כְּמוֹבֵן בְּמ"מ לְשׁוֹרֵשׁ הַדְּבָרִים) וְעו"כ נַחַת יִנַּחְתוּ בּוֹ בֵּין הַמְּאֲרִיכִין, וּבֵין חֲבוֹרַת הַקּוֹצְרִים. וּמִבֵּין שְׁנֵיהֶם יִתְקַלֵּס עִילָאָה.



ס פ ר

אכילת מצות בישראל

דינו אכילת מצה – ליל פסח

עפ"י שו"ע ופוסקים אחרונים

(נעתק מתולדות שמואל סי' ה')

פ ר ק א

– א –

אכילת מצה ושאר דברים עיו"ט

ערב יו"ט מתחילת שעה עשירית ולמעלה אסור לאכול אפי' מצה עשירה כדי שיאכל בלילה מצה של מצוה לתיאבון (והר"ן מחמיר משש שעות ולמעלה וכ"כ מהרי"ל וכ"כ הרמ"א בסי' הרל"ה ס"ג אלא שהפר"ח וההגר"א שם סתרו דבריהם והעלו להלכה כמ"ש כאן) אבל אוכל הוא מעט פירות או ירקות (ודווקא ירק חי אבל מבושל משיבע אפי' בדבר קל [מג"א סי' תע"ח אבל הח"י שם כתב דווקא כשמלפתין בו את הפת משיבע כשהוא מבושל אבל ירק לבד מותר לאכול בין חי ובין מבושל וה"ה בשר ודגים וכיוצ"ב ג"כ שרי, מג"א שם] ובלבד שלא ימלא כרסו מהם [שו"ע סי' תע"ח ס"א] ואם הוא איסטניתי שאפי' אוכל מעט ג"כ מזיק לו אינו אוכל כלל משעה הנ"ל [רמ"א שם] ואם הוא איסטניתי ביותר שאפי' אם יאכל בשחרית ג"כ לא יוכל לאכול בלילה לתיאבון ה"ז מתענה בע"פ כל היום כדי שיאכל בלילה לתיאבון [שו"ע שם סי' ת"ע ס"ג].

– ב –

ויין מעט לא ישתה משעה ט' משום דמיסעד סעיד אבל הרבה מגרר גרר ומותר [שו"ע שם סי' תע"א ס"א] ובי' כוסות של רביעית או אולי אפי' רובם ה"ז מיחשב הרבה [משנה ברורה שם ס"ק ז' ועיי"ש בביאר הלכה ומ"מ לא ישתה כ"כ עד שיהא שבע כי החוש יעיד שהוא מקלקל תאות האכילה ח"י שם] וגם קודם שעה ט' אינו מותר רק במצה עשירה אבל מצה שהיא ראוי לצאת בה בלילה אינו אוכל כל היום [שו"ע שם ס"ב ועיי"ן ברמב"ם ה' חו"מ פ"ו הי"ב שהאוכל מצה בע"פ מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו וטעם האיסור איתא

אכילת מצות בישראל

בירושלמי דהו"ל כבועל ארוסתו בבית חמיו] ומצה שנאפה כתיקונה ואח"כ נתפררה ונילושה ביין ושמן אינה נקראת מצה עשירה ואסורה לאכלה בע"פ כל היום [רמ"א שם בסוף הסעיף] אבל אם בישלה ועשה ממנה מעשה קדרה מותר [מג"א וח"י שם בשם מהרי"ל] וכן מצה נפוחה וכפולה [עיין לעיל סימן ד' ס"י וסי"א] אעפ"י שאין יוצאין בה בלילה מ"מ אסורה באכילה כל היום [מג"א שם] וקטן שאינו יודע מה מספרין בלילה מציאת מצרים מותר להאכילו [במ"א שם].

- ג -

נטילת ידיים

אחר שגמר את ההגדה עד אחר גאל ישראל ושתה כוס שני נוטל ידיו לסעודה ומברך ענט"י ואעפ"י שנטל כבר פ"א לצורך טיבול הכרפס מ"מ לא עלתה לו נטילה זאת לצורך הסעודה כיון דמסתמא הסיח דעתו בשעת אמירת ההגדה וההלל מלשמור את ידיו ואפי"ו ברי לו שלא הסיח דעתו אעפ"י כ צריך לחזור וליטול כיון שבשעה שנטל לצורך טיבול לא הי' דעתו שתעלה לו גם לצורך הסעודה אלא דבכה"ג נוטל עכ"פ בלא ברכה ואם הי' דעתו באמת בשעה שנטל לטיבול שיעלה גם לסעודה ולא הסיח דעתו אה"נ שא"צ ליטול כלל עוד הפעם ומ"מ אין נכון לעשות כן לכתחילה [שו"ע סי' תע"ה ס"א ומג"א שם ס"ק א' ועיין בשו"ע הרב ס"א וס"ב].

- ד -

לחם משנה

אעפ"י שבכל יו"ט צריך אדם לבצוע על לחם משנה מ"מ בליל פסח דעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל שלא יקח רק מצה אחת שלמה אבל הב' תהי' פרוסה דכיון דכתיב בקרא לחם עני חסר וי"ו דרשינן שתהא המצה שרוצה לצאת בה ידי חובת מצה פרוסה כדרכו של עני בפרוסה וזה היא ג"כ שיטת קצת גאונים ובעל ה"ג חילק בין איקלע ליל פסח בשנת או בחול דבאיקלע בחול עושה כנ"ל אבל בדאיקלע בשבת מביא ב' מצות שלמות לבד מהפרוסה וכ"כ בחילופי מנהגים שזה הי' מנהג אנשי בבל אבל התוס' ורב עמרם והרא"ש כתבו שיקח לעולם ב' מצות שלמות לבד מהפרוסה (כי מה שדרשו חכמז"ל דבעינן פרוסה באו בזה להוסיף על הלח"מ לא לגרוע) וכן היא המנהג [טור ושו"ע סימן תע"ג ס"ד] ולכו"ע מביאין לפני בעה"ב מצות שלמות אלא שבעה"ב בוצע המצה האמצעית לשתיים (אחר אכילת הכרפס קודם שיאמר ההגדה) ונותן חלק הגדול לאחד מהמסובין לשומרה לאפיקומן וחלק הקטן חוזר ונותן בין שני השלמות [שו"ע שם ס"ו ודע שהב"י שם הביא בשם כמה ראשונים שבוצע את המצה העליונה אבל להלכה תפסו כולם שבוצע האמצעית כנ"ל].

ברכת המוציא - ועל אכילת מצה - והבציעה

אחר הנטילה מברך ב' ברכות המוציא ועל אכילת מצה דע שיש פלוגתא בין הפוסקים אי קאי ברכת המוציא על השלמה וברכת על אכילת מצה על הפרוסה או להיפך כמבואר בטור ויש סימן תע"ה ולהלכה תפסו הפוסקים עיקר כדעת הסוברים שמברך ברכת המוציא על השלמה וברכת על אכילת מצה על הפרוסה ולפי"ז הי' לו לבצוע תחילה את השלמה ולאכול ממנה כ"ש (כי בשביל המוציא סגי ודאי אפי' בכ"ש ולא בעינן דווקא כזית אלא שכ"ז היא לפי"מ שכתב הטו"ז בס"ק ב' והפר"ח כאן אבל מדברי המג"א בס"ק ד' נראה דס"ל דגם בשביל ברכת המוציא צריך ג"כ לאכול תיכף כזית אפי' בשאר כל ימות השנה ג"כ וכן מפורש במג"א סי' קס"ז ס"ק ז' אלא דלפי"מ שהסביר שם הטעם הדגול מרבבה דבעינן אכילה חשובה שיגרור אחריו שאר האכילות על סמך ברכה ראשונה לא שייך זה לכאורה כאן כי לפי"ד הדגול מרבבה הדבר פשוט דלא בעינן עכ"פ שיאכל הכזית בב"א דווקא דמהכ"ת לומר שיגרע אכילה זאת מכל שאר האכילות שנאמרו בתוה"ק דמצטרפין בכא"פ למיקרי אכילה חשובה וא"כ בנ"ד שאוכל עכ"פ כזית בשביל אכילת מצה תיכף אחר הכ"ש של ברכת המוציא הלא יש כאן ממילא אכילה חשובה שתגרור אחריה שאר כל האכילות על סמך ברכה ראשונה ומ"מ אולי יש לחלק ואין כאן מקום להאריך בזה. כן נ"ל וצ"ע) בשביל ברכת המוציא שקודמת לברכת על אכילת מצה מטעם תדיר ואח"כ לאכול כזית מהפרוסה לצאת ידי חובת אכילת מצה אלא משום הדיכּי דאפשר לצאת ידי שניהם אנו חוששין לב' השטות ע"כ עושה לכתחילה כסדר הזה אוחו תחילה כל הג' מצות בידו (הב' שלמות בשביל לחם משנה והפרוסה שביניהם מטעם לחם עוני) ומברך ברכת המוציא ואח"כ מניח המצה השלישית להשטט מידו ואוחז רק בהשלמה העליונה והפרוסה ומברך על אכילת מצה ואח"כ בוצע מהשלמה והפרוסה משתיהן ביחד כזית מכל אחד (דכיון דלאכילת מצה בעינן כזית שלם דווקא ע"כ כיון שמספקא לן באיזה מהן יוצא ידי אכילת מצה ע"כ פורס מכל אחת כזית שלם דווקא).

טיבול במלח ואכילת הזיתים - לכתחילה

וטובלם במלח (והרמ"א כתב שאין נוהגין לטובלם במלח דטפי מיחזי כלחם עוני כשאינו טובל במלח אבל בשם הזר"י ז"ל כתבו שיטבול גם עתה במלח כמו בכל ימות השנה) ומכניסם בפיו ומרסקן בבת אחת (ואעפ"י שהאחת משתיהן היא ע"כ רק רשות אעפ"י"כ לא חיישינן שהכזית של רשות תבטל להכזית של מצוה דכיון דתרווייהו ממצה של שמורה נינהו א"כ הלא ראויה באמת כל פורתא ופורתא לצאת בה ידי חובתו (כן ביארתי בפ"כ הקדמה ג' ענף ד' סוף ס"ה

עיי"ש) ואח"כ בולע לערך זית בבת אחת ואח"כ השאר (כ"כ המג"א והח"י והא"ר ושאר אחרונים שא"צ גם לבולען בב"א) וכ"ז בדאפשר אבל בשא"א לו לאכול ב' כזיתים ביחד הדרינן לעיקר הדין כדעת האומרים שהמוציא קאי על השלמה ועל אכילת מצה על הפרוסה וע"כ בוצע תחילה את השלמה [כיון שקדמה לברכה מטעם תדיר כנ"ל] ואוכל ממנה כזית (ואעפ"י שתופס עתה כשיטת הפוסקים שהשלמה היא ובשביל המוציא וא"כ הי' סגי לכאורה גם בכ"ש והוי מה שאוכל יותר כהפסק לכאורה בין הברכה של אכילת מצה ובין האכילה של הפרוסה מ"מ במה דאפשר חוששין גם לדיעה שנייה ולאותה דיעה הלא צריך לאכול מהשלמה כזית כיון שבזאת בא לצאת ידי חובת מצה. כן נ"ל פשוט) ואח"כ אוכל כזית מהפרוסה בשביל אכילת מצה (כ"ז מתבאר למי שמעיין היטב בטור או"ח סי' תע"ה ובשו"ע שם ובנושאי כלים שם ועיין בשו"ע הרב מבואר ג"כ היטב).

— 2 —

אכילת הזיתים — בדיעבד — ובאונס

כל מה שנתבאר בסעיף הקודם היינו דווקא לכתחילה אבל בדיעבד אפי' לא אכל אלא כזית אחד בלבד בין מהשלימה ובין מהפרוסה ואפי' לא אכלה באכילה אחת כל שלא שהה עכ"פ כדי אכילת פרס (עיין פ"כ ח"א הקדמה ג' ענף א' ס"ג וס"ד) מתחילת אכילה עד תופה יצא אפי' השיח הרבה באמצע אכילה (שו"ע הרב שם ס"ח) וכן אם בלע המצה כמות שהיא ולא לעסה כלל אעפ"י שלא טעם טעם מצה בפיו ג"כ יצא אבל אם כרכו בסיב ובלעו לא יצא שאין דרך אכילה בכך (שו"ע שם ס"ג) ואם אכלו בלא כוונה לצאת כגון שכפאו עכו"ם אם יודע עכ"פ בשעת אכילה שזו מצה ושהיא ליל פסח יצא וא"ל לא יצא (שו"ע שם ס"ד ועיין פ"כ ח"ב כלל י"ט ס"ב שיש חולקים ע"ז וס"ל דבכל ענין לא יצא וכ"פ הפר"ח כאן) דווקא שכפאו עכו"ם אבל אם כפאו ישראל לקיים את המצוה (עיין פ"כ הקדמה ט' נתיב ט' ס"א) יצא לכו"ע שאין זה חשוב שלא בכוונה והטעם כתבו האחרונים עפ"י"מ שכתב הרמב"ם ז"ל בה' גירושין פ"ב ה"כ וז"ל אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר האיסור לעשותו אין זה אנוס ממנו (ר"ל מצדנו המכים) אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה וכו' ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתששו יצרו ואמר רוצה אני (ה"ז) לרצונו עכ"ל.

וראיתי בלקוטי סופר במצוה זאת בסוג אונס דלפ"ז אינו יוצא אח"כ אכל מצה של היתר ע"י כפי' אבל אם כפינו אותו על כזית מצה של איסור אפי' במקום שאין לו של היתר שהדין הוא שיוצא גם בשל איסור מטעם עדל"ת (כדלקמן ס"ח) מ"מ ע"י כפי' לא יצא בכה"ג דכיון שהנפש אינו משתוקק למאכל של איסור כמבואר בסמ"ע טי' רל"ד ס"ק ד' דאכילת איסור לא מיחשב הנאה ואדרבא צער היא לו וכמ"ש גם הטו"ז באו"ח סי' קצ"ו סק"א לענין

ברכה דגם במקום שהותר לו מטעם סכנה וכיוצ"ב אינו מברך עכ"פ כיון שנפשו קץ בו מצד האיסור שבו א"כ אם אכל דבר איסור ע"י כפי' הו"ל כלא עשה מעשה כלל. ולענ"ד אין דמיונו עולה יפה דמה ראי' רשות לגבי מצוה דכי היכי שהנפש מואס באיסורים כמו כן משתוקק כפלי כפלים לקיים מצות הבוב"ה ועומדת ומצפה בהתלהבות גדול מתי יבא המצוה ליד האדם ויקיימנה וכיון דבאין לו מצה של היתר הדין הוא שלא די שהותר לו של איסור אלא אדרבא מצווה ועומד עפ"י התורה לאכול את האיסור ולקיים בזה מצות בוראו ע"ז וודאי לא שייך לומר שהנפש מואס במה שנצטוה עפ"י תה"ק לעשות. כן נ"ל פשוט] ועיין עוד לעיל מצוה ו' סימן ב' סעיף א' ה' י"ב וי"ג כל מה שכתבתי שם בענין מצות אכילת הפסח שייך גם כאן במצות אכילת מצה, וע"ע להלן מה שהארכתי בענין אכילת פרס דמצה, ומשם תדרשנו.

- ח -

אכילה בהסיבה

לכתחילה צריך לאכול כל הב' זיתים שנתבארו בסעיף ה' בהסיבה כיון שעל כל אחת מהם יש להסתפק אם זה הוא הכזית שיוצא בו מצות אכילת מצה כנ"ל בס"ה ובדיעבד אפי' אכל רק כזית אחד בהסיבה בין של השלימה ובין של הפרוסה יצא אבל אם אכל שניהם בלא הסיבה אפי' בדיעבד לא יצא (שו"ע סי' תע"ב ס"ו ובנושאי כלים שם) אבל הראבי"ה ס"ל דבזה"ז שאוכלין בכל השנה כולה בלא הסיבה גם בליל פסח אי"נ להסב ומ"מ יש להחמיר לחזור ולאכול כזית מצה בהסיבה (רמ"א שם) אבל לא יברך שנית על אכילת מצה (עיין בבאור הלכה שם דלפני"ד המחבר צריך גם לחזור ולברך [והגם שענין ההסיבה הוא וודאי לכו"ע רק תקנתא דרבנן מ"מ כבר כתבתי בפ"כ ח"ב כלל ד' אות ו' שכשלא קיים המצוה כפי תקנת חכמז"ל גם הדאורייתא ג"כ לא יצא עיי"ש, ובר מן דין כיון שהדין הוא שצריך לחזור ולאכול שנית בהסיבה ה"ז לא גרע עכ"פ משאר מצוה דרבנן כגון נר חנוכה וקריאת מגילה וכיוצ"ב שמברך עליהם אלא שכ"ז הוא לענ"ד היכי שהפסיק כבר בין אכילה ראשונה לשנייה אבל בדלא הפסיק עלתה לו שפיר ברכה ראשונה גם לאכילתו השנייה דאכילה ראשונה וודאי לא הוא הפסק כיון שצריך לאכול גם בשביל ברכות המוציא. כן נ"ל פשוט] אבל לפי"מ שפסק הרמ"א לסמוך בדיעבד על הראבי"ה אינו חוזר ומברך) וכשהוא מיסב לא יטה לא על גבו ולא על פניו ולא על ימינו אלא על שמאלו דווקא אפי' הוא איטר [שו"ע שם סעיף ג' מחבר ורמ"א] ואשה א"צ להסב אא"כ היא חשובה [שם ס"ד] וכומן הזה אין נוהגות להסב אעפ"י שכולן מיקרי חשובות שסומכות על הראבי"ה [רמ"א שם] ותלמיד בפני רבו שלמדו תורה [לאפוקי בשלמדו אומנות] אפי' אינו רבו מובהק אינו רשאי להסב אא"כ יתן לו רבו רשות ואז מיסב אפי' בפני רבו מובהק ות"ח מופלג בדורו אעפ"י שלא למד ממנו כלום חשוב כרבו ואינו מיסב בפניו אבל הבן בפני האב אפי' הוא רבו

אכילת מצות בישראל

מובהק ה"ז מיסב וכן השמש צריך הסיבה וגם אלו הפטורין אם אוכלין על שולחן בפ"ע צריכין להסב [שו"ע שם ס"ה וס"ו מחבר ורמ"א ואחרונים].

- ט -

שיחה - אחר ברכות

לעיל במצוה ו' סימן ג' סעיף ו' כתבתי דלפי"ד הילל יש בכלל הכורך ב' מצות דרבנן המצה והמרור וע"כ יש ליוהר שלא להפסיק משבירך על אכילת מצה עד אחר אכילת הכריכה בדבר שאינו מענין הסעודה כיון שהברכה קאי גם על אכילת המצה שעם המרור אבל בדיעבד ודאי אינו חוזר ומברך כיון שהכורך עבדינן רק מצד ספיקא דדינא כמו שנתבאר לעיל במצוה ו' סימן ג' ס"ו (עיי"ש שביארתי היטב ענין הכורך ופרטי דיניו ומשם תדרשנו לכאן) [שו"ע סי' תע"ה ס"א ומג"א וטו"ז שם].

[דיני כורך מבואר להלן בעמוד ע' בדרך קצרה]

- י -

סדר אכילת אפיקומן

כבר נתבאר לעיל במצוה ו' סי' ב' ס"ה שבזמן שביהמ"ק הי' קיים הי' צריך לאכול אחר הסעודה לכה"פ עוד כזית מבשר הפסח והיא הנקרא אפיקומן שאסור לאכול אחריו כלום ועתה שאין לנו פסח בעו"ה תיקנו חכמז"ל שיאכל אחר הסעודה עוד כזית אחד לכה"פ ממצה שמורה שהצניע תחת המפה (ואם נאבד האפיקומן שנצניע יאכל כזית ממצה שמורה אחרת [רמ"א סי' תע"ז סוף ס"ב]) [זכר לפסח שהי' נאכל על השובע (והאחרונים הסכימו שיאכל לכתחילה ב' זיתים אחד זכר לפסח ואחד זכר להמצה הנאכלת עמו) ויאכלנו בהסיבה ולא יברך עליו [שו"ע סי' תע"ז ס"א] ועיין בטור ובכ"י דלפי"ד רש"י ורשב"ם אוכלין באמת אפיקומן זה לשם עיקר מצות מצה ושורת הדין הי' נותן באמת שיברך על זה האפיקומן ברכת אכילת מצה אלא משום דאמרו בגמ' פסחים קט"ו ע"א שלאחר שמילא כריסו מהמין שרוצה לברך עליו עתה אינו חוזר ומברך ע"כ תיקנו שיברך בתחילת אכילה. ולפי"ז מסתבר דלפי"ד רש"י ורשב"ם צריך לכתחילה עכ"פ לכוון בשעת ברכת אכילת מצה להוציא ג"כ אכילת האפיקומן. וכן מצאתי באמת במשנה ברורה בשער הציון אות ד' עיי"ש. ונ"ל עוד נפ"מ בדבר דאילו לדעת הרא"ש שכתב דהוי רק זכר לפסח שהי' נאכל באחרונה א"כ גם אם שכח ולא בירך בראשונה ג"כ אינו חוזר ומברך באכילת האפיקומן כיון שיצא כבר ידי חובת מצות אכילת מצה במה שאכל

אכילת מצות בישראל

לה

בראשונה דברכה אינה מעכבת נידוע משא"כ לפי"ד רש"י ורשב"ם נהי
לכתחילה תיקנו שיברך מקודם מטעם הנזכר שאחר שמילא כריסו וכו' הנה זה
הטעם מספיק וודאי רק לתקן את הדבר שלא יברך לכתחילה אחר שמילא כריסו
אבל בששכח ולא בירך באמת בתחילה וודאי אינו מניח עכ"פ מלברך על עיקר
קיום המצוה מטעם הסברא שאחר שמילא כריסו וכו' ואולי י"ל דגם לפי טעם
הרא"ש ז"ל ג"כ מברך על האפיקומן בכה"ג לפי"מ שכתבו האחרונים באו"ח
סי' תרנ"א ס"ה בנטילת לולב שאף אם שכח ולא בירך בשעת נטילה אם לא
עשה עדיין הניענועין מברך עדיין (עיי"ש בפרמ"ג בא"א ס"ק י"א ובשאר
אחרונים שם) הרי שאעפ"י שיצא נכר הדאורייתא מ"מ כל זמן שנשאר עליו
עדיין מצוה דרבנן חשיבי שפיר עדיין משך קיום המצוה א"כ י"ל גם כאן שכל
זמן שלא קיים עדיין מצות אכילת אפיקומן לא נגמר עדיין המצוה דרבנן עכ"פ
דרמ"י עלי' בענין אכילת המצה וחוזר ומברך ומ"מ צ"ע בזה וכ"ז בענין אכילת
אפיקומן אבל באכילת הכורך בוודאי אינו מברך אפי' שכח ולא בירך עדיין כי
אכילת הכורך הוי רק מטעם ספיקא דדינא כמבואר לעיל וא"כ הדרינן לכללא
דספק ברכות להקל דהא לדברי חכמים אין כאן אפי' מצוה דרבנן באכילת הכורך
[כן נ"ל וצ"ע].

- יא -

אכילתה על השובע

ונ"ל שאם ביתו ריקם ואין לו שום תבשיל או איזה מין מאכל שיאכל אחר
הכזיתים שאכל לשם חובה יאכל מן המצה עד שמרגיש בעצמו שהוא שבע כבר
ואח"כ אוכל האפיקומן אבל אם גם מצה אין לו כדי שבעו אולי הוא פטור
בכה"ג לגמרי מאכילת אפיקומן כיון שעיקר האפיקומן נתקן לאכלו על השובע
דווקא וזה א"א לו (כן נ"ל וצ"ע). עזי מספקא לי באם ה"י שבע כבר גם קודם
שאכל הכזית של חובה (כגון שלא נתעכלו עדיין בקרבו המאכלים שאכל מבעו"י
או כגון שיש לו איזה מיחוש בקיבתו אשר מחמתו חסר לו תאות האכילה
וכיוצ"ב) אם צריך לאכול עדיין האפיקומן דכיון שאכל גם הכזית הראשון על
השובע א"כ אולי עולה גם בשביל האפיקומן ובפרט לפי"מ שהמנהג שאוכלין ב'
זיתים בב"א (עיי' לעיל בסעיף ה') אולי עולה עכ"פ הכזית השני במקום
האפיקומן [כן נ"ל וצ"ע].

- יב -

אכילתה בב' מקומות

אין אוכלין האפיקומן בשני מקומות (ר"ל אפי' בחדר אחד לא יאכל מקצתו
על שולחן זה ומקצתו על שולחן אחר [משנה ברורה ס"ק ד']).

- יג -

נרדם באמצע אכילת האפיקומן

וכן אם התחיל לאכול האפיקומן ונתישן באמצע אינו חוזר לאכול כשהקיץ (ונ"ל דאפי" לא אכל עדיין כזית ג"כ אינו חוזר לאכול כשהקיץ וכן לאידך גיסא היכי שהדין הוא שחוזר לאכול כדלקמן אפי" אכל כבר כזית קודם שישן ה"ז מותר לחזור ולאכול אחר שהקיץ אם הי' דעתו עכ"פ לאכול עוד קודם שישן. כן נ"ל) אבל בני חבורה שהסיבו יחדיו והתחילו לאכול האפיקומן אפי" ישנו מקצתן (ואפי" באחד שנשאר ער ג"כ סגי. עיין משנה ברורה בסי' קע"ח ס"ק י"ד ובשער הציון שם אות י"ב) חוזרים ואוכלין כשהקיצו דכיון שנשארו עכ"פ מבני חבורה שלא ישנו לא חשיב הפסק אפי' לגבי הישנים אבל אם כולם נרדמו אינם חוזרים לאכול אחר שהקיצו ודווקא נרדמו אבל אם רק נתמנמו (ר"ל שלא נשקעו בשינה כ"כ ואם שואלים אותו היכן הנחת כלי זה כשמזכירין לו הנחתו במקום פלוני נזכר ואומר הן או לאו) אפי' כולן חוזרים ואוכלים [שו"ע סי' תע"ח ס"א וס"ב ובאחרונים שם] ונ"ל פשוט דה"ה ביחיד שלא נרדם כ"כ אלא נתמנמם ג"כ הדין כן ודע שהח"י החמיר בזה על פסק השו"ע ופסק דגם נתמנמם אינו מהני רק במקצת החבורה ובנרדם אפי' במקצתן אין אוכלין אבל האחרונים העתיקו כפסק השו"ע [עיין משנה ברורה בחלק ביאור הלכה שיש הרבה פוסקים שמקילין בכל עיקר הדין של שינה באמצע האפיקומן].

- יד -

שכח לאכול אפיקומן

אם שכח לאכול האפיקומן אם נזכר אפי" אחר שנטל ידיו כבר מים אחרונים אעפ"כ חוזר ואוכל וא"צ לברך עוד הפעם ברכת המוציא ואם נזכר אחר ברכת המזון וקודם שבירך על הכוס ה"ז נוטל שנית ומברך ענט"י והמוציא אוכל האפיקומן אבל אם לא נזכר עד אחר ברכת בפה"ג אם אכל גם בתוך הסעודה מצה משומרת ה"ז סומך על זה במקום אכילת אפיקומן (ואעפ"י שלכתחילה אסור לאכול אחר אכילת אפיקומן מ"מ בדיעבד עכ"פ יצא. מג"א שם) אבל אם לא אכל בתוך הסעודה מצה משומרת ה"ז חוזר ואוכל אפיקומן דאע"ג דאכל בתחילת הסעודה כזית מצה משומרת מ"מ לא יצא בזה ידי אכילת האפיקומן כיון שצריך לאכול האפיקומן על השובע דווקא (שו"ע שם ס"ב וקפ"מ שפירשו הפר"ח והפר"מ ג' שם).

- טו -

מי שאי"ל אלא כזית

מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית מקדש ומברך המוציא על מצה שאינה

משומרת ואח"כ מברך על אכילת מרור וגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת ואח"כ מברך אל אכילת מצה ואוכל אותו כזית לשם מצה של חובה ולשם אפיקומן ואם אין לו גם מצה שאינה משומרת או שהוא חולה וא"א לו לאכול יותר מכזית מצה מקדש ומברך המוציא ועל אכילת מצה ואוכל זה הכזית ואח"כ גומר סעודתו מתבשילין אחרים (אעפ"י שאסור לטעום אחר האפיקומן בשאי אפשר שאני, אחרונים [שו"ע סי' תפ"ב] ומי שאין לו רק ג' מצות שלמות יאכל כל הכזיתים בלילה ראשונה מהאמצעית וגם ישיר קצת אם אפשר להניח פרוסה קטנה עכ"פ בליל ב' בין ב' השלמות ואם אין מספיק בליל א' בהאמצעית לבד יפרוס גם מהשנייה ויקוז בליל ב' רק אחת ומחצה [רמ"א ואחרונים שם].

- טז -

איסור אכילה אחר אפיקומן

אחר אכילת האפיקומן אין לאכול עוד שום דבר [שו"ע סי' תע"ח ס"א] והדבר פשוט דדווקא שאר מיני מאכלים או אפי' מצה שאינה משומרת אבל מצה משומרת יכול לאכול כאות נפשו אפי' כמה וכמה זיתים כל כמה שלא הפסיק בשינה או בבה"מ או אולי אפי' רק בנטילת מים אחרונים דכיון שהי' צריך לברך עכ"פ עוד הפעם המוציא נראה ג"כ כהפסק ואולי אפי' לא נטל עדיין אם גמר בדעתו עכ"פ שלא לאכול עוד נהי דבכל שאר ימות השנה אפי' גמר בדעתו היסח הדעת וחוזר שלא לאכול עוד לא הוי ואוכל גם בלא ברכה כמבואר בשו"ע סי' קע"ט ס"א (עיי"ש דאפי' סילק השולחן לא הוי עדיין היסח הדעת גמור) מ"מ בנ"ד כיון שהדין הוא שאחר אכילת האפיקומן אסור עוד לאכול ה"ז כנטילת מים אחרונים אבל כ"כ שלא הפסיק באחד מהנ"ל אפי' גמר לאכול כל המצה שהצניע לאפיקומן אם יש לו עכ"פ עוד מצה משומרת ה"ז אוכל לענ"ד כאות נפשו (כן נ"ל פשוט).

- יז -

זמן אכילת מצה

בענין זמן משך המ"ע של אכילת מצה לכתחילה צריך לאכול לכו"ע כל הכזיתים של מצוה בין של אכילת מצה בין של הכורך ובין של האפיקומן עד חצות [שו"ע סי' תע"ז ס"א] ובדיעבד תלוי בענין זמן אכילת הפסח וכבר נתבאר לעיל במצוה ו' סימן ב' סי"ד שיש בזה פלוגתא גדולה בין הראשונים יש מהם שאמרו דגם מה"ת אינו נאכל כ"א עד חצות וי"א דמה"ת זמנו כל הלילה וי"א דהוי ספיקא דדינא וע"כ כתבו האחרונים שכשאחר עד חצות יאכל כל הכזיתים אבל לא יברך דספק ברכות להקל [כ"כ הדגול מרבבה והביאור הגר"א שם ושאר כל האחרונים אבל בשו"ת משכנות יעקב סי' קנ"ז כתב שיכול לברך וכ"כ

בהגהות הגאון מבערזאן בשם שו"ת בשמים ראש דבדיעבד מברך גם אחר חצות].

- יח -

חיוב נשיום באכילת מצה -- ואפיקומן

מ"ע של אכילת מצה בליל פסח נוהג גם מה"ת אפי' בזה"ז (רמב"ם ה' חו"מ פ"ו ה"א דלא כרב אחא דאמר בפסחים ק"כ דבזה"ז הוי גם מצה דרבנן אלא כרבא דתניא כוותי') ונוהג בזכרים ונקבות [רמב"ם שם ה"י וכדאיחא בפסחים מ"ג ע"ב דכל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה] וכן שאר כל המצות הנוהגות בליל פסח חייבות בו הנשים כאנשים כי גם המה היו באותו הנס [שו"ע סי' תע"ב סי"ד] ועיין בהגהות הגאון רע"א על יו"ד בסי' א' עלה ונסתפק בסומא למ"ד דפטור מכל המצות שהם בקום ועשה אם פטור גם ממצות מצה דבמצה י"ל שהוא חייב עכ"פ מטעם ההיקש דכל שישנו בכל תאכל חמץ ובלקוטי סופר בסוג סומא כתב בשם מנחת עני שכתב בפשיטות שגם הסומא חייב במצה אע"ג דפטור משאר המצות עיי"ש.

[ועכשיו ארשום ממה שחנני ה' ללקט ציצים ופרחים משדי הפוסקיננו אשר מפיהם אנו חיים]

מצות רש"י

פרק ב

ענף א

כוונת האכילה

בש"ע (תע"ה ס"ד) כ' אכל מצה בלא כוונה כו' יצא ידי חובתו. וכ' ע"ז במ"ב (ס"ק ל"ד) ודע דכמה פוסקים חולקין ע"ד וסבירא להו דלפי מאי דקי"ל דמצות צריכות כוונה אין לחלק בין מידי דאכילה לשאר מצות, וכל שלא נתכוין באכילה לצאת ידי המצוה לא יצא, וכן פסק הפר"ח. ועי' בס' מגן האלף (שם) שכ' דיש להחמיר לאכול שני בלי ברכה. וע"ע במ"ב (ל"ו) במ"מ היכא שאומר בפירוש שמכוין שלא לצאת ידי המצוה בזה אפשר דגרע טפי אף שנהנה גרונו ולא יצא, ע"כ. מיהו בשו"ת מהר"י אסאד (קל"ה) רוצה לומר דאולי במצות מעשיות יוצא גם בכה"ג ע"ש. (וע"ע במדור „כוונת האכילה“).

ענף ב

איכות אכילת כזית מצה

דין בין החניכים

בשורת חת"ס (או"ח קכ"ז ד"ה ואשלם) מבואר שדי בכזית מצה מצומצם אע"ג דנשאר ממנו בין החניכים גם הם מצטרפו להשיעור כזית. וכן החזיק אחריו בנו בשורת חת"ס (צ"ו ע"ש. וכ"כ בשורת מהר"ם שיק (ר"נ ורנ"ז) דבהנאת גרון תלוי.

וכ"כ במנחת חינוך (מצוה ו, י, ריש סק"א) דבין השיניים לא מצטרף, אבל שבין החניכים מצטרף, וכן אם אכל חצי זית והקיא, וחזר ואכל אותו חצי זית יצא, דנהנה גרונו בכזית ובלבד שלא נמאס, וכ' בכת"ס (שם) דבאין לו רק חצי זית יעשה כן.

וכל זה דלא כמ"ש במחז"ש (תע"ה ד) דבמ"ע משערין הכזית לפי הנאת מעיו דוקא.

ועי' בכת"ס שם דכ"ז בדיעבד, אבל לכתחילה יאכל כזית בב"א ובהנאת מעיו (וע"ע שורת מהר"י אסאד קל"ו, ושורת פני מבין קפ"ז).

ענף ג

מהות בין החניכים

היות שלא נתבאר מהותו באחרונים כ"כ אעתיק מד' התו"ש (בהקדמה ג, ענף ב' או' א') מ"ש בזה ואף שהוא האריך והרחיב ככל הצורך אבוא בקצירת האומר תמצית דבריו להלכה למעשה.

בשורת חת"ס (יור"ד נ"ז) ג' דס"ל דבין החניכים היינו הנדבק בעומק סמוך לבית בליעתו. אבל הנדבק סמוך לשיניים לא נקרא גרון כלל רק חיד ואנן הנאת גרונו בעיני עכ"פ לכו"ע (כמבואר בחולין ק"ג. ע"ש).

ובגמ' כתובות (ל'): משמע דגם בזה יש להגביל שצריך להיות במקום דלא מצי לאהדורי לי' [ע"ש בתוס' ובשיטה מקובצת ד"ה אי מצי, ומנ"ח סוף מ' קס"א].

ובית הבליעה גופא נקרא דוקא מתחלת הגרון ולפנים אבל החניכים אפי' במקום שסמוכים לגרון אינם בכלל בית הבליעה (כ"נ ברמב"ם ה' שאה"ט פ"ג ה"ו).

ומ"מ מסיק בתו"ש שם דכ"ז מיירי רק לענין עיקר הכזית פי' שלא הגיע עיקר הכזית יותר ממקום החניכים, אבל במקום שבלע עיקר הכזית ורק קצת ממנו נשאר דבוק בין החניכים ביון שנהנה עכ"פ קצת גם בזה אולי בטל לגבי עיקר האוכל ומצטרף בהדי' וכו' וכן ג' לכאורה מסתימת הש"ס והפוסקים שסתמו וכתבו חניכיו סתם, עכ"ל.

ודע לך שאף למה דס"ל לרוה"פ דמצרפין הנאת גרון מ"מ גם לדעתם הנאת מעים לחוד ג"כ מהני ואדרכה עדיף יותר, וכמ"ש בשו"ת מהר"ם שי"ק (רנ"ז ד"ה ומה).

ענף ד

הנאת מעים

החת"ס בחי' לחולין (ק"ג) ד"ה אכילה במעיו פי' דאכילה במעיו לא בקיבה אלא שיצא מגרונו לבית מקום בליעתו נקרא מעיו, ובשו"ת אחיעזר (ח"ג ס"א הק') עליו דמלשון התוס' משמע דהנאת מעיו במילוי הכרס במקום העיכול. ועי' עיטור סופרים (הערות ליד טופר) סי' כא, שטרח לקיים מילי דאבוה. ועי' דבר חידוש בשו"ת חת"ס (או"ח סי' מ"ט) שכ' דמדברי תוס' ישנים יומא רפ"ד יש ללמוד דין חדש שאם האדם שבע גם בפחות מכזית יוצא באכילת מצוה גם בפחות מכזית כמו שאר כל אדם בכזית וכ' שם שגם הסברא נותנת כן שזוהו בכלל לשון אכילה דקרא, ע"כ.

ובתו"ש מצוה ו' סי' ב' או' א' תמה עליו וחילק דאולי גם להחת"ס לא נאמרו הדברים אלא היכא שהיא בחינת אוכל קימעא ותברך במעיו דאז דנין לי' כאילו הי' גם שיעור בכמות שהרי נתברך בקרבנו, אבל לזקן וחולה דסגי להם בפחות אה"נ דלא הוי בכלל אכילה דקרא.

ענף ה

סדר הבציעה – ושיעור האכילה

לחועלת המעיין נעתיק לכאן לשונו הצח והמוזהב של ש"ע הרב (הגר"ז) שהוא חותך הדין בקצרה עם תוספת טעם לשבח להבין טעם כל פעולה ותנועה, ובטח יאירו עיני המעיין מדבריו הטהורים, ועליו אין להשיב כי כן דעת הפוסקים למעשה וכן המנהג.

וז"ל בסי' תע"ה:

(א) צריך שיאחוז ב' השלימות בידו בשעת ברכת המוציא והפרוסה תהיה בין ב' השלימות ולא יניח הפרוסה מלמעלה לפי שלכתחלה צריך לברך המוציא ואח"כ על אכילת מצה וברכת המוציא היא על השלימה וברכת על אכילת מצה היא על הפרוסה שהיא לחם עני ואם הפרוסה תהיה מלמעלה יצטרך לעבור על המצות כשיברך המוציא בתחלה.

(ב) ולאחר שגמר ברכת המוציא יש להשמיט השלישית השלימה מן ידו ויאחוז בפרוסה מלמטה ובהעליונה מלמעלה ויברך על אכילת מצה אבל לא ישמיט מידו מצה השלימה העליונה קודם ברכת על אכילת מצה ואצ"ל שלא יבצע ממנה כלום עד לאחר גמר ברכת על אכילת מצה לפי שי"א שברכת המוציא היא על הפרוסה שהיא לחם עני וברכת על אכילת מצה היא על השלימה לפיכך טוב לצאת ידי שניהם ולברך בתחלה ב' ברכות אלו ואח"כ יבצע כזית

מהעליונה השלימה וכזית מהפרוסה ואע"פ שבשביל ברכת המוציא בלבד א"צ לבצוע כזית מעיקר הדין אלא אפי' כל שהוא יכול לברך המוציא מ"מ כיון שבשביל ברכת אכילת מצה צריך לבצוע כזית שעל פחות מכזית אינו יכול לברך שאינו יוצא י"ח בפחות מכזית ואם כן להאומרים שברכת על אכילת מצה היא על השלימה העליונה צריך לבצוע ממנה כזית ולסברא הראשונה (שהיא עיקר) שברכת על אכילת מצה היא על הפרוסה צריך לבצוע כזית מן הפרוסה לפיכך לצאת ידי שניהם צריך לבצוע כזית מזו וכזית מזו.

(ג) וב' כזית אלו צריך לאכלם ביחד דהיינו שיכניסם לפיו בבת אחת שאם יאכל מתחלה את הכזית של המוציא דהיינו של השלימה ואחר כך יאכל הכזית של אכילת מצה דהיינו של הפרוסה יהיה מפסיק בין ברכת על אכילת מצה לאכילת כזית מהפרוסה באכילת מצה כזית מהשלימה וכן להאומר שברכת המוציא היא על הפרוסה אם יאכל מתחלה הכזית מהפרוסה ואח"כ הכזית מהשלימה הרי הוא מפסיק בין ברכת אכילת מצה לאכילת כזית מהשלימה לפיכך יכניסם לפיו בבת אחת אבל א"צ לבלועם בבת אחת אלא ירסקם בפיו ויבלע בתחלה כזית א' כולו בבת אחת ואח"כ יבלע כזית השני בבת אחת.

(ד) ואם אינו יכול לרסק בפיו ב' הזיתים ביחד יאכל בתחלה הכזית של המוציא דהיינו של השלימה לפי סברא הראשונה (שהיא עיקר) ואח"כ הכזית של אכילת מצה ואין אכילת הכזית של המוציא חשוב הפסק בדיעבד בין ברכת על אכילת מצה לאכילת כזית מהפרוסה כיון שהוא לצורך אותו כזית דהיינו לצורך ברכת המוציא שצריך לברך גם על אותו כזית של הפרוסה.

(ה) וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד אפילו לא אכל אלא כזית א' בלבד בין מהשלימה בין מהפרוסה ואפי' אכל בזה אחר זה באכילות הרבה אם אין מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס דהיינו ג' ביצים (עיין סי' תרי"ב) יצא ואפי' השיח הרבה באמצע הכזית בין אכילה לאכילה א"צ לחזור ולברך על אכילת מצה וא"צ לומר המוציא כיון שלא השיח בין ברכה לתחלת האכילה (עיין סי' תל"ב).

(ו) כשאוכל בתחלה הכזית של המוציא ואח"כ הכזית של אכילת מצה צריך להסב גם באכילת כזית של המוציא דהיינו כזית של השלימה (כדי לצאת גם להאומרים שהכזית של השלימה עליו הוא מברך על אכילת מצה וכו' הוא יצא ידי חובתו ואינו יוצא אלא בהסיבה ואע"פ שלדבריהם צריך לאכול תחלה הכזית של הפרוסה דהיינו של המוציא ואח"כ כזית של השלימה מ"מ אם היפך אין בכאן איסור גמור אף לפי דבריהם אלא שלכתחלה נכון הדבר להקדים הכזית של הפרוסה לפי דבריהם שברכת המוציא שמברך בתחלה היא על הפרוסה אבל העיקר היא כסברא הראשונה שברכת המוציא שמברך בתחלה היא על השלימה ולפיכך צריך להניח הפרוסה תחת השלימה קודם הבציעה שלא יצטרך לעבור על המצות כמ"ש למעלה ולכן אוכל בתחלה הכזית מהשלימה ואין אנו חוששין לסברא האחרונה אלא בדבר שאין בו חשש אף לסברא הראשונה כגון לאכול כזית שלם מהשלימה בהסיבה).

(ז) יש נוהגין לטבל במלח את הכזית של המוציא ושל אכילת מצה ובמדינות אלו אין נוהגין כן לפי שפת נקיה א"צ מלח כמו שנתבאר בסי' קס"ז ואף שבשאר ימות הפסח מטבילין המצה במלח אף שהיא נקיה מ"מ בב' לילות אלו של פסח אין נוהגין כן מפני זיכוב מצה לצאת ידי חובתו במצה שאין עמה תערובת טעם אחר כלל אבל מעיקר הדין אין לחוש לזה (אבל לטבל המצה במשקין יש למנוע מעיקר הדין כמו שנתבאר בסי' תס"א).

ענף ו

כרי אכילת פרס

(א) הנה הלכה מבוארת היא בשו"ע (תע"ב ס"ו) דצריך שלא ישהה מתחלת אכילת מצה עד סוף גמר האכילה יותר מכדי אכילת פרס אף בדיעבד, ואף שלשון המחבר שם אינו מורה כן מ"מ עי' במ"א שאין הלשון מדוקדק והדין כנ"ל, וכן החזיקו אחריו בפר"ח, ברכ"י, מ"ב, שו"ת מ"ע להרא"ם סי' ט"ו באורך, שו"ת בית אפרים או"ח נ"א ד"ה עו"ש, (דלא כמ"ש בשו"ת האלף לך שלמה או"ח שכ"ג דשיעור הפסקות שבין אכילה לאכילה כל תהא יותר מאכילת פרס, אבל עידן אכילה אי"ל שיעור).

(ב) דא לדין חל עלינו חובת ביאור שיעור כדי אכילת פרס, אולם טרם יצמח כל שיח לא אכחיד השערות רעיוני בבעיה הלזו, שבאמת כבר נשתברו כמה קולמוסים לבאר וללבן שיעור הלזו, וקצרה היריעה מהכיל כל הדיעות והסברות שנשנו בפרק זה, וע"כ לא אאריך בכותבת הגסה אלא בקיצור אע"ן ואומר שאחר הדיפדוף בספרים המדברים בע"ז מצאתי שישנם שיעורים מב' מינו"ט עד ט' מינו"ט לכל מינו"ט דיעה אחת לכה"פ, וגם דיעות לשלשה וחצי מינו"ט וכמו"כ לשבע וחצי, (עי' שו"ת חת"ס ח"ו סי' ט"ז, כג, מהר"ם שי"ק או"ח פ"ה, רס"ג, ביכורי יעקב תרל"ט ס"ק יג, שו"ת בנין שלמה, שו"ת צ"צ שער המלואים ס"ט, שד"ח אספ"ד מע' אכילה ג, ובפאת השדה שם, סי' ברכות ישראל (לבעל טהרת ישראל) או' תנא, סי' מרחשת סוטי' יד, הגדה מועדים וזמנים בדיני מרור, חזו"א או"ח לט, ערוה"ש תרי"ח, תולדות שמואל ח"א סוף הקדמה יג, או' יט, כה"ח סי' ר"י, שלחן מלכים על כללי קש"ע בהקדמה, ובשלוש ואמת שם, שו"ת בנין שלמה).

ולחד צד יש מקום להוסיף עוד כמה זמנים, י' מינו"ט, י"א ורביע, י"ב מינו"ט ט"ו (עי' היטב חת"ס שם במ"ש שתלוי בחצי מיל, ועפ"ז כיון די"א דשיעור מיל כ' מינו"ט (מנוה"ט ה' שבת רס"א בשם אבן עזרא ובעל המאור) וי"א כב ומחצה, וי"א כד מינו"ט, וי"א חצי שעה, א"כ כי פלגין להו נמצאת שיעור אכילת פרס שהוא חצי מיל כפי שיעורים הנ"ל, ועיין בחי' תנ"ט, מ"א רי' סי' פט, דרשות מהר"ש, ושד"ח מע' אכילה או' ג, בשם דרכי הוראה, וכן בשלחן מלכים בשלוש ואמת או' ז, והלל"מ או' לו, לו).

אולם דעת כמה גדולי הפוסקים דבכל אוכל משערין לפי אכילת אדם בינוני

אותו מין מאכל (ג' או ד' ביצים) וזהו כדא"פ, וא"א כלל ליתן שיעור פסיקא בזה, (מנ"ח מד' שי"ג, תורת חסד לב, ולד' התהל"ד בליקוטים גם דעת מ"א כן, וע"ע מה שכ' החזו"א אר"ח סוס"י ל"ט).

ופירות הנושרין לדין אכילה דכדי לצאת כל הדיעות יתאמץ לבלוע כזית שלם בב"א, כנ"ל בלשון הגר"ז (עי' ענף ג), דלבד מה שצריך לעשות כן מצד שכן החיוב לכתחילה ירווח בזה לצאת מחילוקי הדיעות בענין כדי אכילת פרס ג"כ.

אבל באופן שא"א לו אז יראה לכה"פ שלא לשהות מתחילת אכילה עד גמירא יותר משתי מינו"ט, ואם שהה יותר מאיזה סיבה יודרו לגמור אכילתו במקודם האפשרי ויהי זריז ונשכר בכל מינו"ט לצאת עוד דיעות בשיעור אכילת פרס, אבל לא יותר מט' מינו"ט לכל היותר דאז אפילו בדיעבד לא יצא.

ובפסקי הגאב"ד דעברעצין שליט"א (מועתקים לק' בקו' הלכה למשה) כ' בזה"ל עכ"פ יאכל בתוך ב' מינוטי"ן ואם א"א עכ"פ יבלע הב' כזיתים בתוך חמשה או ששה מינוטי"ן ולא יותר ע"ש טעמו.

[ואולי י"ל כעין הכרעה שבשעת הדחק וא"א לו בענין אחר יודרו לאכול לכה"פ כשיעור שליש ביצה עד שתי מינו"ט והשאר עד ט' מינו"ט ואז יוכל לעשות ספיק ספיקא, ספק כד' הפוסקים דשיעור כזית פחות משליש ביצה מעט, וספק שיעור אכילת פרס ט' מינו"ט, וצ"ע].

ענף ז

סוף זמן אכילת מצה

הנה לכתחילה ודאי צריכין להתאמץ לאכול מצה קודם חצות, וגם בדיעבד אם אירע עפ"י סיבה שלא אכלו מצה עד אחר חצות לילה שוב אסור לברך על אכילת מצה (ועל אכילת מרור) כן העלו האחרונים, (דגול מרבבה תע"ז, שע"ת שם, פמ"ג שם א, וס"י תפ"ו, דה"ח דיני כוס ראשון או' ג, מ"ב שם ו, ערוה"ש שם ה, מסגה"ש קי"ט יא, ועוד), ואפילו בלילה שני ג"כ (שו"ת בנין שלמה סי' כ"ט מובא באו"ח תע"ז), וקשה לסמוך על המשכנות יעקב (קנ"ז) שכ' דהמברך לא הפסיד (מובא שד"ח, ואו"ו) דמלבד שהוא דעת יחידי הלא בספק ברכות קי"ל להקל ומה"ט אם נתאחר בהתחלת הסדר עד סמוך לחצות יקדש מיד וישתה כוס ראשון, ויטול ידיו ויברך המוציא, ועל אכילת מצה, ועל אכילת מרור ויאכל, והגדה יאמר אח"כ (דגו"מ, ושע"ת, מ"ב, וע"ע ס' ויג"מ עמ' קצ"א מש"כ בע"ז), ולא מטעם ברכה לחוד אלא דלדעת הרבה ראשונים אין יוצאים באכילת מצה בתר חצות (הר"ח בפ' ער"פ, סמ"ג בשם תוס', תוס' זבחים נו: מרדכי פסחים, רבינו ירוחם נתיב ה' ת"ד, ועי' בה"ל ד"ה ויהא זהיר).

[ולענין זמן חצות עי' בסמוך מה שאכתוב]

ענף ח

זמן חצות לילה

הנה מצינו גניחה חריפה בדברי הפוסקים ומקובלים האיך חושבים זמן חצות, ולא באתי ח"ו להכריע בדבריהם ולהכניס ראשי בין ההרים הגבוירים, כי יראתי פן אכשל ונלכדתי ח"ו באחריות אחרים, והלואי שאזכה לצאת ידי חובתי לעצמי, אלא דמ"מ לפטור בלא כלום לאו אורח ארעא הוא, ע"כ אמרתי לנקוט נפשי בהעתקת דברי הפוסקים בלבד ולסדר השיטות וחילוקי דיעות ויבא מי שדעתו רחבה ויכריע, ולא אמנע לחוות דעתי כדרכה של תורה אבל לא בתורת הוראה, רק בדרך פטפוטי אורייתא תבין, והמשכיל יבחר. הנה מצינו בזמן חצות כמה דיעות.

דעה א:

(א) בין בקיץ בין בחורף חשבין תחלת הלילה מצה"כ וכל י"ב שעות אח"ז הוי ליליא, וחצות הוא סוף ששה שעות שוות מתחילת הלילה ובחורף שהלילה ארוכה יותר השעות האחרונות של לילה נחשבין ליום, ובקיץ השעות הראשונות של יום נחשבות ללילה. נמצא בחורף זמן חצות קודם שעה יב שלנו, ובקיץ לאחריו (זהו דעת מ"א, ס"י, א, סק"ד, ושערי ציון, כפי שביארו המחמה"ש, ובארצה"ח, חת"ס אר"ח קצ"ט, וכן נ' דעת אבן השוהם ס"י כג, מובא בשע"ת ס"י א, ו, וע"י מ"א רלג, וכו"כ בליקוטי מהר"ן קמט).

דעה שניה:

(ב) בין בקיץ בין בחורף חושבין הלילה מצה"כ עד עמוד השחר ומחלקין אותה לי"ב חלקים שוות והוא הנקרא שעות זמניות, ובאמצע היא חצות, הכוונה בקצור שלעולם חצות באמצע לילה ממש פי' באמצע הזמן שבין צה"כ לעה"ש (אלי' רבא, וזוטא ס"י א, לחלוק על המ"א הנ"ל, וכו"כ בבכור שור ברכות ג, בשם ליקוטי האריז"ל, והסכים עמו וזהוסיף עוד דכן מוכח בראשית חכמה שעה"ק, וע"ז השיב עליו בברכ"י ודחה ראיתו מר"ח, (וכן דעת שבילי דוד ס"א).

דעה שלישית:

(ג) לעולם חושבין משעה שהחמה בראש כל אדם שהוא חצות היום י"ב שעות ואז הוא חצות לילה בדיוק, והיינו שששה שעות קודם זמן שהחמה בראש כל אדם וששה לאחריה שייכין ליום, ואח"כ תחלת הלילה ושש שעות (שוות) לאח"ז נקודת חצות, ואע"פ שבקיץ משנטו צללי ערב עד שקיעה"ח יש יותר מו' שעות אותו הזמן העודף על שש שעות הוא מתחלת הלילה הבאה, וכן בחורף להיפוך (נהר שלום פ"ו ע"ב להרש"ש, ברכ"י בשם שב יעקב ד"ב שעות אחר חצות היום הוא חצות לילה בשמים, ובג"ע הארץ, עיקרי הד"ט ס"י א, ב, שלמי צבור, שע"ת, יד אפרים, הגר"ז אר' ח, ס"י יעב"ץ אר' ב, שו"ת לב חיים ח"א ס"ו, ונשנה בספרו כף החיים למדרח"ף, ס"י ג, או' לג, דסברא זו היא מוסכמת מש"ס ופוסקים ומקובלים, בן איש חי, וישלח אר' ד, וכן נשנה במו"ק ולחם שמים ר"י ברכות להיעב"ץ ז"ל, ובברכ"י כ' שכן דעת מהר"ם קורדובורי

צוק"ל, והיא נכונה ומוסכמת, והעיר בשיורי ברכה דאף שדעת מהרח"ו נ' מנוגד לדיעה זו אי"צ לחוש לה כי דבריו נאמרו מקדם שיצק מים על ידי רבינו האריז"ל, וכן הכפיל דעתו בעבודת הקודש מורה באצבע סי' ב, וכ"כ בישועות יעקב שם, וכ"כ בארצה"ח בארץ יהודה באריכות, וכ"כ באדרת אליהו (להגה"ק בעל משנ"ח) במס' ברכות שם, ובס' אורחות חיים לתלמיד החת"ס ז"ל כ' שרוב העולם גרורין אחר דעת שב יעקב וכן נהג החתם סופר ז"ל בין בקיץ בין בחורף, ע"כ. ובארצה"ח שם כ' שכן ג"כ דעת הגאון בעל חסדי דוד, וכ"כ ביוסף אומץ, וכ"כ בזוהר חי להגה"ק מהרי"א מקאמארא זצ"ל, וכ' שם (פ' ויקהל) שכן אמר לו רבו הגה"ק מזידיטשוב זצ"ל בעל עטרת צבי, וכ"כ במ"ב סי' א, ובערוה"ש שם, וכ' שכן הסכימו רוב גדולי ישראל, וכן עיקר. וכ"כ בכה"ח (האחרון), ובס' קומי רוני סי' ט, בשם כמה פוסקים, וע"ע בשאר אחרונים).

ועכשיו מי שיש לו עינים לראות ולב להבין, בעיניו יראה ובלבו יבין אשר רוב מנין ובנין של הפוסקים בנגלה ונסתר וגם לרבות הפוסקים שאנו נמשכין אחריהם דעתם כדיעה הלזו שנקודת חצות י"ב שעות אחר שעה שחמה בראש כל אדם, וע"כ דעת לנכון נקל שכדיעה זו קי"ל גם בנידון שלפנינו (וכדי שלא יבא מי שהוא לחלוק בסכינא חריפא דכל דברי הפוסקים לא נאמרו ונשנו רק לענין עת רצון של אמירת תחנונים בחצות לילה, אבל לא לענין המצות התלוים בזמן כמו אכילת קדשים ואכילת מצה, ואכילת לילה ראשונה בסוכה (או"ח תרל"ט) ע"ז יש לי לפענ"ד ראי' חותכת להיפך, דהרי מבואר בש"ס יבמות עב. וברש"י שם דמה"ט הי' מכת בכורות בחצות לילה משום שאז הוא עת רצון ממילא הי' הכאת בכורות בעידן רצון, הרי לן דהכאת בכורות תלי בעת רצון של חצות לילה כעין אמירת בקשות ותפלות בעת ההוא, וכיון דכל עיקר מניעת אכילת מצה ואפיקומן אחר חצות ממכת בכורות ילפא כמבואר בבאר היטב בש"ס (ברכות ט:), ופסחים ק"כ) א"כ זמנם ג"כ בעת רצון של חצות, וזו ראי' שאין עלי' תשובה לכאורה, הא חדא, ועוד שהמעייץ היטב בארצה"ח (בארץ יהודה) ימצא כדברינו, וכן משאר פוסקים הנ"ל מפורש יוצא אשר דבר שאינו תלוי בשעות רק בחצות אין לו אלא זמן אחד והוא י"ב שעות אחר חצות היום).

ד) הזמן עפ"י מורה שעות שלנו: ועדיין לא יצאנו ידי חובת ביאור כיון שלא ביארנו עד הנה הזמן המדויק לחצות לילה עפ"י מורה שעות שלנו, ועכשיו נבאר בעזה"י: הנה לפי הנ' במחה"ש סי' א, השעה המבורר לסוף זמן אכילת אפיקומן לכתחילה, וברכת על אכילת מצה-ומרור, אף בדיעבד בשעה שמכה המורה שעות 12, דחצות היום הוא בשעה יב בדיוק, ולפ"ז יב שעות לאחריו שהוא חצות לילה כנ"ל חל ג"כ להיות בשעה יב בלילה, וכן נראה בערוה"ש שכ' (בסי' רלג), דחצות היום לעולם בשעה יב לא לפניו ולא לאחריו.

אבל אינו מוסכם מפי כל, שראיתי בס' ויג"מ עמ' קצג, ד"ה ואעתיק בשם הג' בן ארי' על או"ח סי' פ"ט שכ' דחצות היום אינו תמיד זייגער יב, רק לפעמים הוא מוקדם ופעמים הוא מאוחר, וחצות היום של השמש הוא הרגע האמצעית שבין נץ החמה לשקיעה"ח ואז השמש בגובה יותר משאר היום ואז

השמש באמצע דרום ממש, ולפי"ז הדרך הישרה לדעת זמן חצות היום לראות הנץ והשקיעה בלוח, ומזה ידע מתי הוא מחציתו, וי"ב שעות אח"ז הוא חצות עיי"ש.

ואף שמה מני יהלוך במקום גדולים באתר זקוקים דנורא מאן יעייל בר נפחא לתמן. מ"מ לפי כלל המסור בידינו במקום שהלכה רופפת פוק חזי מה עמא דבר (עי' ברכות מ"ה ע"א, עירובין י"ד ע"ב) כאן בנידונינו עיני העולם תלויות לשעה יב על המורה שעות, וכמו שמבואר גם שם בויג"מ לענין מנחה גדולה אחר שש ומחצה, וכ"נ בידחור"ש מנהגי הגה"ק בעל מנחת אלעזר זצ"ל ממונקאטש או' תר"ה, שדקדק לאכול קודם שעה 12 שהוא במורה שעות דעירו 11.17 (כמבואר בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סוף סי' ט), בפרט באכילת אפיקומן שאינו אלא חומרא בעלמא כמבואר בש"ע, ומפורש ברא"ש פ' ער"פ, שכן החמיר ר"ת ודאי אין צורך להרבות חומרות ע"ג חומרות, גג על גג, (עי' שו"ת זכרון יהודה ח"א קמ"ד, קמ"ה).

אמנם לחשומת לב שהמורי שעות בזמנינו עפ"י רוב אינם מדויקים שהם מסודרים עפ"י חוק הממשלה ולא עפ"י אופק השמש, מאז נתחדש נתיב הברול (כלפני מאה וחמישים שנה בערך), שמני אז נשתנו עתים ונתחלפו הזמנים עפ"י הממשלה ופקדתם לקבוע עיר ועיר וזמנה, ומאז נצרכנו לזוהר שלא להתבלבל וליגרר אחר המורה שעות רק להוסיף וליגרע כפי מה שהחסירו והוסיפו הממשלה על הזמן האמיתי.

והרחבתי הדיבור בזה אף שהדברים פשוטים ומובנים, כי שמעתי שישנם ישישים הנוהגים לסמוך בזמן חצות כפי מה שהורגלו מימות נעורם במדינת אייראפע כגון אם בעירו היו נוהגים למנות חצות בשעה 12.30 (מטעם הנ"ל) נוהגין כן גם בארה"ב ושאר מקומות מושבותיהם, ואין דמיונם עולה יפה כלל, כי א"א לדמות מקום למקום שבאירופא גופא היו המקומות משונים זה מזה בזמנים, במקצת מקומות חסרו מזמן האמיתי לפעמים קרוב לשעה כמו במונקאטש, ולאידך גיסא במקומות אחרות הוסיפו על הזמן האמיתי חצי שעה ויותר, ומעניין שבעיר ניו יארק המורה שעות אינו מרוחק משעה האמיתי רק ברגעים אחדים (כמבואר בסמוך) והמשכיל יזהר.

ולדוגמא בעיר מונקאטש ה"ז זמן חצות 11.17 כנ"ל כיון שעפ"י חוקי הממשלה גרעו מזמנם האמיתי מ"ג מינו"ט, והרוצה לחקות על שורש הדברים ימחול נא לעיין בתולדות שמואל סוף ח"ב בקונ' אחרון לחלק א, הקדמה ו, מאמר ג, ס"ד, וכן בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סוף סימן ס"ט, ובויג"מ עמ' קצ"ה, ולפענ"ד לזה כוון במאסלה"מ סי' א, בא"ד, אף שלשונו מגומגם קצת.

ולענין זמן האמיתי של ניו יארק עי' ויג"מ שם שחקר אצל הממונים ע"ז ומענה בפיהם שפה ניו יארק הזמן האמיתי של כל שעה הוא לערך ד' מינו"ט לפני השעה, ולענינינו ד' מינו"ט לפני שעה יב (12) הוא חצות האמיתי (וכן סוף זמן קר"ש בחשבון שעות שוות הוא ד' מינו"ט לפני שעה ט (9), וכן ד' לפני שתיים עשרה הוא סוף זמן תפלת שחרית).

[אולם עדיין יש מקום לחקור ולדרוש אם חשבון הממשלה לשעות האמיתיות מתאימות לחשבונות שלנו כדי שנוכל לסמוך על חשבונם בלב שלם.] וכעת ראינו בס' ויג"מ עמ' ש, הביא משמו של המחבר ס' אורות חיים דבא"י המורה שעות מאוחרת משעה האמיתית עשרים מינו"ט, ועפי"ז כ' מינו"ט לפני שעה יב כבר הוא הצות האמיתי וכן לענין שאר זמנים, ע"ש. (ה) וכאן מצאתי חובה להודיע ולגלות, כי מה שסומכין בכולא שתא על רשימת הזמנים של הממשלה לחשבון הנץ ושקיעה, לא מופשט פשיטא שיש בה כדי סמיכה בפרט בענינים חמורים שהרי כידוע מפי הש"ע ואחרונים ושאר ספרי התכונה כי הנץ לא נעשה נרגע חדא (וכן נראה לעין כל). אלא שהשמש מתחיל לעלות מעט מעט עד שכל גוף העיגול נראית להעומדים על כדור הארץ, וכן בשקיעה השמש שווה לשקוע ואין ירידתה נגמרת בבת אחת (ועי' שו"ת לחם שלמה או"ח דן בענין שיעורו בזמן, ע"ש). ובדחינו מקובלים אנחנו לקרות נץ גמר היציאה, ושקיעה גמר השקיעה, אבל אוה"ע אין מקפידין ע"ז, וכמדומה עפ"י ששמעתי ממקורות נאמנים וברורים, שקריאתם נץ החמה הכוונה שלהם אמצעות הנצה בשעה שחצי כדור השמש למעלה וחציו למטה, וכן שקיעת החמה הכוונה חציו למעלה וחציו למטה, ומצוה ליוהר ולהזהיר בע"ז.

ענף ט

(ו) אכילת אפיקומן אחר חצות: סוף זמן אכילת אפיקומן נתבאר ג"כ בש"ע (תע"ז א') דיש ליוהר לאכול קודם חצות, והטעם שכיון שהוא זכר לפסח צריך לאכול בזמן פסח, והפסח נאכל עד חצות דוקא כמבואר שם באחרונים, ד"ז אינו מדינא דגמרא כלל רק חומרת הפוסקים הנובע מד' הרא"ש פ' ער"פ בשם ר"ת שהחמיר בזה, מיהו ח"ו להקל בזה כיון דאיפסיקא בש"ע ג"כ, ומ"מ לא אמנע מלהעיר ממנהגי הגדולים וקדושים אשר בארץ המה האיך נהגו בזה. במנהגי חת"ס מובא שלא הקפיד לאכול אפיקומן קודם חצות דוקא (ומשמע דגם בלילה הראשונה לא הקפיד).

ולאידך גיסא מצינו לכמה שהקפידו גם בליל ב' לאכול קודם חצות דוקא, צדיקי בית קאמארנא כמבואר במנהגי קאמארנא, וכ' בויג"מ (עמ' רמ"א) שכן נהג הגה"ק בעל ערוה"ב זצ"ל, ובנו בעל יגד יעקב ז"ל, וכן בהגדה צוף אמרים מעובדא שמביא ממחר"ש ממקאויוב זצ"ל תלמיד החוזה מלובלין זצ"ל נ' שגם הוא הקפיד ע"ז.

אבל כפי הנראה ברוב מקומות של אנשי מעשה אף שהקפידו ונודרו לאכול האפיקומן בליל ראשון קודם חצות מ"מ בליל שני לא הקפידו ע"ז, וכ"כ בדרכי חיים ושלום, מנהג בעל מנח"א ממונקאטש, וכ"ה מנהג ארמורי ליובאוויטש מובא בויג"מ (עמ' רמ"ב) וכ"ה מנהג הגה"ק מהרצ"ה מליסקא זצ"ל כמבואר בס' דרכי הישר והטוב, ע"ש.

ובס' מנחם ציון להצה"ק מהרמ"מ מרימענעו כ' וז"ל מצניעין את האפיקומן קודם חצות לבל ירגישו בו הקליפות ואחר חצות לוקחין אותו משם וזאת דיבר בסדר לילה שני של פסח, ובס' ליל ראשון של פסח כ' והחלק היותר גדול יצניעו למשמרת עד חצי הלילה שהוא עת חילוף הזמנים והשגת העתים לעלא דחירות, העתקתי דברים ככתבן מס' טעה"מ (עמ' ר"ל) ועי' שו"ת שבסו"ס אמרי נועם (ח"ב תשובה ד') שהעיר מד' מנחם ציון הללו ליישב מנהג אנשי מעשה שמקילין באכילת אפיקומן אחר חצות בליל שני, ע"ש. מובא באו"ח (ספינקא) סי' תע"ז, בשמו.

וגם אני הצעיר אחר לקיחת הורמנא ורשותא אענה חלקי עמהם ליישב מנהגי חסידים ואנשי מעשה, בנתינת טעם לשבח על חלוקת לילה ראשונה מהשניה באכילת אפיקומן.

ואקדים דהנה כל עיקר חגיגת יום טוב ב' של גליות בזה"ז שאנו בקיאין בקביעא דירחא, הוא מטעם מנהג אבותינו בידינו כמבואר בדחז"ל ריש ביצה, וא"כ עפ"ז לכאורה לא הי' צורך כלל לאכילת אפיקומן בליל ב', דהרי הטעם לאכילת אפיקומן מבואר ברא"ש (ער"פ קי"ט סי' ל"ד) שהוא זכר לפסח, וכ"ה בחינוך מ' כ"א, ומאירי (שם), וכן קי"ל בש"ע תע"ז סעי' א, או כד' רש"י והרשב"ם שהוא זכר למצה הנאכלת עם הפסח, ולפי"ז פשוט וברור דדין זה נתחדש לאחר החורבן וכמבואר בר"ה ל., סוכה מ"א, דדרשו חז"ל ממקרא דמצווין אנו לעשות זכר למקדש ולא מצינו זולת זה מקור וטעם אחר לעשות זכר לדברים שנהגו בזמן הבית, ודעת לנכון נקל דבזמן הבית במקומות שלא הגיעו השלוחים להודיע זמן קידוש חודש ניסן ונהגו ב' ימים (כמבואר בר"ה פ"א באורך, וברמב"ם ה' קה"ח) מ"מ לא נהגו באכילת אפיקומן דמנ"ל לעשות זכר לקרבן פסח בזמן שביהמ"ק קייט, ולא מצינו חיוב לזה.

וא"כ אף שהנהיגו ותיקנו חכמי הדורות כך לאחר החורבן מ"מ התינו ביו"ט א', שהיו אוכלין פסחים בימים ההם בירושלים עיה"ק (יה"ר שנוכה לזה בקרבן) ה"ה אנו לדידן עושין זכר לדבר, אבל ביו"ט ב' שנשאר לנו בתורת מנהג אבותינו בידינו שהם ג"כ חגגו במקומות הרחוקים ב' ימים, וכיון שהם בזמן הבית לא אכלו פסחים וגם לא אפיקומן מהיכי תיתי לעשות זכר לדבר שלא עשו אבותינו מעולם שהרי מנהג אבותינו בלבד בידינו, ולא יותר, אתמהא.

אלא דלפ"ז תמי' סליק ועולה למה לנו כלל אפיקומן ביום טוב שני ע"ז יש לומר מטעם זלזול יום טוב שני שלא רצו חכמים להראות שום שינוי כל דהו כדי שלא יקל בעינינו קדושתה וע"כ לא חילקו בסדר הלילה בשום דבר, וע"כ אף שלגוף אכילת אפיקומן הושוו ב' הלילות מ"מ לענין חצות כיון דגם בלילה הראשונה אינו חיוב גמור כנ"ל רק זהירות לכתחילה, ולא מדינא דגמרא כלל, ובדיעבד לכו"ע יוצאין אחר חצות א"כ אם יקל בלילה שניה באכילת אפיקומן אחר חצות אין בזה אפילו סרך זלזול דהרי גם בליל א' יכול לאכלו או (וכן נהג החת"ס) וא"כ י"ל לפ"ז דאפילו לכתחילה א"צ להתאמץ בזה כיון דכל ענין

אכילתו מטעם זלזול כנ"ל ובפרט ותנאי זו ליכא זלזול א"צ לחוש לה, כנ"ל ליישב המנהג, אבל לא ח"ו להקל להמחמירין.

עצה נפלאה: הנה בהרבה בתים נאחזים בסבך הספק כדת מה לעשות כשרואים זמן חצות ממשמש ובא ובל יספיק הזמן לסיים אגדה ולאכול מצה ומרור ולסדר לסעודתא לכבוד הויגל ולהגיע עוד לגמר אכילת אפיקומן קודם חצות, וא"כ עולים ומסתפקים אם לוותר על הסעודה ולדלג עליה כדי לאכול אפיקומן קודם חצות, או יתענגו וישמחו בשלחן ערוך לכבוד החג ויאכלו האפיקומן אחר חצות, [ועי' א"א מהדו"ת סי' תע"ז שכ' לדלג בהגדה בשביל לאכול אפיקומן קודם חצות אם לפניו בירור כיוון הזמן היטב י"ל דרשאי לדלג ואומר אחר אפיקומן מה שדילג כי י"ל דהו"ל גם אז בשעה שמצה ומרור לפניו היטב כי עסוק באותו ענין כו', אך אם אין לפניו מורה שעות בבירור בכיוון אין לדלג, כו', גם בשביל חצות יש למעט בהסעודה גם באין חשש גרעון לתיאבון והיינו רק אם יודע בכיוון כנ"ל, עכ"ל].

ומצאתי באבני נזר (סי' שפ"א) שהעלה עצה נפלאה עפ"י יסוד שהניח דלמ"ד אין הפסח נאכל אלא עד חצות וה"ה מצה, יוצא קולא דלאחר חצות כבר רשאי לאכול כטוב לבו ואין איסור אכילה ושתייה דלאחר אפיקומן חל אז, דאין חיוב שישאר טעם פסח ומצה בפיו רק בזמן המצה, ואחר חצות כבר עברה מצותה למ"ד זה.

ולפ"ז אם בתחלת הסעודה או באמצעו רואה שהוא קרוב לחצות יאכל (שני כזיתים, או) כזית מצה על תנאי, אם הלכה כר' אלעזר בן עזרי' יהי' לשם אפיקומן ואם לאו לשם אכילת מצה סתם, וימתין עד לאחר חצות ויאכל סעודתו ואח"כ יאכל שנית מצה לשם אפיקומן ויוצא ממה נפשך אם הלכה כר"א בן עזרי' דהזמן עד חצות, יוצא באפיקומן הראשון של קודם חצות, ואחר חצות כבר הותרה לו לאכול, ואם הלכה כר"ע דהזמן עד עמוד השחר יוצא באפיקומן השני, עכ"ד שם. [ובדין קיום המצות בתנאי עי' היטב באו"ח תפ"ט ג, ובט"ז ומ"א שם, לענין ספירה בתנאי, ובהג' רעק"א או"ח מו, לענין קר"ש בתנאי, ובשו"מ (מהד"ד ח"ג קכ"ז) ספירה בתנאי, ועי' רמ"א תק"ד ס"ו, ומ"א שם, ובב"י בשם הרא"ש שם, תקיעה בתנאי, ובמוזזה אברהם (או"ח סי' לד) ובדע"ת או"ח מו, וע"ע שו"ת אבני נזר (תמ"ט) עצה כעין הנ"ל לענין ברכת שהחיינו דיו"ט ב' של ר"ה, וע"ע או"ח לד, ס"ב ומ"א לא, ב, רעק"א סי' ב'].

וקצת צל"ע לאיזה אכילה יקח ממצה הצפונה אם אינו מספיק לו לאפיקומן השני ג"כ, ובעיקר הדין אין נ"מ כ"כ דהרי יוצא גם במצה אחרת כמבואר בש"ע ומקורו ברוקח.

ואגב אורחא ראיתי בטעה"מ (עמוד רל"א, קו"א או' ל"ה) מס' אמרי נועם להגה"ק מדויקוב וצ"ל דמה שאומרים הצדיקים אשר אפיקומן סגולה לבנים יש רמז עפ"י המדרש שפרעה אמר פן ירבה ורוחה"ק משיב כן ירבה, ותיבות כ"ן ירבה עולה אפיקומ"ן, ע"כ.

מצה משלכם

עי' מה שהעתיקתי כבר ממעדני"ש ותו"ש, ולא באתי רק להעדפה דבאורח על שלחן בעה"ב צריך ליתן ל"י הבעה"ב המצה במתנה ולא סגי מה שהרשהו לאכול דצריך להיות שלו ממש, והעולם אין נוהרין בזה, (שפת אמת סוכה לה, ע"ש), וע"ע שו"ת האלף לך שלמה (שפא) באכל מצה בלי ברכת המוציא לא יצא דהוה כמו מצה גזולה עפ"י דחו"ל פ' כיצד מברכין.

פרק ג

כמות אכילת מצה

ענף א

אכילה פחות מכשיעור

(א) מצינו פלוגתא גדולה בין גדולי האחרונים אם מחמת איזה סיבה א"א לאכול כזית שלם אם יש איזה מצוה באכילה פחות מכזית, וללמד על הכלל כולו יצא ונ"מ לכה"ת כולה.

(ב) דעת הרבה פוסקים שאין מצוה כלל באכילה פחות מהשיעור, (משנה למלך ה' חומ"צ פ"א סוף ה"ו, שו"ת שבות יעקב, ח"ב סי' ח"י, שו"ת דברי חיים ח"א כה, מהרי"ט אלגאזי בס' קהלת יעקב חלק תוס' דרבנן או' ת, מנחת חינוך מ' קלד, שו"ת ברית יעקב סי' ת, בני בחייא מובא בשע"ת תע"ה, וכ"נ דעת הצ"ח בדרש לציון מובא בשו"ת מהר"י אסאד סוסי' קמ"ו, שו"ת מהרי"ל דיסקין סי' ד, כתב סופר סוסי' צ"ו, לבוש"מ מהד"ת או"ח קפ"ד, מנחת אלעזר ח"א ל"ה וח"ב נב, מהר"ץ חיות יומא לט, ובדע"ת תע"ה סעי' ו, סוף ד"ה ולענ"ד הביא הוכחה מתו"ט בשם הרמב"ם רפ"ד דמנחות וה' פסח שחיבר הארי' דבי עילאי).

(ג) ודעת כמ"פ דמ"מ קצת מצוה איכא (שו"ת חיים שאל סי' ד, שו"ת חת"ס או"ח מט, ע"ש, מהר"ץ חיות שם בשמו, שו"ת מהר"י אסאד קלז, קמח, קמט, שו"ת אבני נזר שפא, שו"ת לחם שלמה צג, צד, ודע"ת שם בראשית דבריו תלה לה בפלוגתת התנאים יומא סא:).

(ד) ולענ"ד יש להוסיף דלפחות יש בו אולי משום חיבוב מצוה לאכול קצת, וכעין שכ' בשל"ה דבני עלי' היו מנשקין המצות והמרור לחבוב המצוה, וכ"ש שיש בו גדר ענין חבוב לאכול ממנו כמובן ואף שנאנס ומעוכב לאכול כשיעור ועי' עוד בסמוך ענף ב' בסופו [ובענין אכילה פחות מכשיעור במרור דקיל ממצה כבר דשו בו הרבה פוסקים עי' ח"י תע"ג כא, ועי' שאגת ארי' סי' ק, חת"ס סופר קמו תה"ד ח"ב רמ"ה, כתב סופר סי' פ"ו, שו"מ מהדור' ר' סי' י, מהר"י

אסאד קל"ז דברי חיים כ"ה, שו"ת אבני נזר שפ"ג, בית יצחק יור"ד ח"א בסופו, מהר"ש ענגעל ח"ד ג, אמרי נועם בסופו סי' ג, עצי חיים סי' ג, ארץ צבי (קאזליגוב) פ"ה, לחם שלמה צג, חסל"א סי' ג, מעדנ"ש קיט, לח, דפ"ק מצוה י' חלק המעשה יב, תפא"י פסחים פ"י, ט"ו, תשו' שם הכהן ס"ד, רחמי האב ערך ברכה, טעה"מ או' תקי"ט, טעה"מ (ר' ח"ב שער ואמרתם זבח פסח פ"ה ד"ה וצריכינן), ישועות יעקב ר"י תע"ה, שו"ת מהרי"א הלוי קמג, ביאור מרדכי להגר"מ בנעט ז"ל (פ' ער"פ), וחטל"א בשם החו"ד, ובה' פסח שחיבר הגה"ק בעל ארי' דבי עילאי (נד' בס' דברי ישכר דוב, בירושלים עיה"ק) שד"ח (אספ"ד מע' אכילה ד), בשם דברי מרדכי דיש מצוה בפחות משיעור.

(ה) ועוד נ"ל לענ"ד לתת טעם לשבח לאותם שא"א להם לאכול בשום אופן כשיעור דיש מצוה גם בקצת, ממ"ש בשע"ת סי' כא א, שלא לנהוג בזיון בציצית שנטו ונשזרו לשמה, מאחר שנעשו בהם פעולות לשם מצוה, וה"ה הכא שהמצות נעשו לשמה קלטו חשיבות מצוה.

וע"ע בט"ז (קס"ו י"ח) שאוטר להאכיל ממצת מצוה לנכרי, ובפמ"ג אוסר לכהמה, ולא חילקו בין כזית לפחות ש"מ דגם פחות מכזית קלטה קדושת המצוה, כנ"ל.

(ו) מיהו כל הנידון עד הנה היתה במי שא"א לו מחמת סיבה לאכול כשיעור, אבל יש לפניו שיעור שלם, אבל באם יש כאן כזית מצה בלבד (כמובן בלי הצטרפות הנדבק לשיניים) לשני בני אדם וא"א בענין אחר אלא או שיאכל כל אחד פחות מהשיעור בהסתמכות על ד' הפוסקים שגם בזה איכא קיום מצוה קצת, או שיאכל אחד שיעור שלם עי' בשע"ת תפ"ב (קרוב לסופו בא"ד אך עדיין כו') שעדיף טפי שיטילו גוריל ואם שיוזכה האחד לקיים המצוה בשלימות יהי' השני חלקו עמו בשכר המצוה שעל ידו נגמרה ולולא הוא (שיתר מחציתו) לא היתה המצוה נעשית בשלימותה ודמי לעסק יששכר וזולון ופשיטא דשכר מצוה בשלימותה היא יתר גדול מאד מהשכר דקצת מצוה שיקיים בעצמו ולכשתתקיים בשלימותה עי' האחד הרי הוא זוכה ומזכה אחיו עמו כו' ע"כ. (ז) [וכעיי"ז כ' הגרש"ז בה' ת"ת פ"א או' יד, דאם אשה עוזרת לבנה או לבעלה בגופה ומאודה שיעסוק בתורה חולקת שכר עמהם ושכרה גדול מאחר שהם מצוים ועושים על ידי', משא"כ באשה שלמדה תורה שיש לה שכר אבל לא שכר גדול כשכר האיש מפני שאינה מצוה ועושה ע"ש].

ענף ב

אכילה יותר מהשיעור

(א) גם בנידון זה כבר הלכו בו נמושות ודעת הפוסקים נ' דאיכא מצוה באכילת מצה לילי פסחים אפילו במה שאוכל יותר מכזית, ואעתיק לשון המהר"ל מפראג (בס' גבורות ד', פמ"ח ד"ה שמש) שכ' ז"ל ומהא דקאמר ר' יהושע בן לוי השמש שאכל כזית מצה בהסיבה יצא, יש לי ללמוד מדקאמר

בדיעבד יצא שכל מה שאכל מצה בליל פסח לכתחילה צריך הסיבה דאע"ג דיוצא בכזית אחד אם אכל הרבה הכל הוא מצוה אחת כו', כי אכילת כזית שאמרו חכמים בכ"מ, היינו לענין זה שיוצא בו, אבל אם אכל יותר הכל נחשב אכילת מצה של מצוה ולפיכך למה יבטל עצמו מן המצוה וכ"פ הרמב"ם ז"ל עכ"ל, (מובא בשל"ה הק' ר"י מס' פסחים, ובב"ח תע"ב ד"ה השמש).

(ב) ולא אמנע מלחות דעתי ע"מ שראיתי בספרים הטורחים למצוא מקור קדוש למ"ש המהר"ל שגם דעת הרמב"ם כן ואינו מבואר בדבריו להדיא, ובריש העיון רצייתי לפרש שכוונת המהר"ל עמ"ש הרמב"ם במורה (ח"ג פמ"ג) בזה"ל אכילת מצה אילו הי' יום אחזי לא היינו מרגישים בו ולא הי' מתבאר ענינו, כי הרבה פעמים יאכל אדם מין א' מן המאכלים ב' ימים או שלשה, ואמנם יתבאר ענינו ויתבררו בהתמיד אכילתו היקף שלם, עכ"ל (מובא בדברי שאל פ' ראה בפ' שבעת ימים תאכל מצות), והבאתיו לקמן לענין מצות אכילת מצה כל ז' הרי לן רא' צורך גדול יש להרגיש המצוה וזה בא רק ע"י התמד אכילתו ועיקרו בלילה הראשונה שהוא עיקר המצוה שהרי מעיד ואומר בעבור זה (מצות ומרור) עשה ד' לי בצאתי ממצרים, וגם חז"ל אמרו דלילה הראשון דוקא הכתוב קראו חובה (פסחים קכ.). ק"ו שצריך לאכול הרבה מצה, אבל נתיישבתי כי הדוחק בזה מבליט למדי, כי בקל יש לדחות דאדרבה משם מוכח דכל שבעת יום שוין למצוה וככלות החג נשלם המצוה כראוי.

ונלענ"ד ברור שמקורו ממוקו"א, וקודם אקדים הקדמה קצרה, ואח"כ נתנה ראש ונשובה לנתיב מטרנתנו.

הנה בטעם אכילת אפיקומן שמקורו בש"ס פסחים קיט: מצינו פלוגתא משולשת בראשונים דעת הרא"ש שם דאוכלין אותו זכר לפסח שהי' נאכל על השובע באחרונה, ולפי שהוא זכר לפסח י"ל דין הפסח שלא לאכול אחריו, ובטעם זה החזיקו הרבה ראשונים בחינוך מ' כא, מאירי שם, וע"ע ב"ח סי' תע"ז, וכן מבואר בש"ע (תע"ז סעי' א') טעם זה.

וכע"ז עולה טעם רש"י ורשב"ם שפירשו (שם) דבא לזכר מצה הנאכלת עם הפסח, וכ"כ המנהיג.

מיהו כתוב השלישי מצינו בו והוא מ"ש הרמב"ם (ה' חמץ ומצה פ"ח ה"ט) בזה"ל ובאחרונה אוכל מבשר הפסח כו' ובזמן הזה אוכל כזית מצה ואינו טועם אחריו כלום, כדי שיהי' הפסק סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו שאכילתן היא המצוה עכ"ל. וכ"כ התוס' (קכ. ד"ה באחרונה), וראיתי אח"כ שהב"ח ג"כ משהו דברי הרמב"ם ותוס' אהדדי, וכ"כ המהר"ל (ס' גבורות ד', פס"ג ד"ה ואוכלין) וראיתי בויג"מ שהביא דכ"כ המהר"ל בהגדה שלו וסיים שכ"כ הרו"ה ז"ל.

וטעם זה צריך הבנה דלפשוטן של דברים לכאורה יש לתמוה מה יועיל הכזית מצה שאוכל באחרונה להשאיר טעם אכילת מצה של מצוה בפיו הלא כבר עבר זמן וחמרים מאז שאכל הכזית מצה הראשונה שהוא המצוה ואח"כ כבר אכל מרורים וסעודה שלימה, הכי כזית שבאחרונה יחזור וינעור כזית הראשון שכבר

אכילת מצות בישראל

נג

באו אל קרבנה, אתמהה, אע"כ הדרך לשכון אור בכוונת הרמב"ם לפרש שדעתו דכל אכילות מצה שבליילה הלזו שם מצוה עלה, וכיון שבסעודה אוכלים כל מיני מטעמים לכבוד החג, מצוה לגמור אכילתו במצה שהוא מצוה וישאר טעם זה בפיו, וכע"ז תמצא במ"א סי' קס"ז ס"ק מ"ב במ"א בשם של"ה, ע"ש במחה"ש ותבין.

ומזה למד המהר"ל שכן דעת הרמב"ם, ולפ"ז מוכן מאד מאין לקח המהר"ל חידוש דינו מדין אכילת אפיקומן ולשיטתו, דס"ל באמת כדיעה השלישית הנ"ל בטעם אכילת אפיקומן וכנ"ל ומה"ט כ' כאן דיש מצוה בכל אכילות של מצה בלילה הזאת, [וד"ז מהיכן ידעו חז"ל גופא סברא כזאת דאיכא מצוה גם ביותר מכזית אפ"ל דילפו לה מהקישא דמצות לפסח דהרי מה"ט אמר רבא (שם קד): דבאכל כזית מצה אחר חצות לא יצא דאיתקש לפסח שזמנו עד חצות, וא"כ ה"ה דאיתקש בזה י"ב שפסח פשיטא דאיכא מצוה לאכלו כולו ואדרבה מוזהרים אנו בלא תותירו ה"ה במצה, ונ"מ דעפ"ז א"א ללמוד מזה למצוה אחרת].

ואל תשיבנו מלשון המהר"ל שם דאינו מורה כן, אלא דיליף לה משמש שאכל כזית, ע"ש, מ"מ המעיין היטב בהשכל ודעת יראה שבניקל אפשר לפרש כוונתו ג"כ שאינו לומד משמש אלא לגוף דין הסיבה שגם בשאר הכזיתים יסב ואוכל, אבל טעם המצוה לשאר זיתים ממקו"א יליף לה, ואפ"ת שהמהר"ל לא כוון לזה, עכ"פ גוף הראי' לא נדחה משום זה והרווחנו מקור וטעם חדש ברמב"ם דס"ל כן, ועוד הרווחנו עפ"ז דגם דעת התוס' (דס"ל באפיקומן כהרמב"ם) יסבור דאיכא מצוה לאכול הרבה מצה, וע"ע בסמוך מ"ש בע"ז.

(ג) וכ"כ בס' מגן האלף תע"ה א, ד"ה ודע, מובא בויג"מ, עמ' קפ"ו, דיש מצוה בכל בציעה של מצה בלילה הראשון, וכ"נ דעת הראב"ן שכ' (בפסחים דף קס"ב ע"א) יש שאין רוצין להשרות המצה לילה הראשון במרק כו' ולא הנהיגו כן אלא משום שיהא טעם מצה בפיהם כל לילה הראשון (הבאתי הלשון במילואו בדין מצה שרוי', ע"ש), עכ"ל. הרי דגם דעתו שבכל אכילת מצה אז, מצוה איכא, דאל"כ מה יועילו בטעם מצה בפיהם, וכ"נ דעת התוס' (פסחים ק"כ ע"א ד"ה באחרונה, ועפ"מ ש בהערות לאו זה), שכ' כהרמב"ם (מובא בויג"מ), וכן ר' אליהו מלונדר"ש (בסדר ליל פסח, מובא בויג"מ שם).

(ד) אולם דעת התוס' (ר"ה טז: כח:) נ' דס"ל דליכא מצוה ממה שהביאו ראי' שם דבכל המצות אין איסור בל תוסיף בעשייתו ב"פ ממה דאין איסור באכילת ב' זיתים ליל פסח, ותיפוק ל' דשם אדרבה הו"ל מצוה נ' דס"ל דליכא מצוה בזה.

וכ"כ בשו"ת בית יצחק יור"ד ח"א בסופו לענין מרור, ומשם תדין דה"ה במצה ויסודו מתרומה שחטה פוטרת, ומ"מ בעין יפה חל קדושה על כולו, כמשנה תרומות פ"ד מ"ה, וכן ממצות תוס' שבת דאע"ג דשיעורו כ"ש ואם מוסיף הרבה בכלל תוס' הוא, מובא בשו"ת לחם שלמה צג, יא, וכ"ה להדיא בשו"ת עצי חיים סי' ג, וכן אפשר לפ' בשו"ת זכרון יהודה קנ"ג.

וכעין סרך רמז נ"ל להביא מדין תמורה דהרי שם קי"ל דאף שכוונתו היתה להחליף בהמה זו של קודש עם אחרת (לפעמים עוד יפה מהראשון) מ"מ חל קדושה על שניהם והשני נגרר לרשות הקדש אחר הראשון, וכמו"כ מצינו לענין מעשר בהמה (עירובין נ. קידושין נא. בכורות ס:) דבקרא שם מעשר בהמה על התשיעי, עשירי, אחד עשר, שלשתן מקודשין, ע"ש.

(ה) מיהו המדייק היטב בראיות שחדשתי, וכמו"כ בראיות שהבאתי בשם בית יצחק בעיניו יראה ובלבבו יבין שבקל נוכל לדחותם, דא"א לדמות מצוה לקודש, דבעיני קדש מצינו ככולי תלמודא שבדיבור קל כמות שהוא משרה קדושה, ואביא קצת דוגמאות, אמירה לגבוה כמסירה להדיט, הזמנה לקדושה מילתא ולא למצוה, חילופי קודש קודש ולא של מצוה, תשמישי מצוה נורקין אע"פ שבחפץ זה עשו מצוה, תשמישי קדושה נגזוין, וגם בהזמנה בעלמא אף הוא לגוף הקדושה כמו קלף לכתוב עליו סת"ם, מעלין בקודש ולא מורידין, חולקין שנעשו על טהרת הקודש כקודש דמו, וכן הרבה.

ולפ"ז מתרומה אינו ראי' כלל דגם תרומה מיקרי קודש (עי' קידושין סט:). וכן מצינו עוד בה קולא דחל שם תרומה גם במחשבה, (עי' ביצה יג:) קידושין מא:.) וכן מתוס' שבת אין ראי' שהוא ג"כ ענין של קדושה ודרכה בכך להיות נאחו לקדושה בניקל, וכן תמורה, ומעשר בהמה כיצא בהם ואין ראי' למצה. (ו) ונ"ל להביא ראיות יותר מתאימות לנידונינו ראי' ראשונה ראיתי בס' אחד שדקדק מהרא"ש (סוכה סוף ג סי' לג) שכ' על מנהגן של אנשי ירושלים יצא מביתו לולבו בידו, נכנס לביהכ"נ לולבו בידו קורא שמע ומתפלל ולולבו בידו אע"פ שהדברים הללו אינן מעכבין מ"מ הואיל ויש בהם מצוה מן המחובר חשיב כעובר לעשייתן, ע"כ. הרי דאע"ג דעיקר מצות נטילת לולב הגבהה בעלמא רגע כמשאחז"ל (שנו מב.) דמדאגבהי נפק ביי, מ"מ זהו לצאת עיקר החיוב אבל מ"מ מצוה איכא כ"ז שהוא בידו, וה"ה באכילת מצה ליל פסח. (ז) ונ"ל דד"ז תלוי ברברנתא דהנה מבואר במ"א ה' חנוכה (תרע"ב סק"ג) דבהדלקת נר של שמן אין הידור מצוה בין רב למעט, פי' שאין שום הידור שידלקו יותר מהשיעור, ע"ש (והפוסקים הנגזרים אחריו הם הח"א, וחמד משה (מוכא בחי' מהרצ"א לחנוכה), וכן במהר"ם שיי"ק על תרי"ג מצות (מצו' הדלקת מנורה) הגם שלדינא כ' באמת לחלוק על דברי מ"א ולחלק דאיכא ענין הידור באם הכוסות (מקום קיבול השמן) גדולים מצוה למלאותן דאז מאירים הנרות יותר כפי שהחוש מעיד, אבל באם י"ל בית קיבול קטן לשיעור מצומצם א"צ להדר אחר כוסות גדולים שידלקו יותר, אבל עכ"פ הצד השוה בינו למ"א דהדלקת הנר בתר עיקר חיובו אי"ב הידור.

מיהו מצינו פוסקים קדמונים אשר לא כן מחשבותיהם כי בתוס' שבת כג, ד"ה מהדר מר אמשחא דשומשמי פי' כוונת הגמרא אנר חנוכה ומשמע לפי הגמרא ופירש"י שם דמקצת אמוראי מהדרי אבתרי' דנמשך זמן יותר עד שכלה, משמע דמצוה יש בה.

ודעת א"ר ג"כ כי מצוה להרבות שמן בנר (מוכא בחי' מהרצ"א).

וכן בזכרון יהודה (מנהגי מר"ם א"ש) כ' דהגאון בעל אמרי א"ש אמר כי חותנו הגאון מהר"ד דייטש זצ"ל, המנורה של כסף אשר הו' לו היו הבזיכין גדולים מחזיקים שמן הרבה, וגם הרבה פעמים הוסיף בהן שמן שידלקו זמן רב אשר לפי מעשיו נ' כי יש הידור מצוה אם הנרות דולקין אף לאחר חצי שעה ע"כ.

הרי נ' לפי משמעותי דבזה תלוי פלוגתתם אם המצוה של פרסום הנר שייך כל הלילה אלא שלא תיקנוהו ויבנו לחוב רק חצי שעה ראשונה, ומ"מ מצוה איכא גם אח"ז, או לא. (מיהו לפמ"ש בזכרון יהודה שם נ' דאין הנידון דומה לראי' שכ' על מנהג הנ"ל והנה מצאתי כמעשיו (להרבות שמן) לקדוש אחד מדבר הוא הגאון מהר"י עמדין בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"ר סי' ד, דיש לומר שהמצוה של הדלקה כל הלילה אחרי כי הרבה דברים אנו למדין נר חנוכה ממנורה של מקדש, ע"ש). וכמו"כ ראיתי בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' מ"ה) שכ' טעם אחר לשבח להדליק בהרבה שמן עיי"ש.

ח) ובשו"ת זכרון יהודה (קנ"ג) כ' דלא שכיח שיהיו מצמצמים באכילת מצה לאכול דוקא רק כזית מצומצם ואדרבה כמעט כל העולם אוכלים הרבה יותר משיעור כזית מכמה טעמים ע"כ. ואולי כוונתו גם לזה, ועוד עלה ברעיוני ראי' נפלאה מדברי הטור (סי' תע"ה דגם דעתו שיש מצוה באכילה יותר מכזית, שכ' שם בזה"ל ואין חיוב באכילת מצה אלא כלילה הראשון אבל מכאן ואילך אם ירצה לאכול ד"א הרשות בידו רק שלא יאכל חמץ ואפי' כלילה הראשון יוצא בכזית עכ"ל, המעיין בדקדוק לשונו יראה שדעתו להדיא דשיעור כזית הוא רק לצאת ידי חובה אבל מ"מ מצוה איכא גם ביותר מזה שהרי כ' דכלילה הראשון יותר בכזית ש"מ דרק לענין יציאת חובה סגי בכזית, מיהו צריכין ליזהר שלא יבא לידי אכילה גסה באכילת אפיקומן ברבות אכילת מצה לפני"ז (עי' בסמוך).

ענף ג

שיעור כזית

הנה לירד לעמק דעת גדולי הפוסקים ושיעוריהן ולהאריך ולבאר דבריהם קצרה הנייר מהכיל, ואין זה מטרת חיבורי הלזה אלא להעתיק תמצית הדינים לנהוג למעשה, וע"כ אסתפק בהעתקת דעת הפוסקים למעשה, וגם השיעורים לפי משקל הליטר ומשקלנו (אונ"צ) בקצת ביאור להבנת הדברים וגם הצבנו ציונים וגם ציון לשאר הפוסקים המאריכים והרוצה להבין דבר על אשורו ימחול לעיין בדבה"ק וימצא מבוקשו.

א) הנה עיקר השיעור נחבאר בשו"ע סי' תפ"ו, ואעתיק לשון הגר"ז (עי' בהקדמה לדרכי חיים שכ' על לשון הגר"ז, ולשונו הזהב הוא ממש כלשון הרי"ף והרמב"ם ז"ל, עכ"ל) שם, וז"ל:

כזית האמור בכ"מ אינו לא קטן ולא גדול אלא בינוני כו' ושיעורו י"א

שהוא כחצי ביצה (מרדכי, תוס' חולין קג: מחבר שם), וי"א שהוא פחות מעט משליש [ביצה] כו' במרור שהוא מד"ס וכן כ"ד שהוא מד"ס ששיעורו בכזית יש לסמוך על האומרים שהוא פחות מעט משליש ביצה, אבל במצה שהוא מה"ת וכן כ"ד שהוא מה"ת יש להחמיר כסברא הראשונה. אבל לענין ברכה אחרונה ובהמ"ז ששיעורו בכזית סב"ל ולא יברך עד שיאכל כחצי ביצה.

ולכתחילה יש לזוהר שלא להכניס עצמו לידי ספק ברכה ויאכל כחצי ביצה או הרבה פחות משליש ביצה כדבר שא"צ כזית עכ"ל, וכ"כ בפמ"ג, ומ"ב הוסיף וכו' דנכון לכתחילה לאכול לכה"פ כביצה פת משום ברכת ענט"י, וכ"צ לזוהר לדקדק בשאר דבר ששיעור גדול הוא קולא, ושיעור קטן הוא חומרא כו' עכ"ל, והגר"א בשיערי רחמים דעתו שיאכל בכל דבר לצאת מספק ברכה פחות משליש ביצה או כביצה (מטעם דנסתפק בשיעור הנו"ב).

(ב) ובח"א ומ"ב (שם) כתבו דבמקום חולי יכול לסמוך על הרמב"ם [דס"ל פחות מעט משליש ביצה הוא כזית].

(ג) ועוד כ' במ"ב דמ"מ לכתחילה אפילו במרור כיון שצריך לברך עלי' אין להקל אם לא שהוא אדם חלש וקשה לו יכול לסמוך ולאכול רק כשליש, ע"כ.
(ד) ובענין החלל שבתוך המאכל עי' בש"ע שם דאין מצרפין החלל לא במצה ולא במרור (ע"ש במ"א, גר"ז מ"ב ושאר אחרונים) אבל מה שנפוח כספוג אינו ממעט השיעור וא"צ למעכו, (משנה עוקצין מובא במחה"ש שם, וכ"כ הגר"ז ומ"ב שם וכו' בשעה"צ שם דכן הדין לענין בהמ"ז).

(ה) ומקום כאן להעתיק מ"ש בע"ז בשו"ת מהר"ם שיי"ק (או"ח רס"ד) שפשוט שמשערין בכל מצה כאשר הוא לפנינו אע"ג דהוא ספוגי ונחגדל ע"י המים והאפי' ממה שהי', דמעיקרא לא הי' בו כזית ועכשיו נעשה כזית, אא"כ יש שם חלל, צריך למעך חללו, וכשלמדתי בישיבת מרן הגאון בעל חת"ס זצ"ל זכיתי להיות מאוכלי שלחנו בשבתות וימים טובים וראיתי שיעור כזית מצה כאשר הוא בא לפנינו, עכ"ל. וכ"כ בגליוני הש"ס פסחים לה: מובא בויג"מ ע"ש. וכ"כ בשו"ת מהרש"ג (ח"ב י"ט) ושו"ת קרל"ד (קל"ה).

ענף ד

שיעור הגדול – והקטן

(ו) והנה הגאון בעל נודע ביהודה חידש בצל"ח (פסחים קט"ז) דהביצים שבימינו נתקטנו עד למחצה ממה שהיו בימים קדמונים, ולפ"ז בכ"מ שהשיעור כזית דהיינו כחצי ביצה, צריך בזמנינו שיעור כביצה, וכן רביעית ששיעורו ביצה ומחצה צריך בזמנינו ג' ביצים, והרבה גדולי הפוסקים החזיקו כן, (חת"ס או"ח קכו, וקפא, יור"ד קפד, בית אפרים על טריפות בקונ' התשובות, מובא בשע"ת סי' ר"י, תפו, גר"א במעשה רב או' עד, קה, קז, לענין חלה, ובשערי רחמים לענין כזית וכביצה, רעק"א, א"א בטשאטש או"ח תפ"ו, שו"ת מהר"ם שיי"ק יור"ד קצ"ט, וערוה"ש באו"ח קס"ח שכדעת הצ"ח נוהגים כל היראים לדקדק

בקידוש והבדלה, וביור"ד שכ"ד כ' שהמדקקים מחמירים לכפול כל השיעורים, וע"ע שם סי' רא, ומביא שגם דעת הגר"ז כהצל"ח, [אולי כוונתו למ"ש הגר"ז סי' יא, דלשיעור אגודל מודדין במקום הרחב, דחשבון זה הוא מן היסודות שבנה עליה הצל"ח חידושו שהרי כ' דחשבון אצבעות הוא כפל משיעור חשבון ביצים, וזהו כשמודדים במקום הרחב כמבואר באיגרות חזו"א ח"א קצד, ובשיעורין של תורה סי' ד' או' ב' ועי' בראש אפרים קונט' התשובות סי' טז, ומט"א ת"ו באלל"מ, ואם כנים אנחנו בזה יש להוסיף גם דעת פוסקים אחרים דס"ל שיעור אגודל זו, וה"ה דס"ל כצל"ח, והם הפמ"ג שם במש"ז או' ח', ע"ש, ועמ"ש בסמוך, וכ"כ במ"ב שם, וכ"ד דרכי תשובה סי' יט, ס"ק כז, וע"ע שם סי' ל, סק"א כ"א, נג, ס"ק ל"ב, נח טק"ה, כ ס"ק כ"ה, מו ס"ק ע"א נו סק"יז, ואכמ"ל, אמרי יושר ח"א פ"ח לענין מקוה, שו"ת ערוה"ב ח"ב יור"ד קפ"ח, ג"כ לענין מקוה, בשערי רחמים או' קס"ה בהערה שכן נהגו ר' חיים מוואלאזין, ותלמידו הגאון ר' יוסף מסלוצק, הנצי"ב במשיב דבר ח"א כד, מ"ב לענין כזית של תורה בסי' תפ"ו, קש"ע בכללים כ' המחמיר תע"ב, וכ"ד החזו"א בקו' השיעורים וסיים דבמקום ששיעור הקטן לחומר יש להחמיר כמותה, שוב מצאתי בחזו"א בקו' השיעורים או' ט"ז דמקור שי' הגר"ז הוא בש"ע שלו יור"ד סי' ק"ד, ומ"ש בשו"ת שארית יהודה לאחיו זצ"ל שחזר בו הגר"ז תמה תמה קורא עליו, וסיים בדברי הנו"ב מהד"ת יור"ד כט, דאין ע"א נאמן לומר שפלוגי הגאון כ' לו שחזר בו ממה שהתיר אחרי שהגאון לא פירסם חזרתו, כדין ע"א נגד דבר המוחזק בהיתר, ע"ש]. ועי' היטב בד' החזו"א שהאריך מאד להחזיק בשיעור זה, (ע"ש ראיותיו ויסודותיו, ותראה פלאות), ודעת כמ"פ להחמיר במקוה, (אמרי יושר שכ', דברי יחזקאל סי' יג, לבוש"מ יו"ד קל"ג). ובענין מ"ש הלבוש"מ שמצד קנה המדה של החת"ס, עמ"ש בתו"ש עליו.

(ז) אמנם תמצא הרבה פוסקים שלא החזיקו בשיעור זה, (שו"ת תשובה מאהבה ח"ג שכ"ד, ח"א כלל קכ"ח סט"ו, מהר"י אסאד יור"ד רה, שו"ת דברי יחזקאל יג (לענין קצת דברים), אמרי יושר שם לענין שאר דברים, ערוה"ש תפ"ו ושם לעיקר הדין, קש"ע שם לעיקר הדין, רמ"ע מפאנו סי' ג', מובא בדר"ת וחזו"א שם, דעת סי' ל"ה ס"ק קט"ז, וע"ע מ"ש בקו"א טז, בסי' רא, הג' ברוך טעם, שו"ת אמרי א"ש, או"ח לג, במקום שיוצא לחומר דעת חזו"א להחמיר, עי' שו"ת מנחת ברוך סוסי' עו, בדר"ת שם הכריע בדבר שא"ל עיקר בש"ס רק חומרת הפוסקים כשיעור הקטן, מ"ב, לענין כזית ורביעית שאינן מה"ת דהיינו קידוש ביום, מרור, וכו', עי' סי' רע"א יג, כבה"ל, הגר"א שם החמיר כשני השיעורים וכו', הביח אפרים שם החמיר בדאורייתא והקיל בדרבנן, שיעורי תורה לרא"ח נאה, חסל"א או"ח סי' חי, מהר"י אסאד סי' ר"ה בשם בירורי המדות, והעיר בשם החשב"ץ דנתקטנו ולא כ"כ כמ"ש הצל"ח, מסגה"ש הספרדי, וע"ע ס' נחלת שבעה משפטי הכתובה סי' יב, או' לא, ס"ק לג, ד"ה לפי, ובתורת חיים (להג' מפעסט) הקיל ג"כ בדרבנן, וע"ע ס' שיעורין של תורה, ובס' חושב מחשבות (ר' רפאל עמנואל-חי ריקי זצ"ל) קו' מקוה טהרה פכ"ז,

ובביאור יצחק ירנן על רי"ף גיאות ס"ק מ"ח, ובס' ערך מילין, ערך אצבע, בירורי המדות והשיעורין ערך, "ביצה" וברכת הבית בפתיחה, שד"ח מע' ה' כלל קמ"א או' כו, ועפתה"ד ח"א סי' ק"צ, ובמנהגי החת"ס תמצא שכוסו לקידוש ה' מחזיק ה' ו' ביצים.

ח) ובענין המנהג: הנה בענין מקוה, לבד ממה שני' מפוסקים הנה"ל דמקוה יש להחמיר שהוא דין כרת, וגנו יסוד קדושת ישראל, לבד מה שהרבה מהנה"ל מחמירין בכל עניני תורה ועוד בה מש"כ החשבין (סי' יז), מובא בקיצור בש"ך (ר"א סג) ובלח"ש שם, וכ"כ הרדב"ז (ח"א פ"ה) וכ"כ בשו"ת מהר"ם לובלין (סי' צז) ובש"ך (קצח, מה) דבמקוה צריכין לצאת כל הדיעות וצריכין לשנות ולשלש השיעורין, וכן המנהג בכל תפוצות ישראל כמבואר בפוסקים.

ובענין קידוש והבדלה ושאר כוס של ברכה עי' מ"ב בבה"ל (רע"א יג), דמנהג העולם להקל בסתם שיעור רביעית [מיהו אינו מסכים להמנהג רק בקידוש של שחרית ושאר כוס של ברכה, אבל בקידוש של לילה דעיקר דאורייתא נכון לחוש להצלי"ח וכן לענין מצה], וכ"כ בס"י תפ"ו לענין מרור, ועמ"ש לעיל בשם הגר"ז ופמ"ג.

מיהו בערוה"ש מצינו שהעיד דמנהג היראים בכ"מ להכפיל השיעורים ואפי' בכוס קידוש והבדלה, וכ"כ לענין חלה ע"ש.

וגם לי הדל נ' להוסיף בדרך צחות עפמ"ש הרמב"ן וריטב"א (ריש חולין) דהיכא דבעי שימור לא מהני רוב, ובשו"מ ומהר"ם ש"ק העלו כן לפ"ו גם במצות, מדכתיב ושמרתם וא"כ י"ל דה"ה לצאת מצות מצה צריך להיות בלי נסמכות ארוב רק מעשה ברורה.

ועוד י"ל טעם לשבח להדר לצאת אליבא דכו"ע עפמ"ש הר"ן מובא בתשו' הריב"ש (סי' ק"ב) שאפילו במילי דעלמא כל משכיל בוחר לו דרך היותר בטוח, כ"ש במילי דשמיא, וא"כ ה"ה בזה וכ"ש הוא משם דשם חשש הר"ן מה"ט אפי' ל' יחיד, (כמבואר בב"י ה' מגילה) כ"ש כאן שגדולי הפוסקים אשר כל בית ישראל נשענים עליהם ס"ל כן, ודאי צריכין לחוש לה.

ועוד מצינו ברש"י (שבת עט: ד"ה למצוה) דסתמייהו דאינשי עבדי מצוה מן המובחר, ע"ש.

ועי' מ"ש בס' מוצל מאש (סי' יג) דבמצוה שיש חיוב (כמו מצה, מרור ושאר כיוצא) לעשות בין מה"ת בין מדרבנן לא מהני ספיק ספיקא ואפילו אלף ספיקות כיון שיש ספק א' מני אלף שהוא חייב א"כ הרי לא קיים העשה והרי החיוב מוטל עליו, וכ"כ הפלתי סי' טז, ג, ובשו"מ מהדו"ק ח"ג פ"ז, מהר"ם ש"ק או"ח קכ"ה, וישועות יעקב בהרבה מקומות, שו"ת בי"ד או"ח ח.

וכעני"ז בחו"ד סי' ק"י וכן במהרי"ט אלגאזי (בכורות פ"ג או' מט) מיהו י"א להיפך דספק בקיום מ"ע קיל מספק בל"ת דשם לכו"ע אינו אלא מדרבנן [נמצא דבמצוה דרבנן הו"ל תרי דרבנן] והם הר"ן חולין כג, תוס' יומא פה, פמ"ג סי' יז, וס"י דש"מ, ברוך טעם בסוגיא דקנין פירות בשם הר"ן, שו"ת תורת חסד (ז, ב), ומקצת פוסקים כ' להדיא דס"ס מהני במ"ע והם שו"ת בית שלמה יור"ד

אכילת מצות בישראל

נט

ח"ב קט"ו, וע"ש אה"ע קמת, ושו"ת תורת חסד או"ח ג, ב, ועי' רמב"ן רי' חולין סוגיא דרוב.

וע"ע בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב קד), דמהני ס"ס להכשיר ס"ת לקרות בו אף פ' זכור שהוא מה"ת, ובפמ"ג התיר בכל ספק אם הס"ת פסול, לקרות בו מטעם ס"ס, ובשו"ת מהר"ש (ח"ג יג) באיטר דכל שע"י ס"ס מניח בשמאל מברך ג"כ.

והנה מרן בויאל משה העלה דבר נפלא עפמ"ש בש"ך (חו"מ נא) דאונסא כמאן דעביד לא אמרי' וא"כ ה"ה במ"ע אף שסמך על רוב הפוסקים מ"מ אולי הלכה כהמיעוט, וא"כ י"ל דין אונס, במה שסמך על הרוב, ומ"מ לא יצא, וע"ע חי' החת"ס ריש פסחים ד"ה אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר דבמצה צריך להתאמץ ולהזדרז לקיימה כדבעי מן המובחר.

ט) [ובאמת תמהתי קצת ע"מ שהקיל הגר"ז במרור דהרי אע"ג דלענין שיעור אכילה שייך לומר ספיקא דרבנן לקולא ולצאת בשיעור קטן, מ"מ הרי מברכין ג"כ עלי', וא"כ נאמר סב"ל ולא יברך, ולמה גרע ממ"ש הגר"ז דלענין ברכה אחרונה מקילין בבהמ"ז עד שיאכל כזית לכו"ע מטעם סב"ל, וכ"ת דגם במרור לא הקיל אלא במצוה ולא בברכתו אין הלשון מורה כן, דמשמע דמתיר לכתחילה לנהוג כן, ובודאי לא יתיר לאכול מרור בלי ברכה ראשונה, ולא הו"ל לסתום אלא לפרש, אשר ע"כ נ' בכוונתו דכיון דלענין המצוה נקטינן מטעם ספיקא דרבנן, להקל בשיעור קטן שוב רשאי לברך עלי', דוגמת שכ' הפוסקים במסתפק אם קרא קר"ש חוזר וקורא עם ברכתיה אע"ג דלענין ברכות ספיקא דרבנן הוא, וה"ה בזה.

וכ"כ כע"ז בשב"י ח"א ט"א, רדב"ז מובא בברכ"י סי' תרמ"ג, וכע"ז בשו"ת מהר"ש ח"ג סי' יג, מידו לדעת הרבה פוסקים אינו מברך עי' שד"ח ברכות ס"א או' י"ח סק"ב, ומה"ט הכריע במ"ב דלכתחילה יאכל כחצי ביצה, ובשעה ד"ח סומך אפוסקים המתירין גם לברך כנ"ל.

ואולי גם לדעתו חסגי לן בשיעור שני שלישי ביצים לאכילת מרור, מטעם דדלמא קי"ל דסגי בחצי ביצה זמנינית דלא כהצל"ח, ואפילו את"ל דלא, אולי קי"ל דהשיעור שלישי ביצה כהרמב"ם ובהכפל שיעור זה יעלה לב' שלישי ביצה, והגם דאינו ספיק ספיקא גמורה כיון דכולא משם חדא, מ"מ שמא יש להקל מסברא מטעם ספיקות הללו, וע"ע בברכה"ב בסימן הראשון מ"ש לענין ברכה אחרונה ברביעית.

י) מיהו לענין אכילת מצה נ' פשוט דצריכין לטרוח לאכול הזיתים הגדולים לצאת אליבא דכו"ע, חדא דהוא מה"ת וכמ"ש בשע"ת, ומ"ב וש"א, וע"ע בא"א בטשאטש סי' תפ"ו העתקתי בסוף אפיית המצות, ובס' דרכי חיים (מנהגי צאנו) כ' שבצע לעצמו זיתים גדולים מאד מהמצות, וכן נמי דעת גדולי אחרונים שבמ"ע אין יוצאין במקום ספק כנ"ל.

ודי לן במ"ש החת"ס (חו"מ קצ"ו) לענין מצות אכילת מצה (העתקתי באפיית המצות) וז"ל לענינינו: מ"ע של אכילת מצה משומרת בליל פסח היא

אכילת מצות בישראל

יחידה נשארת לנו מכל מצות אכילה שבכל התורה אין לנו פסח ולא קדשים, לא תרומה ולא מעשר שני רק מצה א' משנה לשנה, ואם גם היא לא תועילה בידינו בשלימות כו' הייטב בעיני ד', חלילה חלילה, עכ"ל.

וכזה לבד יחרד האיש וילפת לקיים מצוה זו מבלי השארת נדנדוד ופקפוק של צד ספק על אי קיומו. ומה"ט נוהגין באמת אנשי מעשה ומדקדקים נוסף למה שבוצעין מיד זיתים גדולים על מנת לרסק ולבלוע בבת אחת ולכה"פ בתוך ב' מינו"ט (כנ"ל) מרבים לאכול עד שיעור ט' מינו"ט (ואולי עוד יותר) כדי לצאת בלי ספיקות וגימגומים המצוה החביבה הלזו, [וגם עוד טעם כיון דלכמה פוסקים איכא מצוה וקיבול שכר על כל פרוסה ופרוסה של אכילת מצה בליל פסח, כנ"ל] מ"מ יזהר שיהא משום אפיקומן על השובע ולא באכילה גסה, (עי' בסמוך ותבין).

ענף ה

שיעורו במשקל הגרם – ואונ"צ (oz.)

ארשום כאן שני השיעורים העיקריים שהם: א) שיעור צל"ח, גר"א, חת"ס, בית אפרים, הגרע"א, מ"ב, ומכונה בא"י, „שיעור החזו"א" ובמדינתנו „שיעור הנו"ב".

ב) שיעור הקטן הנקרא במדינתנו „שיעור של דע"ח" ובא"י „שיעור של ר' אברהם חיים נאה" והצגתי אצל כל אחד גם שיעור של פחות משליש ביצה לכזית שהוא דעת הרמב"ם ה' ערובין פ"א ה"ט ומובא במ"א סי' תפ"ו עיי"ש בשו"ע הגר"ז ומ"ב וערוך השולחן, שם, עי' לעיל ענף ג, או' א' ותבין.

לוח השיעורים

לכזית – ביצה – ורביעית

לדעת חזון איש זצ"ל
(שיעור הגדול – של הנו"ב)

לפי חשבון הביצים	לפי חשבון המשקל	
חצי ביצה – בינונית (ביצה זמנינית)	50.45 גרם – בא"י oz. 1.8-1.6 – בחו"ל	זית

זית לי"א פחות משליש ביצה, והוא שלש עשיריות ביצה.
(כן ביאר הגר"א שיטה זו במשלי כב, ט, בשם זה"ק)

	30 גרם – בא"י oz. 1.1 – בחו"ל	זית
ביצה בינונית (שתי ביצים זמנינית)	100 גרם – בא"י oz. 3.5 – בחו"ל	ביצה
ביצה ומחצה (ג' ביצים זמנינית)	150 גרם – בא"י oz. 5.3 – בחו"ל	רביעית

לדעת ר' אבוהם חיים נאה זצ"ל
(שיעור הקטן – של דע"ת)

לפי חשבון הביצים	לפי חשבון המשקל	
חצי ביצה זמנינית	25.6 גרם – בא"י oz. 0.9 – בחו"ל	זית

זית לי"א פחות משליש ביצה, והוא שלש עשיריות ביצה.
(כן ביאר הגר"א שיטה זו במשלי כב, ט, בשם זה"ק).

כנ"ל בשיעור חזו"א	17.3 גרם – בא"י oz. 0.61 – בחו"ל	זית
ביצה זמנינית	57.6 גרם – בא"י oz. 2.1 – בחו"ל	ביצה
ביצה ומחצה זמנינית	86 גרם – בא"י oz. 3.0 – בחו"ל	רביעית

בנוגע לשיעורים הנ"ל אעתיק יסוד ועיקר כללי לתשומת לב, בשם בעלי השיעורים, דלא ניתן שיעורים והאלו לכל אוכלים ומשקים שבעולם לשאר לפי משקל הלזו אלא השיעורים הם משקל שיעור מים הנופל מן הכלי באם נותנין לכלי מלא מים איזה דבר בגודל ורוחב ביצה או זית.

נמצא לפ"ז דכל דבר שאנו רוצים לשער במשקל הנ"ל צריכין לדמותו במשקלו למשקל מים כמה שוקל יותר או פחות ועפ"י"ז ימצא מבוקשו.

והוא דבר המובן ומושכל לכל בר דעת שיש דבר הכבד בטבעו מאד וישקול הרבה אף שיהי' קצר הרבה מגודל זית של מים, ויש דבר שקל בטבעו ואף אם יהי' גדול הרבה ישקול פחות משיעור זית במים.

וד"ז נאמר בין לענין כזית, כביצה, ורביעית הנ"ל, שיין יש לו טבע ומשקל אחרת ממים וע"כ אין לבנות יסוד משקל היין כמשקל הנ"ל שניתן לחשבון מים בשטח רביעית ששוקל כנ"ל, (וצי' כה"ח סי' קס"ח או' מו) וצ"ע.

ולפלא שבדכ"ת סי' ר"א סק"ט כ' דאפילו במים גופא יש כמה מינים קלים וכבדים שיש מים המכילים יותר מינעראל"ן משורש ברזל ועי"ז יכבד משאו יותר, ויש מכילים ברזל מיעוט ומשקלם קל יותר, ועפ"י"ז נפל כל ענין השערת שיעורים בבירא, דאפילו אם נשער היין או המצה בדומה למשקל המים, הלא ערבך ערבא צריך ועדיין אין אנו יודעים באיזה מים לשער, וצ"ע.

ובהלכות פסח להגאבדק"ק מדעברעצין שליט"א מובא להלן.
 כ' בזה"ל: שיעור הכוס היותר קטן הוא $3\frac{1}{3}$ אונס (oz.). שיעור היותר גדול $6\frac{2}{3}$ אונס, והוא חומרא.

יש עוד ב' שיעורים: $4\frac{1}{2}$ אונס. $5\frac{5}{6}$ אונס.
 שיעור במצות: לפי מצה שלנו בערך סתם מצה שמורה מחזיק ג' כזיתים קטנים, או ב' גדולים ולא יותר, והשיעור עפ"י היסוד: שקילאגראם אחד מחזיק ל"ג זיתים, ופונד מחזיק לערך ט"ז כזיתים גדולים (וע"ע בסמוך).

ענף ו

כללינו בענין השיעור

(א) יש לדעת כי השיעורים הנ"ל הם לבד מהנשאר דבוק לשיניים, וביניהם, והחיניכים, (לבד סמוך לבית הבליעה כנ"ל) שאין עולין לחשבון.
 (ב) ובוהו יתיישב מה שחמה בשו"ת אמרי יושר (ח"ב קפ"ג) על סתימת הפוסקים שלא ביארו שאין ליקחו כזית מצה מצומצם וכמ"ש בשע"ת סוסי' תרמ"ח דבשיעור מצומצם יש להחמיר שלא לברך עליו דשמא אין הדמיון עולה יפה, ולפעמים נדמה שהוא כשיעור והוא פחות מעט, ע"כ דלכאורה תמיהתו עצומה מאד.

אבל לפמ"ש מיושב הדכא הלא בלא"ה צריכין ליקח שיעור גדול יותר לבלי להתחסר ע"י הנדבך בשיניים משיעור החיוב, וזה קשה לשער וע"כ לוקחין בעין

יפה יותר ויותר מעיקר השיעור, וע"כ אודא לה גם חששא זו של אי אפשר לצמצם.

(ג) שוב מצאתי בויג"מ עמ' רצ"ט, שהביא משו"ת זכרון יהודה (קנג), שנשאל טעם שלא הביאו הפוסקים לדקדק לאכול כזית שלם לבד הנשאר בשיניים והשיב דלא שכיח שיהיו מצמצמין באכילת מצה לאכול דוקא רק כזית מצומצם ואדרבה כמעט כל העולם אוכלים הרבה יותר משיעור כזית מכמה טעמים, ע"ש.

ואולי כוון לומר מטעם דשמא אין דמיונו עולה יפה, או מטעם שכ' מהפוסקים לעיל דאיכא מצות באכילת מצה כל ליל פסח, כנ"ל.

(ד) ועוד נ"ל ליישב דהלא בכזית יש לנו גם שיעור פחות משליש ביצה, כנ"ל, וכיון שמהדרין ליקח חצי ביצה שוב אין צריכין לחוש כלל לדמיונות שוא, דאפילו יטעה מ"מ מסתבר ששליש ביצה עדיין ישאר לו, וא"כ הרי יש כאן ספיק ספיקא, ספק דמיונו עולה יפה, ואת"ל טועה בדמיונו מ"מ דלמא קי"ל דבפחות משליש ביצה סגי, ודא וזא אית לי.

(ה) ועוד י"ל כיון דהעולם מהדקדין ליקח שיעור גדול לצאת דעת הצל"ח וסייעתו, א"כ איכא ספיק ספיקא, ספק דימה יפה וכוון להשיעור, ואת"ל לא כוון קי"ל כד' הפוסקים שיעור הקטן וזה אית לי בוודאי.

אלא דכ"ז ליישב לשון הפוסקים, אבל למעשה כל משכיל לדבר ד' יעשה כל שבירו ובכח אכילתו לצאת בלי פקפוק לכל הדיעות, למען לא יהי' כל יגיעתו וטירחתו וזיעתו בעשיית המצות לריק, וכדי לקיים מצות הבורא בלי השארת נדנדו צל ספק, (ועמ"ש לעיל ענף ד' או' ח' ט' י' בשם רוב הפוסקים).

ענף ז

אכילת מצה – לחולה וזקן

הנה לבשל מצה שיתרכך לית (מאן דפליג אדינא מפורשת (תס"א ד') דאינו יוצא במצה מבושלת, מיהו מצה שרוי' שרי, אלא דמ"מ כמה עיקולי ופשוטי איכא באופן זה חדא דאסור לשרות בחמין אפי' של כלי שני כדעת ריה"פ (ב"ח, מ"א, חי, א"ר, חק יוסף, הגר"ז, ח"א, כה"ח, ועוד), וכן אסור לשרות בשאר משקים חוץ ממים, ואפילו בדיעבד לא יצאו שאר בנ"א בשאר משקים, וגם החולה וזקן אינם מותרים אלא א"כ א"א לו במים,

ולמעשה אעתיק מג' יסודי עולם אשר כל בית ישראל נשען עליהם, חו"ד להלכה למעשה, וז"ל ברכ"י ומיהו נ' שאף הוא זקן מופלג או חולה, יכול לפרר כזית המוציא וכזית מצה דק בלי שום משקה, ואוכלם, ושמעתי שכן נהג גדול הדור מוהר"ח אבולעפיא בזקנתו, וכ"כ בבנין ציון (כ"ט) דטוב לפרר פירורין מלשרות במים שכ' שם רש"י וזל"ק שיורי מצה ומרור.

פרק ד

אכילת אפיקומן על השובע

(א) בשו"ע (תע"ו סעיף א) כ' לא יאכל האפיקומן על אכילה גסה, והנה ביאורו מפורש במ"א שם, אלא כדי שתנוח ותתיישב כל הענין בטובו וטעמו כחוקו ומשפטו על הלב, אעתיק לשון קדשו של הגרש"ז זצ"ל מסי' תע"ז בראשו, ותע"ו, ואז הכל על מקומו יבא בשלום, כ' שם וז"ל:

(א) בזמן שבית המקדש היה קיים היו אוכלין הפסח בסוף כל הסעודה כדי שיהיה נאכל על השובע דהיינו שהפסח יהא גמר כל השביעה כדי שיהיו נהנין באכילתו ותחשב להם שאכילת כל הקדשים צריך להיות דרך חשיבות וגדולה שנאמר קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה כלומר לגדולה וחשיבות כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים.

(ב) ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כלומר שלא יהיו נפטרין מאכילת הפסח באפיקומן (פי' אפיקומן כלומר הוציאו והביאו מזונות ומאכלים על השולחן) דהיינו שלאחר אכילת הפסח לא יאכלו שום מין מזון ומאכל בעולם שלא יעבור טעם הפסח מפיו ע"י טעם אותו מאכל.

(ג) יש לזהר שלא לאכול ולא לשתות בסעודה זו הרבה יותר מדאי שלא יאכל האפיקומן באכילה גסה דהיינו שאינו תאב כלל לאכול שאז אינו עושה (מצוה) מן המובחר שאף שהאפיקומן הוא זכר לפסח והפסח היה נאכל על השובע דהיינו שהוא שבע כבר ולכן אוכלין האפיקומן אחר גמר כל הסעודה כמו שיתבאר בסי' תע"ז מ"מ צריך שיהא לו קצת תאוה לאכול אבל כשאינו מתאוה כלל ואוכל הרי זו אכילה גסה ואין זו מצוה מן המובחר אבל מ"מ יוצא ידי חובתו באכילה זו אבל אם שבע כ"כ עד שנפשו קצה באכילה מרוב שובעו אף שדוחק את עצמו לאכול אינו יוצא ידי חובתו באכילה זו שאכילה גסה כזו אינה נקראת אכילה כלל כמו שיתבאר בסי' תרי"ב. ע"כ דברי הגר"ז זצ"ל.

ועי' בס' דפ"ק (מצוה ו' חלק המעשה) מי שאינו יכול לכוון ולדקדק שיאכל עד סמוך לשביעה ויצטרך עוד לאכילת הפסח יותר טוב שיאכלנו ברעבון דהא דנאכל על השובע הוא רק למצוה מן המובחר, ובאכילה גסה לא יצא ידי חובתו כלל נ"ל, ע"כ. (ואף שכתבו בדין קרבן פסח בזמן הבית, מ"מ ממנו ילמדו המעשה אשר יעשון באפיקומן שלנו דמוטב לחסר ממלוא שבעו מלהרבות דכל המוסיף גורע ממצות אפיקומן, ובקל מעותד לבטל מצות אכילה, והחכם עיניו בראשו שלא למלא בתנו, עי' כע"ז באו"ח סי' רצ"א סעי' א' ע"ש).

כבוד המצות: הנה אף שכולא שתא מוזהרין אנו על ביזוי אוכלין (עי' שוש"ע או"ח קע"א) מ"מ הרבה יותר צריכין אנו לכבד ולהוקיר ולהזהר מבזוי מצות שנעשו לשם מצות מצוה, כמבואר בס' דברי דוד עה"ת (לרבינו בעל ט"ז)

פ' בא עה"כ וישא העם את בציקו, אע"פ שבהמות הרבה הוליכו עמהם מחבבים היו את המצות, עכ"ל.

וכ' עלה בדברי דוד כיון דהוקצה למצוה יש ליוהר אף בנותר לחבבו, וכ"כ מ"א בחיבורו זית רענן על ילקוט, שם.

וכע"ז בשע"ת סי' כא, א, בענין ציצית וז"ל ומ"מ אפשר שאין לנהוג מנהג בזיון מאחר שהם טווים ושוזורים לשם ציצית, ע"כ. וה"ה כאן שנקצר, נטחן, נילוש ונאפה לשמה.

וכ"כ בט"ז סי' קס"ז סקי"ח שלא להאכיל מהמצות מצוה ומכל שירי מצוה לנכרי, ועי' פמ"ג (א"א תמ"ד א) שאסור ליתן ממצות מצוה לבהמה, ועי' שו"ת כתב סופר או"ח סי' ל"ג, ולך נא ראה בט"ז ריש סי' תנ"ה שכ' דאסור לשפוך מים שלנו מפני מת או תקופה אף אם אפשר לו בקל להשיג אחרים דנ' כמזלזל במה שאמרו חז"ל שומר מצוה לא ידע דבר רע. ועמ"ש לעיל ענף א' או' ה'.

והנה דבר פלא בשו"ת מהרש"ל (סי' פ"ח) כ' לענין המצה אמצעית שפורסין ביחץ דאע"ג דלפרוסה עומדת, מ"מ תהא (עד זמן הפרוסה) גם היא שלימה משום הידור מצוה, ע"כ.

ולכאורה נ' עפ"ז דאפילו לאזור שבירת המצה, מ"מ יהדר שלא יפרס עוד לפרוסות עד אכילתו כיון דמצינן בש"ע (או"ח קס"ח) דיש הידור אפילו בפרוסות בהגדול יותר, ע"ש.

ענף ח

מצה-ומיור, חוץ לתחום

אסור לילך חוץ לתחום כדי לקיים מצות מצה ומיור, (פמ"ג תעז, א, מהר"ם שי"ק רסא, מהר"י אסאד קא), מיהו מותר לומר לנכרי להביא אפילו אם יאכל בתר חצות (פמ"ג שם).

ענף ט

לדחוק באכילת מצות הלילה

עי' אורחות חיים (תע"ב יב), נ' ביפל"ל בשם אורחות יושר שידחוק עצמו לשתות ד' כוסות שלמים ואכילת מצת מצוה ואפיקומן שיעור כזית אף שקשה עליו אכילתן ושתייתן ידחוק א"ע, ובזה לא יצטרך לאכול סמים ומשקין מרים לרפואת הגוף, עכ"ד.

ענף י

אם מזיק לו

גם מי שמזיק לו מחויב לדחוק עצמו ולשתות (תע"ב ס"י), ועי' שד"ח שהעלה דמחויב גם לברך (אסיפת דינים מע' ברכות סי' א, או' לג), ע"ש.

אכילת מצות בישראל

ומ"ש בשו"ת בנין שלמה דאפי' חולה שאי"ב סכנה אי"ל להחמיר ע"ע אם הוא מרגיש שזויק לו, ולכאורה הני מילי סיתראי נינהו לדברי הש"ע, וצ"ל דמיירי שיחלה חולי גמור מיהו לא מסוכן, אבל באם זויק לו סתם צריך לדחוק.

ענף יא

במקום סכנה

בשו"ת מהר"ם שי"ק (ר"ס) דאם הזהיר הרופא שאכילת מצה, מרור, ד' כוסות כו' סכנה לו אסור להחמיר על עצמו.
וכ"כ בשו"ת מהר"י אסאזי (קנח) דלא הואיל כלום בחומרתו דהרי הוא מצוה הבאה בעבירה.

ועי' במעדנ"ש (קי"ט לח), בשם אחד קדוש שהשיב לשואל כענין הנ"ל, דבאמת אם יוכל האדם לצמצם שיעור הכזית במכוון אפשר לסמוך בזה על כח הזכות של שלוחי מצוה אינן ניוזקין, אך יען שא"א לצמצם ואם יאכל פחות מעט מכזית אז לא הוה מצוה ואם יאכל מעט יותר אז אותו המעט יוכל להזיק לו, ע"כ יותר טוב שימנע מלאכול.

ענף יב

שלוחי מצוה אינן ניוזקין

במנחת שבת (סי' ע"ב ס', כ' בתוך הדברים) בזה"ל כבר אמרו רז"ל שלוחי מצוה אינם ניוזקים, ואם לפעמים אנו רואים שנחלש ממצוה כבר תי' הק' הר"ח שמסתמא היו בו פניות ומחשבות זרות, או שלא לשמה, בעת עשיית המצוה ההוא, ובמקו"א תירץ ענין נכון מאד כי אם יקרה לפעמים איזה הפסד בתוך דבר מצוה אדרבה זה מחסדי חסדים מהשי"ת, כי השם יודע שאדם זה כפי עונותיו שעשה מחויב לעונש גדול וא"א לו לעמוד בו ע"כ עושה השי"ת בכוון ושולח עליו העונש על עבירות בשעת עשייתו איזה מצוה כדי שיהי' העונש קל מאד, כי המצוה תגין עליו, אבל אם הי' העונש בעת אחר הי' צריך להיות העונש חמור כפי ערך עונותיו, עכ"ל, וזה נכון מאד.

ענף יג

אכילה ושתי' אחר אפיקומן

אסור לאכול ולשתות אחר אפיקומן (תע"ז א, ותע"ח תפ"א) ואסור לשתות שום דבר בלתי מים.
ועי' מ"ב דכל מיני מים מחוקים אפי' טהי"א מותר לשתות חוץ מין תפוחים, ומי שצריך לו מותר בכל בפרט ליל שני.
ובערוה"ש כ' (תע"ח, תפ"א) מי סעלצע"ר ומי לימו"ן מותר לשתות כיון דשם מים עליו.

ענף יד

עישון טיטון - שתיית טאבא"ק, אחר אפיקומן

עי' באה"ט סי' תפ"א א' בשם כנה"ג דשומר נפשו ירחק ממנו, ע"כ. ובאו"ח (בשם מאורי אור) תפ"א א, דלענין עישון טאבא"ק יש מי שאוסר ואי"ב ממש ע"כ.

ענף טו

רדיפה בתר מצות - והערמה בהם

בשו"ת בית יהודה (סי' נ"ח) שנים שהיו בבית האסורים או במדבר ולא נמצא אלא כזית מצה בצמצום הכל תלוי בכל דאלים גבר, וכ' עלה בשע"ת (תפ"ב א') דנראה שהבית יהודה מיירי שהכזית של מצה הי' של הפקר ואין לשום א' מהם זכות בו ובכה"ג נ' פשוט שמי שבידו לזכות יזכה וק"ו מדבר שבממון שהזוכה קודם בהפקר הוא זוכה לעצמו וכדאמר' גבי לקט שכחה ופאה, הנח לפניהם והם יבוזו, ואפילו בדבר שיש בו משום חיי נפש חיי קודמין כדאמר' פ' איזהו נשך, ואם בעסקי נופות כך בעסקי נפשות על אחת כמה וכמה כו'.

ואף דאסור לרמות את חבירו לקחת את שלו זהו בדבר שבממון, אבל במצות אף שא"א ליקוז מיר הזוכה נגון כיסוי ומילה וכיוצא, מ"מ כל שלא זכה עדיין הם כמדבר המופקר לכל וכל אדם נצטוה להשלים את נפשו ולזכות במצות וזה ענין יעקב אע"ה בככורה, ובברכות כו', וכ' שעד"ז פי' מו"ה רמ"ע ז"ל הכתוב, מחמס אחיך יעקב תכסה בושה, שהכוונה שיוכיחו לעשיו על פניו מעניני יעקב שלא באו לו בנקל מה שצריך לשלימות עד שהוצרך להערים ולעשות בתחבולות תצדקי דאפשר שנדמה כמו חמס, הכניס עצמו בזה לפי צורך שעה לזכות בהם להחיות עצמו חיי עולם כו' ע"ש. וע"ע בשלח"מ סי' ט' ס"א שו"א או' כח, כט.

[ובאמת ד"ז מתורת משה למדנו דאמרו חז"ל ברכות יז. לעולם יהא אדם ערום ביראה, ופירש"י להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו עכ"ל. ועפי"ז נ"ל להעמיס ד"ז בכונת הקרא (מלאכי א') הלא אח עשיו ליעקב ואהב את יעקב ואת עשיו שנאתי, ע"כ. (עי' דברי יחזקאל, מאב ובנו שראו את החידוש, בקרא הלדין) דהיינו דגם בדבר שעשיו מתאחה (לפנים) עם יעקב והיינו הרמאות (כמו שמבואר במדרש וברש"י בפ' ויצא ונה"כ, כי אחי אביה הוא, ע"ש) מ"מ אהב אני את יעקב שמשתמש בו לצרכי גבוה בלבד, ולעומת זה משתמש בו עשיו רק לצרכי עצמו הרוג בקר ושחוט צאן, ושאר כל עבירות שבתורה].

פרק ה

ועכשיו אנקוט הלכה למעשה בדרך קצרה סדר נט"ו, ברכות, בציעה, אכילה של מצת מצוה.

נטילה: רחצה. נוטלים את הידים לאכילה ומברכין על נטילת ידים. (ואם ברור לו שלא הסיח דעתו בשעת ההגדה משמירת ידיו בטהרה מעת שנטלן לכרפס אז יביא עצמו לידי חיוב נטילה כדי שיוכל לברך על נטילת ידים).
ב. רחיצה זו בפרט יהיה דרך רוממות שישפוך אחר על ידו, וטוב לעשות על ידי קטנים מבני שש ולמעלה.

קודם נטילה אומרים: הריני מוכן ומזומן ליטול ידי לאכילת פת כמו שתקנו חז"ל, ואסמכוה אקרא שנאמר (ויקרא י"א) והתקדשתם והייתם קדושים, ונאמר (שם ט"ו) וידי לא שטף במימ, ואברך על הנטילה ועל האכילה, ואוכל פת שהופרש ממנו חלה, הכל כמו שתקנו חז"ל, ואברך על אכילת מצה כמו שתקנו חז"ל לקיים מ"ע ומל"ת, ואוכל כזית מצה לקיים מצות עשה שנאמר (שמות י"ב) בערב תאכלו מצות (מס' אור השנים), לתקן את שורשה במקום עליון, לשם יחוד קוב"ה ושכינתו בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליחדא שם י"ה בור"ה ביחודא שלים על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל. ויהי נועם וכו'. יהיו לרצון וכו'. (מהגדה ע"פ)
ומברך על נטילת ידים.

ברכות ואכילת מצה: מוציא מצה. הנוהגים לומר בפהם סימני הסדר (כמבואר לעיל סימן ח') יזהרו לומר מוציא מצה ביחד לפני שיתחילו לברך ברכת המוציא, ויש נוהגין לומר לפני הנטילה ביחד עם רחצה מוציא מצה.
ב) יאחו בידיו ב' מצות השלימות והפרוסה ביניהן, ויברך ברכת המוציא, ולא יבצע כלל אלא יניח המצה השלישית התחתונה להשטט מידו, ויתפוס הפרוסה מלמטה עם העליונה ויברך מיד על אכילת מצה, ויכוון בכל א' מהב' ברכות על שתיהן על העליונה השלימה ועל הפרוסה, ובברכת על אכילת מצה יכוון לפטור גם מצת הכריכה והאפיקומן. [והרבה מדקדקין באם כל הסדר מונחים כל מצה בפ"ע במפה החוצץ בין מצה לחבירו, מ"מ קודם הכרכות לוקחין כולם יחד בלי פסק מפה ביניהם וי"ל מקום גדול בהלכה].
ג) מיד אחר הברכות יבצע בידו מהשלימה העליונה ומהפרוסה משתיהן ביחד מכל א' כזית, ובענין טבילה במלח בליל פסח יש מחלוקת בין הפוסקים, והבא לצאת שני הדעות יטבלם במלח מתחלה ושוב ינפץ המלח מעל המצות ויאכלם כך בלי מלח. [ובענין השיעור עי' לעיל].
ד) שני כזית אלו צריך לאוכלם ביחד, דהיינו שיכניסם לפיו בבת אחת אבל אין צריך לבלעם בבת אחת אלא ירסקם וילעסם בפיו עד שירגיש טעמו, ויבלע בתחלה כזית א' כולו בבת אחת, ואחר כך יבלע כזית השני בבת אחת, ואם אינו

יכול לרסק בפיו ב' הזיתים ביחד יאכל בתחלה כזית של השלימה ואחר כך כזית של הפרוסה, ולא ישהה ביניהם כלל. [ויזהר בתחלת הסדר להתקן המצה היותר גדולה למצה אמצעי, שצריך ליקח ממנו ג' זיתים, ואם יודע שלא יספיק לו וכן בשאר הזיתים יקח מתחלת הסדר מה שרוצה לצרף ויהיו מונחים על השלחן, וכמנהג הגה"ק בעל יש"מ זצ"ל, ע"י מנהגי יש"מ בספרי אפיית המצות].

(ה) בדיעבד אם אכל רק כזית א' בין מהשלימה ובין מהפרוסה יצא, ואפילו אכלו באכילות הרבה ואפילו הסיח באמצע האכילה אם יודע בבירור שלא שהה מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס, ובשיעור אכילת פרס יש הרבה דיעות, וכתב בתשובות חתם סופר שהוא לכל היותר ט' מינוטין ולכל הפחות ב' מינוטין.

(ו) בין שאוכל ב' הכזיתים יחד או זה אחר זה צריך לאכלם בהסיבה (מבואר לעיל סימן ו'), ויכוון לצאת ידי חובת מצות אכילת מצה.

(ז) אם הבעל הבית מחלק להמסובים הכזיתים של מצה, יש להסתפק אי הבעל הבית יאכל תחלה הב' כזיתים תיכף שבירך על אכילת מצה ואחר כך יבצע להמסובים, או שיבצע גם להמסובים בשעה שבוצע לעצמו ויאכלו ביחד, ויש נוהגין שהמסובים נוטלים ידיהם רק אחר שאכל בעל הבית הב' כזיתים שלו ואז מחלק להם תיכף. [וכמובן שלכל דרך אית לי' מעלה וחסרון, ולענ"ד ג' לנהוג לצאת לכו"ע, ליקח ולחלק המצות שבדעתו לתתם לבני ביתו קודם גטילת ידים, ואח"כ ימנה אחד שיחלק ממצה שלימה שלו אחר ברכתו ובציעתו, לכל בני בית, ואז כולם נוטלין לידיים ובעה"ב מברך ובוצע לעצמו ונותן מהשלימה להממונה, ומיד מתחיל לאכול, והממונה מחלק משהו לכל אחד ואחד, ואז כולם אוכלים. ובמרור אין שום קושיים דמחלקין לכל המסובים, ואח"כ מברכין, או אוכל ואח"כ מחלק].

ולפי הנהוג בזמנינו לאפות מצות דקין מאד, ואין במצת בעל הבית כדי חלוקה גם להמסובים, וצריך בעל הבית לצרף להם ממצות אחרות, צריך לזוהר שכזית א' יחלק להם ממצות שבורים דוקא, וגם יצרף לזה לכל א' על כל פנים משהו ממצה השלימה שבצע עליה בעל הבית. [וכדי לצאת בלחם עוני לכו"ע נכון לדקדק אם אפשר שגם שאר מצות שלוקח להשלים הזיתים לעצמו, ובני ביתו יהיו על השלחן במשך זמן אמירת הגדה, ויהיו שבורים, ומזה יהי' פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, וידקדק שישמעו את ברכתו לצאת מצות לחם משנה, וגם יצרף משהו ממצה שלימה שלו, ע"י ויג"מ עמ' קפ"ג, קפ"ד].

ויש נוהגין ליתן לכל א' מהמסובים מצה שלימה ופרוסה (קודם שנוטל בעל הבית ידיו), ומברכים על שניהם המוציא ועל אכילת מצה, ופורסין לעצמם כזית מהשלימה וכזית מהפרוסה, (והבעל הבית מצרף לכל א' משהו מהמצה שלימה שבצע עליו או נתן לכולם עוד מצה ללחם משנה). [ובכל ענין שנוהג יש לזוהר שלא יצמצם לעצמו ולבני ביתו בשיעורי הזיתים כי אז עיקר זמן קיום מצותו, וע"ז עיקר דינו ביום הדין עפ"י זוה"ק].

(ח) אם נתאחר באכילת הכזית מצה עד לאחר חצות, דעת גדולי הפוסקים

אכילת מצות בישראל

דאסור לברך ברכת על אכילת מצה (וכן ברכת על אכילת מרור על המרור) אלא יאכל בלי הברכה.

ט) גם נשים חייבות באכילת מצה, וכן צריך לחנך הקטנים בזה.
 י) צריך לזוהר שלא יסיה בדבר שאינו מענין הסעודה עד אחר אכילת הכריכה, והמדקקים אין מסיחים עד אחר אכילת האפיקומן. [ויכוין ג"כ בברכת מצה ומרור עליהם, וכן בשהחיינו על כוס ראשון יכוין לכתחילה גם המצה ומרור ושאר מצות].

אכילת מרור

[יקח כזית מרור מהמונוח בקערה] ואם הוא תמכא ידקק אם לא פג טעמו] ויטבול בחרוסת בלי שהייה, וינער החרוסת מעליו, ואז מברך על אכילת מרור, ויכוין גם לכריכה, וקודם לזה יאמר נוסח לשם יחוד, והריני מוכן, וילעוס המרור להרגיש טעם מר ולכתחילה יבלע בב"א כמו במצה ובדיעבד עד כדי אכילת פרס, ואוכל בלי הסיבה, וידחוק עצמו לאכול כשיעור אף אם קשה לו ויכוין לתקן כל מאכלות אסורות שאכל משך השנה, וינצל מתרופות ורפואות בזכות המצוה, ואם א"א לו לאכול כזית שלימה לא יברך, כי אם עפ"י הוראות חכם מובהק ומבין מדעתו].

אכילת כורך

נוטל המצה השלישית המכונה ישראל ובוצע כזית וכורכו יחד עם כזית מרור ואומר זכר למקדש כהלל, ואוכלם בהסיבה.
 יזהר לכתחלה לרסק הכל ולבלעם יחד, ואם קשה לו יבלע מעט מצה עם מעט מרור בב"א, וכן עוה"פ, ועוה"פ, עד גמירא.
 בשו"ע הגר"ז סי' תע"ה סעיף י"ח וז"ל: לפי שחולקין עליו חבריו על הלל ואומרים שא"צ לכורכם כלל לא מן התורה בזמן שבית המקדש קיים ולא מד"ס בזמן הזה ולפי דבריהם אם אוכל בתחלה כזית מצה בלבדה ואח"כ אוכל כזית מרור בכריכה עם כזית מצה לא יצא ידי חובת מרור לפי שכזית מצה שבכריכה היא רשות ואין בה שום מצוה לפי דבריהם והי הוא מבטל את טעם המרור שבכריכה כשלועסן יחד אבל לפי דעת הלל שהמצה שבכריכה היא חובה מד"ס אינה מבטלת את טעם המרור שהוא ג"כ חובה מד"ס והן זה כזה ואינן מבטלין זה את זה וכיון שלא נפסקה הלכה לא כהלל ולא כחבריו לפיכך לצאת ידי שניהם צריך אדם שיאכל כזית מצה בלבד בלא מרור ויברך על אכילת מצה שבכזית זה הוא יוצא י"ח מן התורה אף לפי דעת הלל ואח"כ צריך שיאכל כזית מרור בלבד בלא מצה ויברך על אכילת מרור שבכזית זה הוא יוצא י"ח מרור לפי דברי חבריו ואח"כ יכרוך כזית מצה וכזית מרור ויאכלן ביחד זכר למקדש כהלל ולא יברך על כריכה זו לא ברכת המצה ולא ברכת המרור שמא הלכה כחבריו ואין בכריכה זו שום מצוה ואף לפי דעת הלל הוא יוצא בברכת המצה

והמרור שבירך כבר ולכן צריך לזוהר שלא להשיח בדבר שאינו מענין הסעודה משבירך על אכילת מצה עד שיאכל כריכה זו כדי שתעלה ברכה זו וברכת המרור גם לכריכה זו לפי דעת הלל ואם עבר ושח א"צ לחזור ולברך על כריכה זו שמא הלכה כחביריו אבל אם עבר ושח בין הברכה להתחלת אכילת המצה או המרור צריך לחזור ולברך אם שח בדבר שאינו מענין הסעודה ואפי' בדבר שהוא מענין הסעודה אין להשיח לכתחלה בין הברכה להתחלת האכילה ויש נוהרין בזה שלא להשיח בדבר שאינו מענין הסעודה משבירך על אכילת מצה עד שיאכל האפיקומן כדי שתעלה ברכה זו גם לאכילת אפיקומן וחומרא יתירא הוא נוהגין במדינות אלו לומר קודם אכילת כריכה זו כן עשה הלל בזמן שבהמ"ק קיים היה כורך מצה ומרור כו' ואין מזכירין פסח אף שהלל היה כורך גם כזית פסח בכריכה זו מ"מ כיון שאנו אומרים כן עשה ואנו אין לנו פסח לפיכך אין מזכירין אותו מכל מקום המזכיר לא הפסיד עכ"ל.

אכילת האפיקומן

(א) מוציאין המצה מתחת המפה שהצניעוהו שם ואוכלין אותו ולכתחילה טוב לאכול שני זיתים אחד זכר לפסח, ואחד זכר למצה הנאכלת עם הפסח, ואם קשה עליו לאכול ב' זיתים עכ"פ לא יפחות מזית.

א* צריך לזוהר לאכול האפיקומן קודם חצות לילה כמו הפסח שלא הי' נאכל אלא עד חצות, ולכתחילה טוב להקדים א"ע לגמור את ההלל שאחר בהמ"ז קודם חצות.

(ב) אם לא הספיק המצה שהצניעו לכל המסובים (או שנאבד) לוקחין מצה אחרת, אם יש לו מצת מצוה אחרת בין שלימה בין שבורה יאכלו ממנה, ואם אין לו עוד מצת מצוה יאכלו ממצה אחרת שהיא שמורה מחימוץ, יש להחמיר שלא להאכיל אפיקומן למומר ואפיקורס. נהגו מהדרין לשייר מאכילת אפיקומן לחיבוב מצוה ולשמירה על כל השנה.

ג) לא יאכל האפיקומן בב' מקומות, ואפילו בחדר א' לא יאכלנו בב' שלחנות מקצתו בשלחן זה ומקצתו בשלחן זה, וכן אם ישן באמצע אכילת האפיקומן והקיץ יש כמה חילוקי דינים אי רשאי לחזור ולאכול עוד מן האפיקומן.

ד) אחר אכילת האפיקומן אין לאכול כל הלילה שום דבר, ואין לשחות שום משקה חוץ ממים אם לא לצורך גדול יש להקל במשקין שאינם משכרין ובפרט בליל שני של פסח.

(העתקתיו מהגדת ויג"מ) [והמוקף בריבוע ממנו יצא]



מצות מצה

דיני אכילת מצה כל שבעת ימי החג (ובחור"ל שמונה). אם יש בו מצוה או רשות.

הו"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבותי הק' זי"ע

הק' שלום יודא גראס

רב דקהל „מגן שאול“ ד„האלמין“ ור"מ בישיבה ובולל „בית ישעיה“
 „מכון להוראה בשחיטות ובדיקות“

בעהמח"ס: אפייית המצות השלם (י' חלקים); גידולי יהודה (על הלכות ציצית); שו"ת זבחו זבחי צדק (על הלכות שו"ב); חינוך ישראל סבא (מדרין לחינוך הבנים והבנות); מדרין לצניעות; מזוהת שלום (על הל' מזוהה); מנוחת שלום (הדרבה לבשרות); מנחת יהודה, (על חומר איסור „חלב עבוס“ ו„סימילאק“); נפש ישעיה (על מאבלות אסורות, ה"ח); קדושת ישראל (על הלכות יחוד); וש"ס.

בלאמוריר הרה"ג הצ' מוהר"ר ישעיה זאב גראס זצ"ל נכד השרף מסטרעליסק, ר' יעקב קאפיל חסיד, ט"ז, בי"ח, תני"ט, רשי"י, ולמעלה בקודש עד דוד המלך עה"ש.

— ברוקלין, יצ"ו • שנת תשל"ח —

— ההכנסה מוקרשת לטובת הישיבה והכולל —

מפתח לספר מצות מצה

מקורות נאמנים שמצוה לאכול מצה כל ז'

1. העתקה מה שכו' הגר"ז בענין זה ג
2. דעת הפוסקים אחרונים דס"ל מצות כל ז' ו
3. רמזים מספה"ק דאיכא מצוה באכילה כל ז' ח



ס פ ר

מצות מצה

מקורות נאמנים שמצוה לאכול מצה כל ז', מגדולי הפוסקים.
קודם אעתיק מה שכ' הגר"ז בענין זה סי' תע"ה סעי' לב וז"ל:

ואין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד שנאמר בערב תאכלו מצות אבל שאר כל הלילות וכל הימים אינו מוזהר אלא שלא לאכול חמץ דהיינו שאם רוצה לאכול פת שנילושה במים יזהר שלא תבא לידי חימוץ אלא יאפנה כשהיא מצה שלא נתחמצה עדיין וע"ז אמרה תורה ז' ימים תאכל מצות כלומר ולא חמץ אבל אם לא רצה לאכול כלל פת שנילושה במים אלא שאר מיני מאכלים הרשות בידו ואף שביו"ט חייב לאכול פת כמו שנתבאר בסי' קפ"ח מ"מ יכול לאכול פת שנילושה במי פירות שהיא מצה עשירה (ועיין סי' תס"ב שבמדינות אלו אין נוהגין במצה עשירה כלל) אבל לחם עוני א"צ לאכול אלא בלילה הראשון בלבד שנאמר ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת וגו' הרי יום השביעי הוא דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד שהרי היה בכלל שבעת ימים תאכל מצות וכאן יצא יום השביעי מכלל אכילת מצה ללמד שאין חובה לאכול מצה ביום השביעי וכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא דהיינו שכל השבעת ימים אינו מוזהר לאכול מצה אלא שלא לאכול חמץ ע"ד שנתבאר יכול אף בלילה הראשון כן ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה ומשאכל כזית יצא י"ח מן התורה, עכ"ל. [ואציגה נא הנה קודם מקורות מד' חז"ל שיש מצוה באכילת מצה כל שבעה וגם מקדמונים כי להם משפט הקרימה:]

ענף א

- (א) המכילתא עה"כ עד יום האחד ועשרים לחודש ועשרים לחודש בערב, לפי פירוש החזקוני ע"ש.
- (ב) בפסחים כח: אמר ר"ש בשעה שישנו בקום אכול מצה ישנו בבל תאכל חמץ, וכ' הפנ"י שם אפ"ל דלר"ש בכל שבעת ימים אכילת מצה מצוה כפשטא דקרא.
- (ג) ר"ח בפירושו ר"ה כ: (נדפס בשסי"ן על הגליון) כ' בזה"ל והנה לא אכל המצה ביום הראשון אלא מקודם חצות כמעט ונחשב לו יום שלם שנאמר שבעת ימים מצות האכלו, ע"כ. הרי דס"ל שיש מצוה כל ז' ודו"ק.

מצות מצה

(ד) בתרגום יונתן (דברים טז ג) כ' שבעא יומין תיכלון לשמי' פטיר, ע"כ מתיבת לשמי' נ' דסובר שהוא מצוה.

(ה) בספרי בהעלותך פסקא סו: וככל משפטיו אלו מצוות שעל גופו לשבעה למצה, ולביעור חמץ.

(ו) ומובא ברש"י עה"ת (במדבר ט, ג) וככל משפטיו אלו מצוות שעל גופו במקום אחר כגון שבעת ימים למצה ולביעור חמץ, (ועי' ברמב"ן שהעיר על ד' הרש"י דט"ס הוא, וצ"ע).

(ז) בשו"ת הרא"ש (כלל כג, ג) וז"ל יש מהגאונים שאמרו שאין להניח תפלין בחוה"מ שא"צ אות, שהן עצמן אות שאסור בעשיית מלאכה בדבר שאינו אבר, ועוד שחייב בישיבת סוכה בחג, ובפסח חייב באכילת מצה כו', נ' דדעת הגאונים שהביא דיש מצוה באכילת כל ז' (ולענין דעת הרא"ש גופא עי' מה שכתבתי לקמן או' יא).

(ח) באבן עזרא (עה"ת שבעת ימים מצות תאכלו) כ' דיש מצוה באכילת מצה כל ז', וכ"כ בפי' משפטים (כ"ב טו) ע"ש. וכ"כ ביסוד מורא (שער ד' דף פה).

(ט) הר"ן בסוכה ס"ל דיש מצוה באכילת מצה כל שבעה, (לפמ"ש בשו"ת חת"ס יור"ד קצא, אליב"י) החזקוני (פ' בא) ג"כ ס"ל כן, (מובא בחת"ס שם).
(י) הרמב"ם ס"ל דיש מצוה באכילה כל ז' במורה נבוכים (ח"ג פמ"ג) וז"ל שם: אבל אכילת מצה אילו הי' יום אחד לא היינו מרגישים בו, ולא הי' מתבאר ענינו, כי הרבה פעמים יאכל האדם מין אחד מן המאכלים שני ימים או שלשה, ואמנם יתבאר ענינו ויתפרסם בהתמדה אכילתו היקף שלם, עכ"ל.

הרי גילה דעתו להדיא דיש מצוה באכילה כל ז' ודבריו הללו הם עד המוכיח שמ"ש במשנה תורה (ה' חו"מ פ"ו ה"א), דשאר ימים רשות, כלשון הש"ס (פסחים כ): אין המכוון שאי"ב מצוה כלל דא"כ סותר דבריו שבמורה, וע"כ הכוונה דלגבי לילה ראשונה שהוא חוב קרי לה רשות וכמ"ש הגר"א (מובא לקמן) וכמו שמפרשים לשי' זו כוונת הש"ס ככה, כן נפרש גם דבריו, [והא לא קשיא למה סתם הרמב"ם ולא פירש שהלא ידוע דאין מקום לפירכות כאלו על הרמב"ם ז"ל מטעם שדרכו להעתיק בכ"מ לשון הש"ס וסומך על המעיין שיפרש לשונו כמו שמפרש לשון הגמרא, עי' היטב פר"ח יור"ד פ"ג סק"ז, וב"י יור"ד קצ"ו, וב"ח יור"ד מ"ח סעי' ח רי"ז סי"א, משפטי שמואל סי' צא, ושו"ת זרע אברהם יור"ד סי' ל"ד, ואכמ"ל, וע"ע בסמוך מ"ש כע"ז בשי' הרא"ש], ולר' השר"ח (חו"מ י"ד י') נעלמו דברי הרמב"ם במורה, וע"כ השיא דעתו לאידך גיסא, (עי' בסמוך בר' הרא"ש שהארכתי בזה).

(יא) הרא"ש ס"ל ג"כ דיש מצוה באכילה כל ז', כן יש למידק משו"ת הרא"ש הנ"ל שהעתיק דעת הגאונים דס"ל כן וחידשו עפ"י שלא להניח תפלין בחוה"מ, והרא"ש דחה שיטתם בענין הנחת תפלין בהצעת ראיות מדחז"ל שהניחו תפלין בחוה"מ, ולא תלי ולא הרגיש כלום לסתור יסודם שהניחו דיש מצוה באכילת מצה כל ז', ושתיקה דרבנן כזה ודאי הודאה רבתי הוא לדעתם

והגיונם ושיטתם של הגאונים הנ"ל דאכילת מצה כל ז' מצוה, (והא דכ' הרא"ש (בהלכותיו פסחים קכ): כסתימת לשון הש"ס דאכילתה כל ז' רשות, אינו סותר כלל לד' שבתשובה, דגם כוונתו כמו שמפרשים (עפ"י שיטה זו) בש"ס דלגבי לילה הראשונה חובה קרי לי', אבל שם מצוה לא זו ממנה וכבודה במקומה מונחת, וכנ"ל בדעת הרמב"ם.

וחראי נפשאי כי גם דעת החת"ס (שם) שדעת הרא"ש כן, מיהו לא בראיותינו השתמש רק פי' כן כוונת הרא"ש בברכות, ע"ש.

ומה דמפשט פשיטא לי' להגאון הנורא בעל שר"ח זצ"ל (מער' חו"מ י"ד י) דדעת הרא"ש שאין כאן מצוה, לפי הנ"ל פשיטא לן איפכא, בפרט שכל יסודו של השר"ח הוא מטעם שסתם דבריו ולא פירש, וכבר כתבנו לעיל בד' הרמב"ם דאין בזה כדי דיחוי דכן דרכן של הרבה מחברים ובתוכם הרא"ש להעתיק סגנון לשון הש"ס, בלי תוספת ומגרעת נתן, כמבואר בפר"ח הנ"ל, וקשה כברזל ליצוק יסודות בהנחות כאלו, בפרט במקום שיש לנו דברים מבוררים כשמלה מצד אחר שכן דעתו ודברי תורה עניים במקו"א ועשירים במקום אחר, ותרי עדים הללו (דבריו בתשובת הרא"ש, ושו"ת חת"ס ז"ל) נאמנים עלינו כאלף להחליט דעתו כן, דיש מצוה באכילת מצה כל ז', ועוד בה שלישי' ראי' מבוררת נגד ראיות השד"ח שהרי השד"ח בחדא מחתא מחתינהו להרמב"ם והרא"ש ובנה יסוד ממה שסתמו דבריהם דס"ל דאין מצוה באכילה כל ז' וע"כ נסתר היסוד בד' הרמב"ם שהרי כ' להדיא איפכא, ה"ה דנסתר בד' הרא"ש, בפרט במקום שיש לן גילוי דעת להיפך, כנ"ל, וע"ע מ"ש בהע' לשי' הטו' או' יג. בעל המאור ז"ל ג"כ סבירא לי' דמצוה איכא כל ז', כן הוכיח בשו"ת אבני נזר (שע"ז) ע"ש.

(יב) וכ"נ דעת בעל צדה לדרך (מאמר ד' כלל ו' פ"א) כ"כ יפל"ל (ח"ב דף ט"ו ע"ב) והעתיקו בשד"ח (שם ד"ה וכל זה).

(יג) דעת הטור נ', אע"ג דסתם דבריו דשאר ימים רשות מ"מ נלענ"ד דס"ל מצוה, (וחילי ממה דיש לתמוה עליו בלא"ה דאל"כ לפי מה שביררנו לעיל דעת הרא"ש שהוא מצוה למה לא העתיק דעת אביו כדרכו ולחלוק עליו והלא כלל מסור בידיו דלא פליג בעל הטורים עם אביו היכא דלא מפרש לי' בהדיא (כנה"ג כללי הפוסקים א, רשד"ם חו"מ ר"ן, ב"ח יור"ד שכ"ב ב, חוט השני דף טו: רש"ך ח"ב פ"ח, ועוד, אע"כ ס"ל דכמו שבדברי הש"ס אין הכרע כנ"ל, דיש לפרשו בתרי אנפין, כן בדברי אביו אין הכרע, וא"כ למה לו להעתיק דברי הרא"ש במקום שלא הוסיף וגרע מד' הש"ס, וא"כ למה סתם הוא ג"כ, וע"כ דכוונתו באמת שאין חובה בשאר ימים, ומ"מ מצוה איכא, ואודה ולא אבוש דכל הדין לאו עיקר הסתמכותי.

אלא ההכרח אלצנו להעמיס כן בדעת תורה, מדקדוק לשונו שכ' בזה"ל ואין חיוב אכילת מצה אלא בליל ראשון, אבל מכאן ואילך אם ירצה לאכול דבר אחר הרשות בידו רק שלא יאכל חמץ ואפילו בליל ראשון יוצא בזכות. וכל העובר על דברים הללו תמה תמה יקרא, חדא במ"ש אבל מכאן ואילך

מצות מצה

אם יצה כו' הרשות בידו, ולמה שינה מלשון הש"ס (שם) שכ' דאכילת מצה בשאר ימים רשות והוא נקט דאכילת שאר דברים רשות, הכי ס"ד שאסור לו לאכול דבר אחר.

ועוד קשה למה הוצרך לסיפא זו במ"ש, אבל מכאן ואילך" הלא הדברים מובנים במ"ש דאין חיוב אכילה אלא בליל ראשון, ש"מ ולא יותר, ואם כוונתו להדגיש שאסור לאכול חמץ, יאמר ומכאן ואילך העיקר שלא יאכל חמץ. והאחרון הכביד סיום דבריו ואפילו בלילה ראשונה, הי"ל לכללו בראשית דבריו ולומר אין חיוב אכילת מצה אלא כזית הראשון בליל ראשון כו' ודי ההותר.

אשר ע"כ נ' דדעתו דכל ז' ימים איכא מצוה, וע"כ במכוון שינה לשון הש"ס ולא כ' דאכילת מצה בשאר ימים רשות, דהרי דעתו שהוא מצוה וכדי לגלות שיטה זו כ' דאכילת שאר דברים רשות, וע"כ הפי' לפ"ז דאע"ג דבכל אכילה דמצוה אית ל' מצוה אעפ"כ אם רוצה לאכול דבר אחר הרשות בידו, דזהו ההבדל בין לילה ראשונה לשאר ימים (ולזה כוון הש"ס שם). דהיינו לילה הראשונה לאו בבחירתו תליא אלא מחיוב לאכול, ואם לאו ביטל קיום מצות עשה, ובשאר ימים קרוב לשכר ורחוק מהפסד אם אוכל מצוה עשה מצוה ויקבל שכרו ואם לאו פטור מעונש, (עי' כע"ז בד"מ או"ח סי' ר"ס בדין רחיצה בע"ש), ומה"ט סיים לשונו בדין לילה ראשונה להראות כי אפילו בלילה ראשונה כיון שכבר אכל כזית אין עליו חיוב יותר משאר ימים לענין אכילת מצוה, והיינו שבאוכל מקיים מ"ע, ואם לא, לא שכר ולא עונש.

ולפ"ז הרא"ש והטור מתאימים בדיעותיהם כדרכם ברוב מקומות, ומיושב מה שדקדק בשד"ח דאלמלא ס"ל להטור מצוה הי"ל לפרש, דהלא פירש וביירר דבריו כשמלה ולא השאיר גמגום.

ענף ב

ועכשיו דעת הפוסקים אחרונים דס"ל מצותן כל ז': דעת הגר"א זצ"ל זי"ל ס' מעשה רב או' קפ"ה: שבעת ימים תאכל מצוה, כל שבעה מצוה ואינו קורא לה רשות אלא לגבי לילה ראשונה שהיא חובה, ומצוה לגבי רשות קרי לה, אעפ"כ מצוה מדאורייתא הוא, והי' (הגר"א) מחבב מאד מצות אכילת מצוה כל ז', וביו"ט האחרון הי' אוכל סעודה ג', אף שלא הי' אוכל שלש סעודות בשאר ימים טובים, מפני חביבות מצוה אכילת מצוה שזמנו הולך לו, ובמוצאי יו"ט הי' משתדל לטעום חמץ כו' והי' נמנע לאכול לאחר פסח מצוה שיוצאין בה ידי חובתו בפסח, וכ"ז להיכירא לעשיית המצוה שאין עושין אותה להנאתה אלא מפני גזירת הבורא ית"ש, עכ"ל.

(ב) וכן בספר יפ"ל (גדול ספרדי) ח"ב דף טו ע"ב החזיק בשיטה זו (מובא בשד"ח שם).

(ג) וכ"נ לכאורה דעת מ"א (סי' לא, ג) שכ' בטעם המחבר דאוסר חוה"מ

בתפלין משום דהוא אות באכילת מצה הרי דגם אז יש מצוה באכילת מצה, (והטעם שלא כ' איסור חמץ דס"ל דשוא"ת לא הוי אות כ"כ בישור"ע, וע"ע שו"ת קול ארי' סי' ל, ובגוף הענין מהו האות של החג, איכא פלוגתא גדולה ברבוותא, י"א עיצומו של יום, [דש"י, או"ז תקפ"ט, ערוה"ש], קדושת היום שמאיר על בני [רמ"ע ק"ט] איסור אכילת חמץ, וחוצן לסוכה [תוס' עירובין צ"ו ע"א ד"ה ימים], נטילת ד' מינים בסוכות [עט"ז סי' כ"ה], ויש חולקין להדיא [דבר' חמודות ה' תפלין ע"ד], ועוד ואכמ"ל).

(ד) ובענין ברכה על אכילת מצה כל ז', הנה בשד"ח (שם) הביא שבעירו היו נוהגים הרבה בעלי בתים לברך על אכילת מצה כל החג, ובס' יפ"ל ל' נ' קצת שדוצה ליישב מנהגן, מ"מ שאר כל הפוסקים כתבו להדיא דאין לברך, והם הגר"א (שם), חת"ס יור"ד קצ"א (שם), הרז"ה סוף פסחים, שו"ת הרשב"א, ברכ"י סי' תע"ה ומח"ב שם, חק יעקב, שו"ת בנין ציון מו, ועי' שד"ח שהאריך לבטל הנוהגין וסוברין ועושין כן.

(ה) ועי' שו"ת מהרש"ם (ח"א ר"ט) וצ"ל וע"ד שאלתו היות שנהגו שם כמה אנשים עפ"י הנהגת א' המכונה בשם צדיק שישב שם איזה זמן לברך כל ז"י בפסח, על אכילת מצה, ורו"מ ערער ע"ז, והשיב לו וכ' בסוף דבריו, בזה"ל: ולכן אותו צדיק וחסידיו אין רוח חכמים נוחה מהם, ויש לבטל המנהג וחוצן חשש ברכה לבטלה, איכא הפסק בין ברכת המוציא לאכילה, ואוכלים בלא ברכה, עכ"ל.

(ו) עיין מ"ש המהר"ל מפראג (בגור ארי') עה"כ שבעת ימים מצות חאכלו, פי' חדש ע"מ שאמרו חז"ל דשאר ימים רשות, דהיינו שגלתה תורה שאפי' אוכל ומכוין למצוה אינו עובר בכל חוסיק משום שנחנה לו רשות לאכול לשם מצוה, ע"כ.

(ז) ובילקוט מעין גנים (פ' אמור) כ' למה נאמר שבעת ימים כו' והלא אינו חובה אלא לילה ראשון, אלא תהי חביבה אכילתה כל שבעה ואע"פ שהוא רשות. (ח) ועי' דפ"ק דבשאר ימות החג אין בו מצוה לאכול מצה ורק שאסור לאכול בהם חמץ, (מובא בשד"ח שם).

(ט) עו"ש בשם ס' באר אברהם (בעל משכיל לאיתן שהביא בשם הפני יהושע שכ' בשם הספרי דכל שבעה ימים הוא מצוה מן התורה לאכול מצה. (י) עו"ש בשם גדול אחד שהביא קצת ראי' לזה מדברי תרגום יונתן בן עוזיאל (פ' ראה טז, ג), דכתיב שם שבעה יומין תיכלון לשמיא פטיר, ומלשון לשמיא משמע שהוא מצוה.

ובענין ברכה כ' שם דודאי יש בו חשש ברכה לבטלה, וכן מסיק המהרש"ם שם.

(יא) בגליוני הש"ס (להגרי"ע ז"ל) פסחים לח. הוכיח מבעה"מ סוף פסחים ועוד ראשונים. דיש מצוה באכילת מצה כל שבעה, אלא דחובה הוא רק בלילה ראשונה, ע"ש.

(יב) ועי' ערוה"ש סוס"י תע"ה שכ' וז"ל דע דכך מקובלני דאע"ג דאין

מצות מצה

חובת מצה רק בלילה הראשון מ"מ מצוה לאכול מצה כל ימי הפסח כדכתיב שבעת ימים תאכלו מצות, והא דקרו לה רשות משום דמצוה לגבי חובה רשות קרו לה, מפני שא"י מ"ע אלא רצון ד' שיאכלו בני מצה כל ימי הפסח, עכ"ל (וע"ע בערוה"ש יור"ד רצ"ב).

(ג) ובשו"ת אבני נזר שע"ז הוכיח כן מד' בעל המאור, ע"ש.
(ד) עי' במ"ב תנ"ה ית, דגם בשאר מצות (חוץ מליל ראשון) אמרי' בהן שומר מצוה לא ידע דבר רע, ע"ש.

ענף ג

רמזים מספה"ק דאיבא מצוה באכילה כל ז'

(א) מצות יאכל את שבעת הימים. פירוש הדבר שבמצה מרומזים כל השבע מדות ועל כן מצוה עלינו לאכול מצות בכל יום מהשבעה ימים, ולכוון בכל יום בחיקון מדה אחת. (מנחם ציון, יום א' דחזוה"פ).

(ב) אכילת מצה היא רפואה לכל איש ישראל, שלא תזיק כל השנה אכילת החמץ לנפשו, וזאת שיערה חכמתו יתברך שמו שאכילת מצה כל שבעה ימי די לכל איש ישראל, להגן עליו שלא יחלה חולי הנפש מחמת אכילת החמץ כל השנה, שהשארית הקדושה שישאר לו ע"י אכילת המצה מגינה עליו, אמנם לא כל אדם שווה בזה שיש אדם אשר תיכף באכילה הראשונה זוכה אל הדעת והשכליות וקדושות של אכילת המצה ששוב לא יזיק לו אכילת החמץ אחר הפסח, ובלבד שישמור עצמו מאכילת חמץ ז' ימים, וע"ז אמרו חז"ל שאכילת הששה ימים רשות, אמנם לאדם שעדיין לא די לו באכילת פעם אחת שתהי' לרפואה לנפשו, זה באמת צריך לאכול כל שבעה, ולכן כל המקראות שרירין וקיימים שהכל לפי מה שהוא אדם, יש שדי לו באכילת הערב לבד, ויש שצריך לאכול ששה ימים, ויש שצריך לאכול כל שבעה, (מאור ושמש, הפטורה לפסח).

(ג) האוכל מצה כהלכתה שבעה ימים כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, דכתיב מצות יאכל את שבעת הימים, ימים אין כתיב כאן אלא שבעת הימים, שבעת ימי בראשית, (רוקח הלכות פסח).

(ד) ידוע כשיצאו ישראל ממצרים היו דאויים שלא לאכול חמץ כלל בכל השנה, וכמ"ש בזוה"ק (שמות דף מ') א"ה כל ימי שתא נמי, אך הטעם הוא שבשבעת הימים שאוכל מצה הוא מתקן כל השנה כולה, כי כל יום מימי השבוע מתקן את יומו מכל השנה, וכמ"ש האר"י ז"ל הנוהר ממשוהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה, והכל הוא מטעם שאכילת המצה מגין עליו על כל השנה כולה, (שער התפלה, בשער השלישי).

(ה) אף שחייב מצה רק ליל א' חובה מ"מ כיון שנוכד בתורה שבעת ימים תאכל עליו מצות יש מצוה באכילת מצה כל שבעה דאשכחן (שם קי"ד): רבא הוה מהדר אסילקא וארוזא הואיל ונפק מפומי דר"ה, וכן (סוכה לב): ר' אחא בר' רבא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק מפומי דר' כהנא, כ"ש אכילת מצה כל

ז' שנוכר בתורה שבעת ימים וגו' שיש בו מצוה כל שבעה. ומ"ש בגמרא דשות היינו דמצוה לגבי חובא דשות קרי ליה ועיקרו בא מליל ראשון דכתיב תאכל עליו מצות, ומזה נסתעף לכל ז' ימים למצוה לאכילת מצה, ולכן כ' תאכל עליו מצות, ומש"ה נקרא כל החג חג המצות, (פרי צדיק לפסח, אות ט"ז).

ו) אלקי מסכה לא תעשה לך, את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות, כי אכילת המצה בשבעת הימים היא שמירה לכל השנה מחטא עבודה זרה, (חסד לאברהם, לפסח, ד"ה ואלה).

ז) אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי. היינו שע"י הקרושות שבחג הזה, והעיקר היא המצה, תחקיים הקרושה בנפשות ישראל כל ימי חייכם, כמאמר חז"ל (חגיגה ה') עה"פ ואותי יום יום ידרושון, שכל העוסק בתורה יום א' בשנה מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק כל השנה כולה, ושבעת ימי החג פועלים על כל ימי חייו של אדם, ימי שנותנינו בהם שבעים שנה, כי כל יום מורה על עשר שנים, וזהו כל ימי חיי, ורמז לדבר, ר"ת „אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ה' לאורך ימים“, עם הי"ב תיבות ועם הכולל, גימטריא מצ"ה, (תורת אמת, ס"ג, אחרון של פסח).

ח) ע"י אכילת המצה בלילה הראשונה, וגם בכל ז' ימי פסח, אף שאין אנו מצוים על אכילת המצה, מ"מ ע"י השמירה בכל מאכל הבא לתוך פינו שלא יהיה בו משהו חימוץ, ושיכנסו בקרבנו דק אכילה שהוא דצונו יתברך, נכנס בנפשינו קרושת הברית שיהיה בקרושה כרצונו יתברך, כי המאכל נותן כח החיוני למוח, ומשם נמשך ונשתלשל לקרושת הברית שיהיה בקרושה, וזהו דאיתא כל הנזהר ממהו חמץ בפסח בטוח הוא בכל השנה שלא יחטא (סתם חטא הוא בהיפוך קרושת הברית כידוע), כי קרושת אכילה זו משריש בנפש קרושת הברית, (תורת אמת, אחרי, שבת אחר פסח).

ט) כ' ברחו"ש (מנהגי מונקאטש) שהגה"ק בעל מנח"א הי' מספר בשם הה"ק מהרצ"ה הכהן הגדול מדימנוב זי"ע שמחמת חביבות קרושת המצה הי' פע"א אוכל לערך כ"ב מצות בכ"א אף שבפעם אחרת לא היתה אכילתו מדובה.



מצה שרויה

דיני מצה שרויה למחמירים בה ולמקילים בה, וההבדל בין שבעת ימים הראשונים של חג לאחרון של פסח.

הו"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבותי הק' זי"ע

הק' שלום יודא גראס

רב דקהל „מגן שאול“ ד„האלמין“ ור"מ בישיבה וכולל „בית ישעיהו“
 „מכון להוראה בשחיטות ובדיקות“

בעהמח"ס: אפייית המצות השלם (י' חלקים); גידולי יהודה (על הלכות ציצית); שו"ת זבחו זבחו צדק (על הלכות שו"ב); חינוך ישראל סבא (מדריך לחינוך הבנים והבנות); מדריך לצניעות; מזוהת שלום (על הל' מזוהה); מנוחת שלום (הדרכה לבשרות); מנחת יהודה, (על חומר איסור „חלב עכו"ם“ ו„סימילאק“); נפש ישעיהו (על מאכלות אסורות, ה"ח); קדושת ישראל (על הלכות יחוד); ושי"ס.

בלאמור הר"ה יצ' הצ' מוהר"ר ישעיהו זאב גראס זצ"ל נכד השרף מסטרעליסק, ר' יעקב קאפיל חסיד, ט"ז, בית, תוניס, רשי"י, ולמעלה בקודש עד דוד המלך עה"ש.

— ברוקלין, יצ"ו • שנת תשל"ח —

— ההכנסה מוקדשת לטובת הישיבה והכולל —

מפתח לספר מצה שרויה

פרק א

1. דיני מצה שרויה – המכונה געבראָק"ט ג
2. מצה שרויה – באחרון של פסח ו
3. עוד בנידון אחרון של פסח ח
4. השמטה ט



ס פ ר

מצה שרויה

פרק א

ענף א

דיני מצה שרויה - המכונה געבראק"ט

(א) עיין בשע"ת סימן ת"ס סעי' יו"ד דיש אנשי מעשה שמחמירין על עצמם ואין אוכלים בפסח שום מצה שרויה או מבושלת במים, משום שחוששין שמא נשאר בה מעט קמח שלא נילוש ויתחמץ עכשיו ע"י השרויה או הבישול, וכתב שם דאף המחמיר מהאי טעמא מ"מ א"צ להחמיר שלא לבשל מצה אפויה במים או במשקה אם נותן מיד לתוך פיו, משום דפשיטא דאין בזה שיעור להחמיץ כלל ומכש"כ לטבל בתוך יין שהוא מי פירות, וכן לעשות מקמח של מצה אפויה מיני טגון בשומן לבד שקורן חרעמזליך ודאי דשרי משום דשומן ודאי מי פירות הוא והרבה מקילין בכל ענין וס"ל שאין לחוש לזה רק בתוספת קמח בתוך העיסה באמצע הלישה הא בלא"ה לא חיישינן כלל שמא נשאר קמח שלא נילוש משום דאחזוקי איסורא לא מחזיקין ע"כ.

(ב) ועי"ש עוד שכתב דנראה לו להתחלת חומרא זו יצא ממה שהיו נוהגין לעשות על פסח מצות עבות הרבה אף שלא היו עבות טפח מ"מ היו עבות הרבה, ומהם הי' עושים הקמח לפסח ע"י גרירה בריב אייזין ובמצות עבות כאלה הוא מלחא דשכיחא טובא שנמצא בכמה מצות מהם שלא נאפו יפה באמצעותם כפי הצורך ולכן התחילו יראי ד' לפרוש מלאכול מה שנעשה ונתבשל מקמח מצה אפויה, אבל האינדא אתכשרא דרא ורובא דאינשי אין אופין מצות עבות כלל רק ריקקים דקים והקמח ממצות אפיות נעשה ע"י שמייבשים אותם בתנור ואח"כ טוחנים אותם ברחיים או דוכים אותם במדוכה ובמצות כאלה אודא להו החששות הללו אם לא שניחוש שמא נשאר קמח בתוך העיסה הגדולה בשעת לישה בתוך האגן ולזה לא חששו ע"כ.

(ג) ועי"ש עוד בהג"ה שבשע"ת הנ"ל שכתב דאף לפי החשש שחוששין שמא נשאר מעט קמח בשעת לישה מ"מ נראה דטפי יש להקל במצה שהיא כתושה וטחונה עד אשר דק מאשר נקיל במצה שהיא שרויה או מבושלת במים כמות שהיא משום דבמצה שרויה או מבושלת י"ל דהמעט קמח היה במקום אחד וכשבא עליו מים הוא נתחמץ במקומו, משא"כ כשמחזירה למכתשת ושוחקה הדק היטב עד אשר דק הרי אמרינן שבלי ספק אם המצא ימצא באחת מהם מעט

מצה שרויה

קמח הרי ע"י הכתישה הוא נעשה כאבק דק פורח ונבלל מאוד בין שאר הקמח שמן המצות הרבים שכותשין ביחד עד שבודאי לא ימצא פירור מהקמח במקום אחד שיהא נופל עליו לומר שם חימוץ כלל, והדבר ברור שאף אם היה נשאר בעת לישה קורט של קמח בעין הרי הוא מתפרק ע"י הטחינה והכתישה ומתחלק לגרגרים דקים מן הדקים ומתערבים בתוך שיעור רב קמח כחוש ממצה אפויה והוא אחד מני אלף, ונראה בחוש ששנים או שלשה גרגרים דקים מקמח או אפילו יותר מעט אינם בכלל גדר חימוץ כלל ואע"פ דקפדינן על חימוץ בחטה שנמצאת במים אפילו אם היא חטה קטנה או חצי חטה מ"מ שאני התם שחלקי הפירורין הם דבוקים בטבע ואפשר שיקבלו טעם חימוץ, משא"כ גרגרי קמח המפוזרים והמפוררים אחת הנה ואחת הנה הרי הדעת נותנת דבטילי לגמרי ואין בו כדי להחמיץ כלל.

וגם ברור לפענ"ד אשר במצה אפוי' וכתושה הנעשה ממצות שהם ריקין דקין אין לחוש בהם וכמו שאין חוששין לאכול המצה עצמה ואין חוששין לה שמא יש בתוכה מה שלא נאפה יפה ונתחמץ כמו כן אין לחוש ג"כ לשמא נשאר הקמח וכן יש רבים ושלימים שאוכלים גם ממצה שרויה ומבושלת אעפ"י שאינה כתישה וטחינה ויש להם על מה שיסמוכו על עמוד העולם החכם צבי ז"ל שסתר כל דברי המחמירים ואמר ע"ז שאין למנוע מלאכול שרויה ומבושלת משום שמחת יו"ט [כמבואר בשאלת יעב"ץ בשם אביו הח"צ הנ"ל] וכ"כ במור וקציעה שאין לחוש להמחמירין וראינו מחסידי עולם שאכלוהו עכ"ל המור וקציעה. אך מ"מ כל הרוצה לקדש את עצמו במותר לו שלא לאכול מצה שרויה או מבושלת אפילו טחינה וכתישה אין מוניהין אותו עכתו"ד השע"ת בהג"ה הנ"ל.

(ד) ועיי"ש עוד בשע"ת הנ"ל דמי שרוצה לנהוג שלא לאכול מצה שרויה או מבושלת טוב שיתנה בפירוש שאינו מקבל עליו שיעשה כן חדיר ורק באותו פעם או פעמים שירצה ולא לעולם, ואם לא התנה כן מתחלה ורוצה אח"כ לחזור בו ממנהגו עיי"ש בשע"ת שהוא כעין מסתפק בזה אם צריך לזה התרה דחרטה אם לא אמר מתחילה בפירוש שמקבל עליו שלא לאכול בשום פעם מצה שרויה ומבושלת.

(ה) וכ' במעדני שמואל דמוכח מדברי השע"ת הנ"ל כי לדעתו הוא חומרא יתירה מאוד לחוש במצה אפויה שלא לאוכלה שרויה ומבושלת משום שמא נשאר מעט קמח שלא נילוש יפה.

(ו) אבל בתשובת הרב הרש"ז סימן וא"ו כתב בדין זה דהמחמיר תע"ב ואיני מן המתמיהין לומר ע"ז שהוא חומרא בלא טעם כי טעמא רבה איכא במילתא ליהור מחשש איסור דאורייתא לפי דעת סמ"ק ורבינו ירוחם [והפר"ח פסק כמותם דבקמח שנקלה חיישינן שמא לא בשיל שפיר] והנה עינינו רואות בהרבה מצות שיש עליהם מעט קמח אחר אפיה וזה בא מחמת שהיתה העיסה קשה ולא נילושה יפה יפה [ומ"ש בט"ז בסוס"י תנ"ט דבדיעבד אין לאסור היינו לאכול המצות לחודיהו אבל לשום אותם במרק מסתפק המג"א סוס"י תס"ג אפילו

לענין דיעבד] ולדעת הפר"ח שפסק כסמ"ק ורבינו ירוחם הג"ל הרי אפילו בקמח שע"ג המצה נמי איכא למיחש אפילו בדיעבד ואף בהמג"א והפר"ח מיירי דוקא בקמח ממש שמערבים בידים מ"מ כיון שעיינינו רואות מצות הרבה שמצוי בהם קמח מעט הנראה לעין אחר אפייה א"א להכחיש החוש, ולדעת הרשד"ם המובא בפר"ח יש לאסור אפילו במעט קמח שע"פ המצה [ומה שלא הזכירו זה הפוסקים היינו משום שזה אינו מצוי כלל אלא בעיסה קשה שאינה נילוושה יפה ובדורות הראשונים היו שוהין הרבה בלישה וגלגול עד שהיה נילוש יפה אלא שזה מקרוב ערך עשרים שנה או יותר נתפשטה והירות זו בישראל קדושים למהר מאוד מאוד בלישה ועי"ז אין לשין יפה יפה ולכן נמצא קמח מעט במצות של עיסה קשה כנראה בחוש למדקדקים באמת], והנה משהו קמח בעין שע"פ המצה למעלה שמתחמץ במרק כשמפררים את המצה לתוך המרק כנהוג בשבת יש בזה חשש איסור דאורייתא כי אין כאן תערובות כלל אבל המצה טחונה שעושים ממנה עגולים יש לזה דין תערובות ותלוי במחלוקת הפוסקים בדין תערובות יבש בלח אם מהני לו ביטול, ומ"מ אין למחות בהמון עם המקילים כיון שיש להם על מה שיסמוכו [היינו רש"י ורמב"ם דלא חיישי בקמח שנקלה דשמא לא בשיל שפיר] אבל לפי מה שכתב האריז"ל להחמיר כל החומרות בפסח הרי פשיטא שיש להחמיר כהרשד"ם המובא בפר"ח אך מ"מ ביו"ט אחרון המיקל משום שמחת יו"ט לא הפסיד ובמי פירות פשיטא דאין להחמיר כלל כל הפסח עכתו"ד דברי הרש"ז הג"ל.

(ז) ועי' בס' סמא דחיי (סי' י"ג ו' ח' ט') והיוצא משם גם מאן דמחמיר שלא לשרות או לבשל מצה בפסח אפי' במי פירות ג"כ לא משתבש, ואפי' לחשש שמא נשאר קמח ג"כ יש מקום להחמיר שלא לבשל מצה אפילו במי פירות לפמ"ש בפמ"ג (מ"ז סוס"י תס"ז אות א') די"ל דנתעורר כח המים במצה ועם מי פירות ממחר להחמיץ, ע"כ הנוהג כן תע"ב, ע"כ.

(ח) בהגדה ליקוטי מנהגים וטעמים כ' שהמדקדקין בזהירות ממצה שרויה אין טובלין (מרור של כריכה) רק נותנים מעט חרוסת יבשה על החזרת ומסירין אח"כ ממנה וכ"ה מנהג בית הרב, עכ"ל. (מובא בויג"מ עמ' ריט).

(ט) בראב"ן (פסחים) דף קס"ב ע"א, כ' יש שאין רוצין להשרות המצה בלילה הראשון במרק כי ראו אבותיהן שכן עשו וסבורין דמשום שלא תחמיץ עושין, ולא היא לא הנהיגו כן אלא משום שיהא טעם מצה בפיהן כל לילה הראשון, ומיהו אינו טוב לעשות פרפיל שלא יעשו גם מקמח וטוב הוא לאסור זה מפני זה, עכ"ל. וכ' ע"ז בהג' אבן שלמה (להגה"צ מהרש"ז משאמלוי ז"ל) אות לו, וז"ל עי' באה"ט ושע"ת או"ח ת"ס מה שכתבו בענין מצה כתוושה אי שרי לעשות ממנו סופגנין ומכולם נעלמו דברי ראב"ן הללו, מובא בויג"מ.

(ט*) וע"ע בסמוך ענף ב, אות ז, בשם הגה"ק מבאטשאטש זצ"ל. וע"ע ענף ג, או' יא, מש"ש.

(י) בספר זכרון טוב כתב שהרב הצדיק הקדוש מנעסכאיז זצוק"ל בסוף ימיו לא נהג חומרא בשרויה, כי לא היה יכול ללעוס בשום אופן מצה שאינה שרויה.

והיה רגיל ליתן מההשיריים אפילו למי שנוהר בשרויה, כי ממש כל האורחים היו נוהרים בזה.

(יא) במנהגי חתם סופר (פ"י או' כ"ה) כ' דבימי הפסח אכל אחר קידוש שנים או שלשה עגולים מתוך הרוטב (היינו קניידע"ל).

וכ"כ בשו"ת מהרש"ג (או"ח נ"ו) דהחת"ס אכל מצה שרוי' כל ימי הפסח אלא שנעשה ממצה שמורה.

(יב) ובמעשה רב (להגר"א) כ' דהגר"א החמיר במצה שמורה והקיל במצה שרוי' (עי' בסמוך, ט"ו).

(יג) ודבר פלא ראיתי בגליוני הש"ס (פסחים מ: ד"ה בחסיסי) שכ' זו"ל ומכאן סמך לחומרת הנוהרים ממצה שרוי', שהרי הקפיד רבא על מה שהתירו רב פפי בדוכתא דשכיחי עבדי ופירש"י מפאת שמזולזין באיסורין, ובעונותינו בדורות הללו לא ידענו אם טובים אנחנו מעבדים הגרועים שלהם כו' ומוכח דללישנא קמא אף דמתירין זה לעלמא מעיקר הלכה, מ"מ ממדת חסידות יש להחמיר על עצמו, וע"כ האמוראים לעצמן לא היו עושין כן.

(יד) בס' אהל שלמה (מנהגי בעל תפא"ש מראדאמסק זצ"ל, כותב נכדו בזה"ל) ופ"א הראה (הצדיק הנ"ל) בארגו הספרים שלו על כל הספרים ואמר שמחברים האלו כולם אכלו מצות שרוים, ע"כ.

(טו) ושם במוקף כ' בהאי לישנא, וראיתי בס' הנדמ"ח תולדות הפוסקים שכ' שהג' ר' חיים מוואלאזין זצ"ל שאל את הגר"א מוויילנא זצ"ל אודות מצות שרוים וקניידלעך והגאון אכל בפניו וצחק על חומרא זו.

(טז) בסוף ימיו של הגה"ק מהרצ"ה מליסקא זצ"ל לא אכל מצה מבושלת אפי' באחרון של פסח (ס' דרכי הישר והטוב).

(יז) הגאון בעל חפץ חיים זצ"ל לא אכל מצה שרוי' וכשנשאל פעם משום מה הגאון מוויילנא אכל שרוי' והוא איננו אוכל, השיב הבו לי מצותיו של הגאון ואוכל גם אני שרוי', ברם על בני הבית ציווה לאכול שרוי' שלא לפגום בשמחת יו"ט (עמוד החסד).

(יח) בתולדות ומנהגי בעל מנוחת אשר מטשענגער זצ"ל כ' בזה"ל: בפסח היו לו חומרות גדולות מה שלא נשמע אצל צדיקי הדור, — כשנפלה קצת מצה בקערה אז לא השתמשו עוד בקערה זו בכל הפסח, ע"כ.

(יט) הגה"ק בעהמ"ח מנחת אלעזר (מונקאטש) הי' אוכל מצה שרוי' באחרון של פסח בכלים מיוחדים, ולא בכלים שהשתמש כל ימות החג, (דחו"ש). (ועי' לקמן בהשמטות).

ענף ב

מצה שרוי' — באחרון של פסח

מנהג אצל הרבה חסידים ואנשי מעשה להקל במצה שרוי' ביום האחרון של פסח, ואבוא להעיר מקורן בעזה"י.

א* פתח דברינו יאירו דברי הגרש"ז (עי' לשונו בענף א, או' ו) שכי' זו"ל: אך מ"מ ביו"ט האחרון המקיל משום שמחת יו"ט לא הפסיד, עכ"ל.
 א) כל דבר שאדם עושה מצד החומרא יותר משורת הדין מהראוי שלא להחזיק בחומרא זו ביום אחרון של פסח, דכיון שנוהג החומרא הזו גם ביום אחרון א"כ מוזיק הדבר לחמץ גמור ולא ניחא להו למרייהו דלימרו הכי, (דפ"ק, למהרצ"א ל"ת י"ב חלק הדיבור או' ד').

ב) החת"ס לא נהג להשתמש בצוקר ראפיניר"ט כל ז' ימי פסח, חוץ מיום אחרון של פסח, (ליקוטי חבר בן חיים ח"ה קו' התשובות דף ק"ג, וכ' שכ"ה נוהג אחריו, וכן נהג תלמידו הקול ארי', ועי' זכרון יהודה מנהגי מהר"ם א"ש וע"ע שו"ת חת"ס או"ח קל"ה ח"ו כב. ועי' גם בשו"ת זכרון יהודה חאו"ח מהדו"ק סי' קכ"ט בע"ז).

ב* וע"ע במח"ב תמ"ז י'.

ג) בס' זכרון יהודה (מנהגי מהר"ם א"ש וצ"ל) כ' באחרון של פסח לא הקיל בדברים אשר נהג בהם (כל החג) רק אשר אכל מצה מבושלת ולא אכל רק המצה אשר אכל בכל ימות הפסח ואמר כי יש להזהר מאד בעתים הללו שלא לזלזל ביו"ט שני מפני החדשים אשר מולזלים ביו"ט שני ולכן יש להזהר שלא ליתן להם יד ומקום לרדות.

ד) ובספר זרע קודש (לפסח) כתב זו"ל, יו"ט האחרון של פסח מורה על התחברות ישראל, שאין מחמירים כ"כ ואין אחד מחמיר יותר מחבירו ויכול כ"א לאכול עם חבירו, אז מורה מה פעלנו עם אכילת מצה, שבאנו להתחברות. והיה ראוי לקרות אז המצה מצת מצוה שהוא לשון התחברות, אך הוא על דרך נעוץ סופן בתחלתן ותחלתן בסופן.

ה) ובשם הרב הצדיק הקדוש מוהר"ר צבי הכהן מרימנאב צוק"ל, דיום אחרון של פסח ויום שמיני עצרת המה בחינת ממוצע בין ימי חג הפסח וימי חג הסוכות לימי החול, ולכן מקילין באחרון של פסח בדברים הרבה, כמו אכילת קניידליך, ועוד, ויושבין בסוכה בשמיני בלא ברכה. והטעם, למען לא נרד פתאום מהקדושה.

ה* וכן נהג בעל מנחת אלעזר ממונקאטש לאכול מצה שרויה באחרון של פסח כמבואר בדחו"ש בהשמטות.

ו) טעם דנהגו עדת ישראל מנהג של תורה ביו"ט אחרון של פסח להקל מעליהם החומרות בעניני עסק שימור. והנה הוא לכאורה כמיקל על עצמו ביו"ט שני שהוא מדבריהם, וחלילה זאת בישראל. אך האמת י"ל שגשג המנהג להראות גודל כח דברי חז"ל אשר עשו משמרת לדברי תוה"ק, שביום הזה הנוסף מדבריהם ועשו משמרת לתוה"ק, הנה הוא משומר מכוחם מכל מיני חשש איסור חמץ, ואין לשום אדם לחוש בשום חשש חלילה, כי הוא משומר מכח משמרתם (צמח דוד מהרב הצדיק הקדוש מוהר"ר דוד מדינוב צוק"ל).

ז) ובספר אשל אברהם מהד"ת סי' תס"ג מלמד זכות על הנוהגים לבשל קמח ממצה טחונה במים וכן חתיכות מצות גם העבות, וסיים דגם המחמירים על

מצה שרויה

עצמם ואינם אוכלים שום מצה מפוררת או מבושלת או מטונגת כלל, אוכלים מצה שרויה במרק באחרון של פסח, וכן אוכלים מה שקורין קניידליך, כי מדרבנן יו"ט שני לכ"ע אין מדת חסידות להחמיר בחששות רחוקות (וע"ע שו"ת התעוררות תשובה).

ח) בליקוטי מהרי"ח כ' בזה"ל וכן המנהג אצל כמה צדיקים חסידים, ופרושים שאוכלים באחרון של פסח מצה מחטים שאינם שמורים משעת קצירה וכן אוכלים מצה מבושלת אף שנוהרים בזה כל ימי הפסח וכדומה, אך בכ"ז ח"ו שלא להקל באיזה חשש חמץ כי חמץ במשהו אפילו באחרון של פסח רק מקלינן בנמצא תערובת משהו באחרון של פסח לשהותה עוד אחר הפסח, כמבואר כ"ז בש"ע חס"ו ובנ"כ שם.

ט) ובס' דרכי חיים (מנהגי צאנו) כ' באחרון של פסח הי' מעשן סיגריות (לעומת שבשאר ימי פסח לא הי' מעשן אלא במקטרתו, כמש"ש), וגם אכל מצות פשוטים.

ענף ג

עוד בנידון אחרון של פסח

י) בספר ארחות חיים סי' תס"ז כתב בשם שדי חמד, דתערובת משהו בפסח אין להשהותו משום חשש תקלה. והביא שם דהגאון מהרי"ץ שור כשהיתה באה לפניו שאלה מחטה שנמצאת בתרנגולת או תבשיל ביום ז' של פסח, לא היה משיב לשואלו, רק היה דוחהו עד הלילה, ובחשיכת ליל שמיני היה אומר לו שמותר להשהותו עד אחר הפסח ואז ישרוף החטה ויאכל התבשיל, כי חשש לתקלה על יותר מיום אחד.

ועיין בהגהות יד שאול ליו"ד סימן רמ"ב סי"ד וז"ל, עיין בשל"ה דלאחר שההוראה ברורה אצלו אין להחמיץ את הדין, והוא בכלל עינוי דין אף בהוראות איסור והיתר. ונראה באם אירע בז' של פסח וכל שכן בח' איזו שאלה בענין בייעור חמץ והוא משהו עד הערב ולא יהיה צריך לבער, אין זה בכלל עינוי דין, עיין שם.

ועיין מ"א שם ס"ק י"ד, דהיינו דוקא בתערובת משהו או נותן טעם לפגם, לכן מקלינן להשהותו, אבל בדבר שהוא חמץ גמור דאסור מדאורייתא, אף ביו"ט אחרון אסור, על כל פנים מדרבנן אסור להשהותו, ע"ש (ועיין חק יעקב שם סק"ל).

יא) מדי דברי בזה לא אמנע מלהעיר מענין לענין באותו ענין בדין הנוהגין לאכול עיגולי מצה (קניידלע"ך) אחרון של פסח, ואם חל בשבת האין לידינו בדין בישולו בז' של פסח שנוהגין עדיין להחמיר בו, הנה שאלה כעיי"ז מצינו בשו"ת חת"ס סוס"י ע"ט לענין פירות יבשים והביא מחמיו הגרע"א ז"ל שהתיר מטעם הואיל וחזי לחולה שאי"ב סכנה והחת"ס השיב עליו דנהי דחשאב"ס שכיח, מיהו לא שכיח שאותו חולה יוצרך לפירות אלו, עכדבה"ק.

ועי' שד"ח (חומ"צ סי' ו' או' ו') שתמה תמה קרא עליהם דמי הכניסם לדחוקא הדין הלא בקל נוכל לומר הואיל ואי מקלעי אורחי הרגילים לאוכלו גם בו' של פסח (שהרי הרבה אוכלים) ומצינו בפוסקים כיוצא בזה לענין אכילת אורז ביו"ט אחרון, עי' מח"ב תס"ז ו', ערוה"ש תנ"ג ד', ברכת המים טל, דברי מנחם תס"ז טו (והוסיף שכן מתבאר מתשו' הרדב"ז ח"ב תרס"ט), שו"ת יבא הלוי סי' ג', וכ' בשד"ח דאולי יש ליישב דמה"ט טרחו אחר היתירים אחרים דבמקומם כולם החמירו בפירות יבשים, וזה לא שכיח דמיקלעי אורחי מעלמא דנהגו היתר.

אח"ז הביא מס' שם ארי' (אה"ע צ"ה) שכ' על החת"ס הנ"ל די"ל בפשטות דחזי לקטנים, דדבר שאינו אלא חומרא לכו"ע ספינן להו, ע"ש. וא"כ ה"ה דשייכי כל הני היתירא, בבישול קניידלע"ך, ופוק חזי שכן עמא דבר להקל.

השמטה

- (א) הג"ר חיים סופר זצ"ל בעה"מ שו"ת מתנה חיים החמיר בתוך ביתו שלא לאכול מצה מבושלת.
- (ב) ועוד נהוג אם נפל דבר מאכל הן לח הן יבש על הרצפה בשמונת ימי הפסח לא ניתן לאכול אפי' לקטנים.
- (ג) וגם כל ימי חג הפסח לרבות אחרון של פסח לא הי' מעלה עשן.
- (ד) החיטים שמורים למצות הי' נכרך ונדבק אחת לאחת ומונח בחדר מיוחד לכך.
- (ה) לצורך ביתו טחן את החיטים ברחיים של יד.
- (ו) כל המצות נאפו ערב פסח אחר חצות בביתו הפרטי, בתנור שהכינו לו.



ס פ ר

סגולות מצות ישראל

כולל כל סגולות והשפעות המרובות בברכות וישועות,
ורפואות והצלחות, הבא ע"י קיום מצות אכילת מצה כדת
והכלכה, והשכר הגדול המוכן להם בעלמא דעתיד.

הו"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבותי הק' זי"ע

הק' שלום יודא גראס

רב דקהל, מגן שאול, ר, האלמין ור"מ בישיבה וכולל, בית ישע"י
מכון להוראה בשחיטות ובדיקות

בעהמח"ס: אפיית המצות השלם (י' חלקים); גידולי יהודה (על הלכות
ציצית); שו"ת זבחו זבחי צדק (על הלכות שו"ב); חינוך ישראל סבא (מדריך
לחינוך הבנים והבנות); מדריך לצניעות; מזוהת שלום (על הל' מזוה);
מנחת שלום (הררכה לכשרות); מנחת יהודה, (על חומר איסור, חלב
עכו"ם ו,סימילאק"); נפש ישע"י (על מאכלות אסורות, ה"ח); קדושת
ישראל (על הלכות יחוד); ושי"ס.

בלאמור הר"ה יצ' מוהר"ר ישע"י זאב גראס זצ"ל נכד השרף מסטרעליסק, ר'
יעקב קאפיל חסיד, ט"ז, בית, תוני"ט, רש"י, ולמעלה בקודש עד דוד המלך עה"ש.

— ברוקלין, יצ"ו • שנת תשל"ח —

— ההכנסה מוקדשת לטובת הישיבה והכולל —

מפתח לספר סגולות מצות ישראל

פרק א

1. כוונת אכילת מצה ג
2. מעלת אכילת מצת מצוה ז

פרק ב

3. סגולות והשפעת אכילת מצה – ברוחניות ט

פרק ג

4. סגולות והשפעת המצה – בגשמיות יג



סגולות מצות ישראל

עניני כוונת מצות מצה – וסגולתה

(מלוקט מספרים הקדושים)

מצת מצוה, טעמה – כוונתה – אכילתה – סגולתה

(מהפוסקים הקדמונים – וספרי בעשטה"ק ותלמידיו)

פרק א

כוונת אבילת מצה

(א) **בהגדת מהר"ל מפראג** וז"ל רחמנא לבא בעי ולכן אף מי שאי"ל שום השגה בכוונה וסוד מ"מ יסדר העבודה בלב שלם באופן שתהי' מכוונת עפ"י הכוונה והסוד והקב"ה יעלה עליו כאילו כוון מה שראוי לכוון, עכ"ל.

(ב) **וז"ל ברבי יוסף סי' כ"ה** בשם חסל"א, וכן ראוי לנהוג גם מי שאינו יודע הטעם, כי מצוות האלקיות פועלות בסגולה ועושות רושם אף שנעשות בלתי הכוונה הפרטית רק שצריך לכוון הכוונה כללית, שיכוין העושה המצוה שעושה המעשה הזה לקיים מצות אלקיו, וסיים **ומבאן** אזהרה לדקדק בכל מעשה המצוות שיהי' כסדרן וכמשפטן אף כי אין אתנו יודע רמזיהם וסודותיהם, עכ"ל (ומובא בשע"ת ר"י סי' ל"ב).

(ג) **בשערי תשובה** רע"ד סוף סק"א שאף מי שאינו יודע הכוונת מלתא מעלייתא הוא ליישר מעשיו באופן שנהגין מארי דרזין, ע"ש. (ד) **בס' בן פורת יוסף כ'** (בהקדמה דף ח: ד"ה ואמר), יש להבין בפ' פקודי נאמר בפרטים בכל מעשה ומעשה שעשו במשכן וכלים נאמר בכל א' שעשו כאשר צוה ד' את משה, דקשה למה לו לפרוט בכל א' היה לו לומר באחרונה דרך כלל ויעשו כאשר צוה וגו', אלא התורה רמזה לנו רמו מוסר בכללות עבודת ד' ועשיית המצות הן שופר וסוכה ופסח ותפילין וכיוצא שיש בכל א' עובדא ומלולא ורעותא שהיא המחשבה, וכוונת המצוה והתפלה היא רבה ונורא

ולא כל אדם גם מבני יודעין חלק מאלפי אלפים חלקים שכווננו אנשי כנסת הגדולה בכוונת התפלה והוא הדין בכוונת המצות, ובאמת צורך גדול יש לכל א' מישראל בכל א' מן ג' בחינות הנ"ל כי מן מעשה המצות נעשה לבוש לנשמה בגן עדן התחתון ומן כוונת המצות נעשה לבוש לנשמה בגן עדן העליון, לכן עצה היעוצה לכלול את עצמו וכוונתו הן בתפלה, במצוה, או בכוונת אכילתו בחול ומכ"ש בג' סעודות דשבת, ישתף כוונתו עם שאר שלומי אמוני ישראל היודעין כוונת התפלה והמצוה ועל סוד כוונת אנשי כנסת הגדולה וכיוצא בזה, וזה סוד שכתב האר"י קודם תפלה צריך לומר ואהבת לרעך כמוך לקיים מ"ע כדי שיוכלל תפלתו וכוונתו עם היודעין לייחד מדות העליונות ודי בזה. והנה עשיית המשכן היה הכוונה שיהיה מחשבתן על מלאכת משכן העליון וכו' שהוא סוד בריאת שמים וארץ וכל העולמות ולא כל מוחא סביל דא, לכן בכל פעולה ופעולה של כלי המשכן אמרו בפירוש שאנו עושין על הכוונה שצוה ד' את משה והוא על דרך שאנו אומרים ויהי נועם וכו' וכמ"ש בזוהר וכו' [שמות דף צ"ג ע"ב הועתק לעיל אות ט'] וכו' עכ"ל.

(ה) ועיין בספר **אגרא רכלה** פרשת נח על הפסוק ויעש נח ככל אשר ציוה ד' אותו כן עשה, שכתב להיות נח הצדיק חשב פן לא יצא ידי חובתו בכל הכוונות כרצון המצוה יתברך על כן עשה הכל על דעת המקום ועל כל דבר היה אומר על דעת הבורא המצוה ברוך הוא, וכן קבלנו בכל עשיית המצות לומר על דעת הרשב"י והאר"י"ל ועל דעת כל הצדיקים כנודע עכ"ל.

(ו) עוד שם פרשת בא ד"ה וילכו ויעשו כתב כבר קדם מאמרינו כמה פעמים מי שאין דעתו רחבה להבין במושכלות בעשות מצותיו יתברך יאמר על דעת הצדיק פלוני ועל כוונתו אני עושה המצוה הזאת וכו' וזהו וילכו ויעשו בני ישראל המצוה המעשיות כאשר צוה ד' את משה ואהרן כן עשו במושכלות על כוונתם. ושם ד"ה ויעשו כל בני ישראל כתב להורות דאפילו חכמים המחוכמים הבינו דעדיין לא הגיעו לתוכן הכוונה ועשו גם כן ע"ד משה ואהרן עכ"ל.

(ז) ועיין בספר **ישמח משה** פרשת וירא לפני ד"ה ויאמרו אליו איה שרה, שכתב שיהיו מכוונין על כוונת ר' אחא שהוא היה יודע לכוון הסודות שבקטרת ולא הם וכו' עכ"ל. ושם פרשת חוקת ד"ה עוד שם במדרש, האריך בזה, וכתב בכל מצוה יש תיקונים וכל התיקונים הם לתועלתינו וכו' והנה כל התיקונים הם על ידי הכוונות, ולפי זה יעלה על הדעת שאותם אשר אינם יודעים לכוון אינם פועלים בעשיית המצות ח"ו והס שלא להזכיר, כי אם אמנם דבאמת עיקר תיקוני המצות על ידי הכוונה הראוי בתיקון בקשר במדות העליונות, אך מחסד השם יתברך שאם א' עושה מצוה על דרך זה

כשמתכוין לעשות תיקונים אם כן לא נתקן רק כפי כונתו, וגם אולי אינו כדאי וראוי שיעשה על ידו מה שאין כן אם נעשה על ידי הקב"ה והבן עכ"ל.

טו) כתב ספר חסידים אות תתקמ"ה שאצל החב"ה לב שאינם פקחים בדורות אחרונים כלב פקחים שהיו בדורות ראשונים וכו' עיי"ש, ועיין שם בפירוש אזולאי שכתב וכיוצא בזה ראיתי בכתבי מהרח"ו ז"ל ששאל לרבו רבינו האר"י ז"ל דעין רואה בתלמוד ובמדרשים שמעשים טובים, מדות, וקדושת התנאים ואמוראים הוא דבר מבהיל ולא יוכל האדם בודרנו לעשות אחת מאלף, והשיב לו הרב זצ"ל דעתה גברה מאד הסטרא אחרא והמעט שעושים עתה חשוב לפניו יתברך כהרבה שהיו עושים הראשונים עכ"ל.

טז) וכתב בתשובות נודע ביהודה חלק יו"ד סוף סי' צ"ג, הכוונה הוא רק פירוש המלות וכל התיקונים למעלה נעשים מאליהם ע"י מעשינו.

יז) וזה לשון ספר מאור ושמש סוף פרשת נצבים, בזמנינו זה לא יתכן לאדם לכוון כוונת התפלה המסורים בדינו בסידור האריו"ל הן מתוך הכתב והן ללמדם ולכוונם בעל פה, וכן שמעתי מאדמו"ר הרה"ק האלקי רשכב"ה רבינו אלימלך זצוק"ל לבל יחשוב אדם מחשבות וחשבונות כוונת השמות רק יקשר נגלו ונסתרו שהיא נפשו ורוחו ונשמתו באין סוף ברוך הוא ועל ידי זה הוא מקשר כל התגלות העולמות ופנימיות העולמות בו יתברך, ועל כך תהיה מחשבתו דבוקה בנועם ד' עד שלא יהיה לו פנאי אפילו רגע לכוון הכוונות, ואדם אשר בתפילתו בבחינה זו נעשים הכוונות והיחודים מאליהם על ידי תפלתו עכ"ל.

יח) וזה לשון ספר ייטב לב ריש פרשת בהעלותך, הנה נודע שצריך לכוון בכל מצוה הכוונות הראויות לתת לה בכללותיה ופרטותיה לתקן שורשה במקום עליון פרי למטה ושורש למעלה, ומי שאינו יודע צריך לכוון לעשות נחת רוח להבורא ב"ה בדרך כלל ולכלול את עצמו אם אינון דמכוונין למארייהו כדקא יאות וכו', אמנם גם מי שיודע לכוין אם הוא סובר שזה לבד מה שיודע היה כוונת השי"ת היא אדם תועה מדרך השכל אלא צריך להאמין באמת ובלב שלם כי כל מה שנודע וכל מה שמבואר בסה"ק הכל כטפה מן הים נגד הטעמים ורמזי מצוה הכמוסים במחשבתו של יוצר בראשית ב"ה, ולזה אם אמנם גדול כח היודע טעמי ורמזי מצוה לכוון לכוון עם כל זאת אחרי ככלות כל העולה על רוחו ומחשבתו כפי השגתו צריך לכוון שבמצוה זו תעשה כל היחודים וזווגים ותיקונים באורות עליונים כפי רצון השי"ת וכוונתו שצוה לעשות מצוה זו וכו', מה שהאדם מכוון כפי השגתו זהו נעשה למעלה על ידי מעשיו ועל ידי

סגולות מצות ישראל

ה

כבר עשה סולם לכל העושים מצוה ההוא שיעלה בסולם ההוא אף דאין אתם יודע איך ומה ולמה רק שיעשה לשמה וכו', ועל דרך זה כל תפילתנו הולכים על דעת כונת אנשי כנסת הגדולה, וכן אמירת תהלים על דעת כונת דוד המלך ע"ה ועל כן אנחנו מתפללין שיהיה נחשב כאלו אמרם דוד המלך ע"ה בעצמו עכ"ל.

(ח) **ובספר יוטב לב** לפסח (דף צ"ח ע"א) ד"ה עוד, כתב שהיה נוהג לומר קודם המצות הריני מכוין לכלול את עצמי עם אינון דיודעין ומכוונין למרייהו כדקא יאות עיי"ש.

(ט) ועיין **אגרא דפרקא** אות ר"צ מה שפירש דברי הזוה"ק דתפלת היחיד והצבור דאית בהון קבלה אמיתית שכבר מסודר מקדמונים אותן השירות על פי סודי הקבלה ביחודים הגם שהאיש האומר אותן אינו יודע לייחד עם כל זאת כח הפועל בנפעל וכוונת האיש האומר מעורר כוונת המחברן עיי"ש.

(י) ועי' **שו"ת חת"ס או"ח** (ט"ו) שכתב, שהמתפלל על דעת המתקן הנוסחא ההיא עד מהרה ירוץ דברו.

(יא) **ובספר משנה ברורה** בביאור הלכה סוף סימן ק"א כתב שנכון להתפלל בלשון הקודש מכמה טעמים, וא' מהם שכשתקנו כנסת הגדולה את נוסח התפלה היו ק"ך זקנים ומהם כמה נביאים והמה נמנו על כל ברכה בתיבותיה ובצירופי אותיותיה בכמה סודות נעלמות ונשגבות, וכשאנו אומרים דברים אלו כלשונם של כנסת הגדולה אף שאין אנו יודעין לכוון מ"מ עלתה לנו תפלינו כהוגן כי התיבות בעצמן פועלין קדושתן למעלה מה שאין כן כשמתפללין בלע"ז עכ"ל.

(יב) וכיוצא בזה כתב בספר **תפארת שלמה** פ' בראשית ד"ה נעשה אדם, אמנם כי איננו באפשרי להיות פנאי בזמן קצר כזה בעת עשיית המצוה להיות מכוון בפועל כל הכוונות הרמוזים בסה"ק הנמצאים, ועוד אשר יתגלו עד סוף כל הדורות וכו', אך הנה שורש הדבר כי מדת האמת הוא הכולל הכל ראש תוך וסוף אם האדם עושה המצוה בשלימות באמת בכל לבבו אזי ממילא נעשים כל הכוונות לנכון עכ"ל.

(יג) ועיין בספר **אגרא דכלה** פרשת עקב ד"ה ויל"פ עוד דגם מי שחלק לו השם יתברך בבינה אף על פי כן בודאי כח הפשרי קצר מהשיג תכלית כוונת היוצר יתכן גם כן לכיין גם הכוונה הכוללת על דרך רחמנא אמר תקעו ועיי"ש.

(יד) וזה לשון ספר **ישמח משה** פרשת ויצא ד"ה וידר יעקב בהג"ה, נתגלה לי שדוקא הכונה לפ"מ שציוי הבורא גורם התיקון כיון שעושה רק לקיים ציוי הבורא ית"ש הרי הוא עושה להשלים רצונו ית"ש ואם כן נעשה התיקונים כפי הרצון, מה שאין כן

מחשבתו וכוונתו, והמותר שהוא למעלה מהשגתו נעשה למעלה מאליו ברצון השי"ת אחר עשיית האדם את שלו עכ"ל.

(ט) במגן אברהם ריש סימן צ"ח, כתב הזוהר פרשת בשלח עמוד קט"ו כל בר נש דאתי ליחדא שמא קדישא ולא אתכוין ביה בלבא ורעותא ודחילו בגין דיתברכון ביה עילאי ותתאי, רמי לה צלותיה לברא וכלא מכריזים עליה לביש וקב"ה קרי כי תבואו לראות פני וכו' עכ"ל, לכן נ"ל שמי שאינו יודע בעצמו שיוכל לכוון לקיים זה אל יכוין כלל בשמות ויחודים רק יתפלל כפשוטו להבין הדברים בכוונת הלב עכ"ל מגן אברהם, ועיין שם באליה רבא ס"ק א' ובחק יעקב סימן תפ"ט ס"ק י"א, מיהו בש"ע הרב שם בסימן צ"ח השמיט דברי המגן אברהם, – ועיין בספר כף החיים שם אות ג' שמביא ממחזיק ברכה סימן רע"ד אות ב' שכתב וזה לשונו מי שאין לו יד בקבלה אין לומר ולהזכיר או אפילו להרהר הסודות הכתובים בסידור האר"י זצ"ל או קיצורים אחרים באין מבין שהוא קרוב להפסד יותר ושרי להו מארייהו למתפללים מתוך סידורי האר"י ז"ל ולא ידעו ולא יבינו דאם מכוונים איזה דבר טועים מאד ואי לאו אסור משום יהרא ומשום גונב דעת עכ"ל ועיי"ש.

(כ) [וזה לשון ספר דברי יחזקאל (הנ"ל אות ד')] אשר איש א' רצה למנוע מלומר התפלה המצויה בידינו הנדפסת בשערי ציון באמרו כי הוא לפני בני עליה נאמר אבל אין האמת כן כי מה שנאמר בשערי ציון רשאים כל ישראל לומר אם כי הוא מהדברים העומדים ברומו של עולם קדושים תהיו נאמר לכל עדת בני ישראל ולא ישמע לדברי המנוע מטוב הצפון והשם יתברך יזכינו לטהר לבינו לעבדו באמת ובודאי הוא לרצון לפני אבינו שבשמים כל מה שבר ישראל אותה באמת אפילו הוא איש פשוט ואינו יודע עד כמה הדברים מגיעים כי הוא למעלה מהשגתו, ועל כל זאת אם הוא מכוין לעשות רצון אביו שבשמים הבורא יתברך באמת רצוי הוא לפניו יתברך וכו' עכ"ל. ועיין עוד אליה רבא סימן רע"ד ס"ק א' וחק יעקב סימן תפ"ט ס"ק י"א (נלקט מס' ויג"מ).

מעלת אכילת מצת מצוה

(א) ארז"ל בפ"ק דקידושין עוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן. הנה ביאורו כי מוצא המן ומוצא המצה מקום אחד להם (של"ה, מסכת פסחים).

(ב) בתרגום יונתן בפ' יתרו בפ' ואשא אתכם על כנפי נשרים, כי בשעת עשיית הקרבן פסח במצרים הי' העמוד הענן נושא אותם אל הר הבית לעשות שם הקרבן פסח ואח"כ הי' מחזירם למצרים ומשם

יצאו למחרת הפסח, כמו כן עתה באכילת מצה בכוונה נכונה בקדושה ובטהרה נתקפל בחי' ארץ ישראל תחתיו ומקומו קדוש בבחי' חצר אוהל מועד (תפארת שלמה לשבה"ג).

ג) אמרו חז"ל ששבת ויו"ט פטורין מן התפילין מפני שהם עצמן אות, והאות של פסח הוא אכילת מצה, וא"כ מה שאדם עושה בהתפילין כל ימות השנה, דהיינו שממליך עליו מלך מ"ה הקב"ה ועל כל העולמות ומקבל על עצמו עול מלכותו ית"ש על רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, צריך לעשות ג"כ בשבת ויו"ט להמשיך על עצמו קדושה עליונה ולקבל על עצמו עול מלכותו ית"ש כמו בהנחת תפילין וכו', רק שבחול עושה זאת ע"י הנחת תפילין ובשבת ויו"ט ע"י פיו, בשבת ע"י הקידוש, ובפסח ע"י אכילת מצה, שהוא אות וכו'. ולזה גמר אומר למען תהי' תורת ד' בפייך פי' שתקיים תורת ד'. דהיינו, שתקבל עליך עול מ"ש, תעשה זאת בפייך ע"י אכילתך המצה. ואמר עוד ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה. פי' שתשמור החוקה הזאת של תפילין ע"י אכילת מצה בפסח, שהוא מימים ימימה, דהיינו משנה לשנה, מפסח לפסח (מאור ושמש, פי' בא).

ד) בערב תאכלו מצות. לשון עריבות ומתיקות כמ"ש והערב נא וכו' את דברי תורתך בפינו, שיהיה המצוה זו של אכילת מצה מתוק לחיך ותערב לנפש, כי הוא מצוה זמנית פעם אחת בשנה (תפארת שלמה לפסח).

ה) ומצות על מרורים יאכלוהו. כלומר לא להנאתו בשביל שהוא ערב לחיך, אלא לשם מצוה כמו שאוכל מרורים, וזה שהי' הלל כורך פסח מצה ומרור ואוכל יחד. כלומר, על כוונה אחת בלתי לה' לבדו (ייטב פנים, לשבה"ג אות כ"ו).

ו) ידוע ממאמר חז"ל שאין הנחת תפילין בחוה"מ של פסח מטעם דהמצה הוא אות כמו תפילין, יורה מזה שהמוחין שנמשכין ע"י התפילין יכולין להמשיך ע"י אכילת מצה (מאור ושמש, הפטורה לפסח).

ז) הא לחמא עניא. איתא במפרשים הטעם שתיקנו זאת לומר בלשון ארמי, יען שמלאכי השרת מקנאים ישראל בלילה הזה, לכן תקנוה לומר בלשון שאין מבינים ולא יקנאו אותנו, והקשה רבינו הקדוש מרן מוהרי"ד מבעלזא זצוקלל"ה מדוע דייקא בלילה הזה המלאכים מקנאים בני", ותי' דאיתא במדרש עה"פ לחם אבירים אכל איש וכו' שהמן הוא לחם של המלאכים עיי"ב, והנה ידועים דחכז"ל שעוגות שהוציאו בני"י ממצרים טעמו בו טעם מן, הרי שהשי"ת עזר לנו אז שטעמנו טעם מן בהמצה וזהו לחם של המלאכים, וע"כ בכדי שלא יתקנאו בנו המלאכים תקנוהו לומר בלשון ארמי עכד"ק (הגדה קול יהודא).

(ח) הסופי תיבות מן עוש"ה שמי"ם ואר"ץ הוא מצה. שעיקר בריאת שמים וארץ הי' שיקיימו ישראל הפסח לאכול מצה, כדי שיוזכו לקבלת התורה"ק (צמח צדיק, לחודש ניסן).

פרק ב

סגולות והשפעת אכילת מצה – ברוחניות

א) שלש רגלים תחוג לי בשנה את חג המצות תשמור. ע"י מצות שמירת מצה שישראל שומרין בגלות המר הזה מתוך הדחק והלחץ, נזכה במהרה בימינו לקיים שלש רגלים וכו' ולראות פני ה' ולהעלות לציון ברנה כמצווה עלינו בתורתנו אמן כ"ר (אור לשמים, פ' משפטים).

ב) פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם (תהלים ק"ב), ערע"ר עה"כ בגימטריא המצו"ת, רמו אף שהאדם הוא ער מן המצוות, ועוד זאת יש בו כי הוא בחי' ר"ע, אעפ"כ נשמע תפלתו למעלה בזכות מצות מצה הנרמו בתיבת ערער (חסד לאברהם, לפסח, בד"ה ואת).

ג) ושמרת את החוקה הזאת למועד"ה מימי"ם ימימ"ה, ר"ת מילה. ורמו כי ע"י מצות אכילת מצה יוכל האדם לשמור אות ברי"ק (חסד לאברהם, לפסח, בד"ה ושמרת).

ד) מצה מר"ר. בגימטריא יצ"ר הר"ע, מצה הוא מריבה, היינו ע"י אכילת מצה יוכל האדם להיות לו מלחמה ומריבה נגד היצה"ר (חסד לאברהם, לפסח).

ה) ושמרתם את המצות. אמחז"ל כשם שאין מחמיצין את המצות כך אין מחמיצין את המצוות, כי מחמת שאין מחמיצין את המצות יש תיקון ושמירה לכל המצוות בכל השנה שלא יהי' בהם שום חימוץ ורע ח"ו רק יהיו בכחי' טוב לבד (חסד לאברהם, לפסח, בד"ה מי).
ו) מצות תאכל במקום קדוש. ס"ת של"ם. רמו שע"י מצות זוכה האדם לשלימות הנפש, וזהו הכוונה מניח הפרוסה בתוך השלימה, היינו שיבטל הפרוסה בתוך השלימה, והעיקר תהי' השלימה (חסד לאברהם, לקוטי מאמרים).

ז) כל דכפין ייתי וייכול. היינו שמי שהגביר ח"ו החומר על הצורה, וחושק וכוסף תמיד לעבירות ח"ו ולתאוות רעות חלילה, זה נקרא דכפין שהוא כפין עניא ורעב וכפוף ח"ו תחת החומר, ייתי וייכול, היינו שבכח האכילה ממכלא דאסוותא וכשירצה באמת לשוב מדרכו הרע יוכל להתרפא ולצאת מאפילה לאור גדול (ישמח ישראל, פסח, אות א').

סגולות מצות ישראל

ח) כל דכפין ייתי ויפסח. פי' על דרך שפירשו הספרים כל חמירא היינו שמבטלים הקליפות, היינו החמישים שערי טומאה המרומז בתיבת כ"ל, כמו כן בהקדושה הגדולה של לילה הראשונה של חג הפסח מתעורר הקדושה משער החמישים דקדושה לסייע לתשובה אפילו למי שמשוקע בנו"ן שערי טומאה חלילה. וזהו הפירוש כל דצריך, היינו מי שצריך לכ"ל, היינו לשער הנו"ן, ייתי ויפסח היינו יבא ויתפלל לפני הקב"ה, והשי"ת יעזור לו ויפסח מלשון פה סח, היינו שיסיח לפני הבורא בתפלה, וד' יעזור לו, כי אז נתעורר שער הנו"ן כאשר הי' אז בגאולת מצרים, כי בכל שנה ושנה נתעורר העת רצון שהי' אז בגאולה הראשונה (ישמח ישראל, פסח, אות ב').

ט) מצות אכילת מצה נותנת קדושה באכילות. כי כל מצוה בפרט אותה שמכריז עליה אקב"ו מוספת קדושה באדם וכיחוד באותו אבר וכח שע"י נעשית כמשז"ל בוי"ר עשית חכילות עבירות עשה נגדן בוי' ידים בוי'. וזה הטעם מ"ש בזוה"ק (בא) יצ"ט ויצ"ר חמץ ומצה וכן בל' רז"ל פי' ה"ק שאור שבעיסה. דעיקר היצ"ר באכילה כידוע משורש נחש, ואז"ל עה"ד חטה הי', ונגדו אכילת מצה נותנת קדושה בכל מאכלי לחם של כל השנה, ואכילת מרור בכל מאכלי ירקות, ובזוהר נקרא מצה מיכלא דאסוותא שיש בידה לרפאות את הקודם (פרי צדיק בראשית, קו' עת האוכל, אות י').

י) מצ"ה עם האותיות בגימטריא חל"ק, והרמז כי ע"י מצות מצה זוכה להיות מחלק ה' עמו (חסל"א, לפסח, ד"ה ואת).

יא) והנה דרך פרט צריך להיות יציאת מצרים בכל יום, אך בכללות השנה הוא בפסח, שאז נמשך הכח הזה לנפש אלקי' שתוכל לזכך נפש הבהמית ולקבוע בה אמונה הנ"ל ביתר כל תמוט להיות מאירה בגילוי במוחו ולבו, והיינו ע"י המצה כנ"ל שנצטוינו לאוכלה כליל ט"ו בניסן (דרך מצותיך, מצוה חמץ ומצה).

יב) נמצא שע"י המצה מבטלין הדינים כמו בר"ה ע"י השופר, ולכן מגביהין את הקערה, כי כשתגביה אותיות קער"ה באים האותיות שלאחריהם שהם אותיות שופ"ר, לרמז שע"י המצה נעשה התיקון כמו בר"ה ע"י השופר (צמח צדיק לפסח).

יג) וגם ענין אכילת מצה הוא נקרא בזוה"ק מיכלא דאסוותא, כי הוא רפואת הנפש בפנים והוא ג"כ תועלת לאדם ע"י שמכין א"ע בהכנה דרכה בתשובה ומעש"ט שיהיה הגוף טהור ומוכן להבניס הקדושה בתוכו ע"י אכילת מצה (תפארת שלמה לשכה"ג, בר"ה א"י מצות).

יד) המצות שאנו אוכלים בפסח הם סגולה לנו שנתחזק כאמונה (זרע קודש, ליקוטים לפסח).

טו) הנה על ידי אכילת מצה נעשה התיקון על אכילות שלא

סגולות מצות ישראל

יא

בקדושה מכל השנה, וזהו שלחן עורך, היינו כי ע"י אכילת מצה יזכה שהשלחן מכל השנה יהי ערוך לפני ה', וזהו צפון ברך, צפון הוא היצה"ר כמו ואת הצפוני ארחיק מעליכם (יואל ב'), ברך הוא הכנעה כמו ויברך הגמלים, וזהו צפון ברך, שיוכל להכניע את היצה"ר בלילה וביום הזה, וגם יוכל לזכות בימים אלו להלל נרצה, היינו שהשבחים והודאות מכל השנה יהיו נרצים למעלה (חסד לאברהם, לפסח, ד"ה גם).

(טז) ע"י מצות מצה יכול האדם לבחור בחיים, וכמרומז במצה מ"ק שבגימטריא ח"י (מגן אברהם, לפסח, בפסקא תשעה מי יודע). (יז) מצה עם הכולל הוא כמנין צו"ם, והשלשה מצות מרמזים לצו"ם קו"ל ממו"ן שהם כולם במספר אחד (מגן אברהם, יום ב' דפסח).

(יח) המצה מביאה אמונה בלב האדם אף למי שיש איזה טינא בלבו בהסתר (מנחם ציון, יום א' דחומ"פ).

(יט) ידוע שעיקר הע"ז היא תערובות הדעות רעות ושיבושי מחשבות רעות שבלב האדם, ... שאין דעתן מיושבת בהאמונה והבטחון פעם יאמין ויבטח בשם ה' ולשעה קלה יסוג אחור, וזה נתקן ע"י אכילת מצה (מנחם ציון, יום ב' דחומ"פ).

(כ) המצה והד' כוסות יין הם תיקון חטא אדם הראשון י"א חטה הי', וי"א אשכול ענבים, ודברי שניהם אמת להבין רמיזתא, והמצה היא תיקון של החטה, והיין הוא התיקון של אשכול ענבים (של"ה, מסכת פסחים).

(כא) נמצא בכ"ק של הרב הקדוש הר' מנחם מענדיל מרימנוב זצוקללה"ה, שסגולת אכילת מצה מועיל לבטל מהנפש כל התאוות זרות (תורת אמת, ליל ז' דפסח, תרכ"ז).

(כב) פזר נתן לאביונים וגו'. רומז על מצות אכילת מצה, הנקרא לחם עוני. צדקתו עומדת לעד, היינו כי מצדקה שנותן בו"ד לחבירו אינו קיים לעד, כי יאכל או ילבש ממנה וכלה הקרן, לא כן הצדקה שחנן אותנו הוא יתברך באכילת מצה, שהיא הק' שנולד מזה בלב האדם להתקשר ברזא דמהימנותא, זה נשאר קיים לעד ולעולמי עולמים (תורת אמת, ליל אחרון ש"פ).

(כג) ע"י אכילת המצה יוצא מנפש האדם ענין כעס ותערומות וקפידות, שזה היפוך ענין המצה שהוא פשיטות בלי שום התנשאות, וכשמה לחם עוני, וכל ענין הכעס נשאר אצל הרשע, וזהו רש"ע ירא"ה וכע"ס, ס"ת גימטריא מצ"ה, שכל זה נעשה ע"י קדושת אכילת מצה, ועיד"ז תאות רשעים תאבד, היינו שיאבדו ויתפרשו מישראל כל מיני תאוות רעות, וישארו עם בניי כולם דבוקים בשם י"ק, וזהו הסמיכות הללויה (תורת אמת, ליל אחרון ש"פ).

(כד) מצות יאכל שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך. יבואר עפ"י דברי הזוה"ק שהקשה למה לא נאכל מצה בכל השנה, ותירץ שם כי כאשר נתקדש ונתרפא במיכלא דאסוותא פעם אחת שוב לא נצרך עוד ע"ש. וז"ש הכתוב מצות יאכל שבעת הימים, כאשר נתקדשו ותטהרו באכילת מצה בשבעת הימים בפסח, הנה זהו יועיל לכם שלא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור כל השנה, כי חמץ ושאור הוא מרומז לבחי' יצה"ר שאור שבעיסה, וע"י קדושת אכילת מצה לא יראה לך שאור ר"ל לא ייטיבו בעיניך תאוות היצה"ר ומחשבתו לעולם כנ"ל (תפארת שלמה, לפסח).

(כה) כל דכפין. היינו שהוא כפין עניא, משוקע ר"ל בכל התאוות ומח"ז ר"ל. ייתי וייכול מצה, ובכח האכילה ההוא יתקן הכל (ישמח ישראל לפסח, אות ו').

(כו) לחם עוני. שעונין עליו דברים הרבה, דהיינו ע"י אכילת מצה זוכים להכנעה ולביטול ולידע שהכל היא מאתו ית"ש, וכל החכמה וכל התורה דבר קל הוא כמבואר במד"ר (פ' ברכה) אם אתה מתירא ממני כל התורה וכל החכמה בלבך... והיינו דע"י היראה זוכין ללמוד תורה לשמה, וכל הלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה (אבות פ"ו). (ישמח ישראל לפסח, אות י"ח).

(כז) ואם הועיל אכילת לחם הפנים שאכלו הכהנים בשבת לכל אכילתם בחול שלא יהי' בו קטרוג יצה"ר כמו כן יועיל אכילת מצה שהוא בלא שאור שבעיסה לאכילת כל השנה שיהיה בקדושה שלא יהיה בהם קטרוג יצה"ר שהוא השאור שבעיסה וזהו יזכור לעולם בריתו, ברית מורה שיהיה לעולמי עד (פרי צדיק לפסח, אות ל"ב).

(כח) בזוה"ק אמרי' מצה דעבדה מצותא עם הסט"א, כי על ידי מצות המצה הוא מגרש בחי' הרע מקרבו, הנה זהו שנאמר וסעדו לבכם אחר תעבורו, כי פסח הי' ומצות אפה ויאכלו, ע"י כן בחי' האחר תעבורו, שנאמר לא תשתחוה לא-ל אחר, וזהו שנאמר אלקי מסכה לא תעשה לך וסמך לי את חג המצות תשמור (תפארת שלמה לפסח).

(כט) צוה לאכול מצה כי הוא לשון מוצץ שפירוש שואב, ומלשון מציץ מן החרכים, לומר לך כי שמירת המצה שלא תבא לירי חימוץ, מוצץ הטינוף שנאחו בו, וזוכה להיות מציץ מן החרכים סודות התורה... (אלה המצות, מצוה יט).

(ל) מעלה נשיא"ים מקצ"ה האר"ץ, ס"ת מצ"ה. כי ע"י מצה הקב"ה מנשא את בני ישראל, הגם שהם מקצה הארץ. תראנ"ה אר"ץ מרחקי"ם, ס"ת מצה. כי ע"י אכילת מצה זוכה האדם להרחיק עצמו מן השאור, היינו מן התאות הארציות (חסד לאברהם לפסח, בד"ה צא).

סגולות מצות ישראל

יג

לא) קחו מזמרת הארץ בכליכם, ס"ת מצות. דהנה ע"י המצות יוכל האדם לזמר ולהכרית את התאוות מהארציות אשר בכליכם, היינו בתוך פנימיות לב האדם, כמאמה"כ וכלי כליו רעים (ישעי"ל"ב), (חסד לאברהם לפסח).

לב) ענין תועלת אכילת מצה בלילה זאת להיות נשמר בכל השנה לבל יעבור בם מקרה רעה כמ"ש ד' ישמרך מכל רע, ואז ממילא יהיו כל המצות והמעש"ט שלו ואל יבוזו זרים, וזה שפרש"י ושמרתם את המצות, אל תיקרי מצות אלא מצוות, מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, רמו לדברינו הנ"ל שהמצות שהאדם עושה לא יבואו לידי חימוץ ביד החיצונים לבל יהיו נגולים ממנו (תפארת שלמה לפסח, בד"ה מצה).

לג) ע"י מצה הנותן קדושה באכילה יזכה ג"כ לד"ת בקדושה דגדר ערוה. דמדה טובה מרובה ואכילת מצוה כ"ש שגוררת קדושה בעריות על א' ת"ק, כמשרז"ל במכות (פרי צדיק בראשית ק"ו עת האוכל, אות י"ב).

לד) ומ"מ ע"י אכילת מצה בקדושה וטהרה נמשך לישראל ממנה שפע התורה והמצות יותר ויותר, וז"ש מצה בזמן הזה דאורייתא, כי על ידו יבואו לאורייתא (תפארת שלמה, לפסח, בד"ה בערב).

פרק ג

סגולת והשפעת המצה – בגשמיות

א) לחם עוני, שעונין עליו דברים הרבה. כי ע"י הלחם הזה מיכלא דמהימנותא עונין ע"י דברים הרבה, היינו כל התפלות ובקשות לבקש רחמים מבעל היכולת המשגיח בפרטים, ע"י האמונה הבא לנו ברמו המצה (בני יששכר, לחודש ניסן מאמר ד' אות א').

ב) פוסקין מלומר גשם בחג הפסח. דהנה גשם הוא פרנסה, והנה אכילת מצה לחם עוני הוא סגולה לפרנסה, כי מאכילת מצוה הלזו נמשך פרנסה לכל השנה, ע"כ בפסח נידונין על התבואה, ע"כ מצ"ה לח"ם ענ"י בגימטריא גש"ם (בני יששכר, שם מאמר ח' אות י"ב).

ג) המצה הוא עושה מצה ומריבה כנגד יצה"ר ומברחת אותו את כל סיעתו המזקת, פוק חזי מנהגן של ישראל דתורה הוא, להיות כל אחד שיודע במנהגו מבלי שידע טעמו ונימוקו עמו יוליך כזית מצה של מצוה, ואומרים עליו שהוא מסוגל לשמירה ולכמה מקרים בין בים בין ביבשה (אלה המצות, מצוה יט).

ד) אדמו"ר הזקן [בעל התניא זי"ע] אמר, מיכלא דמהימנותא,

סגולות מצות ישראל

לילה הראשון - מיכלא דאסוותא, לילה השני (שו"ע הרב, הוספות לח"ג).

(ה) יחץ גימטריא ח"ק. היא לישנא דמזוני כמ"ש לחם חוקם, וז"ש והי' לך לחק ולבניך עד עולם, תמשיך לעצמך פרנסה מהלילה הזה ע"י מצות אכילת מצה ומרור, כי בפסח נידונים על התבואה (זרע קודש, לפסח).

(ו) הנה כל שפע ופרנסות של בניי שיוורדים לעוה"ז הוא בא ע"י המצ"ה כמבואר בספרים, ולכך המצה הוא שגרם לירידת המן, וז"ש בפסח על התבואה, ממצות מצה של פסח בא רב תבואה לעולם, וז"ש פסח נאכל על השובע ע"י מצות פסח נמשך שובע בעולם (תפארת שלמה, לפסח).

(ז) היום אתם יוצאים בחדש האביב, איתא בזה"ק (פ' תצוה דף קפ"ג ע"ב) דבזכות מה שישראל אוכלים מצות בפסח ניצולין ברין בר"ה, ויש לרמוז זאת בפסוק הזה, היום, נקרא ר"ה, כמ"ש (זוה"ק פ' בא לרף י"ב ע"ב), וז"ש היום אתם יוצאים, בר"ה אתם יוצאים בדימוס, בחדש האביב, בזכות המצה שאוכלים בר"ח ניסן בפסח (דברי יחזקאל, פ' בא).

(ח) בחמרא גו כסא ומדאני אסא לארוס וארוסא להתקפא חלשין (פיוט האר"י ז"ל לליל שב"ק), בחמרא גו כסא הרמוז לר' כוסות, ומדאני אסא זו המצה שהיא מיכלא דאסוותא, לארוס וארוסא הם הקב"ה וכנסת ישראל המשולים לארוס וארוסא בימים שבין פסח לעצרת, להתקפא חלשין, כל זה מחזק את החלשים (דברי שמואל לפסח).

(ט) כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. דהנה בפסח מחמת המצוה של אכילת מצה אפשר להמשיך השפעה לבני ישראל שלא יחסר להם אכילה הצריכין להם לכל השנה, וזה אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם, היינו שלא תהי' כוונתכם בהמצוה עבור עצמיכם, רק עבור אכילת כל נפש זאת לבד הותר לכם שתהי' זאת במחשבתכם בעת עשיית המצוה (חסד לאברהם, לפסח).

(י) כל דכפין ייתי וייכול. כ"ק אאמו"ר זצלה"ה זי"ע דיבר בקדשו ע"ד אומרם ז"ל (מגילה ז') כפין עניא ולא ידע, היינו מי שפגם במוח, ייתי וייכול כזית מצה שהיא מיכלא דאסוותא שמרפא כל נגעי בני"א, ומיכלא דמהימנותא שזוכה ע"י מצה לאמונה, ואף חכמי אוה"ע הרופאים מסכימים שמצה היא רפואה להראש, אך המה מתנבאים ואינם יודעים מה מתנבאים, והאמת הוא ע"י מצה זוכה לאמונה ומתקן ומטהר בזה המוח שהוא בראש (ישמח ישראל, לפסח, אות ע"ח).

יא) הא לחמא עניא. ע"ד אומרם ז"ל (פסחים ל"ו) לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה. היינו שזוכין ע"י אכילת מצה ללמוד תורה לשמה, שע"י זוכין לדברים הרבה כמשנת ר"מ (אבות פ"ו), וכן הי' יצי"מ התחלת לזכות לקבלת התורה, וכמאמחז"ל באיזה זכות וכו' בהוציאך וגו' תעבדון וגו'. ואפשר הפירוש כמו"ש אאמו"ר זצלה"ה שהוא מלשון השפעה, מלה"כ (הושע ב') והשמים יענו את הארץ, וז"ש מלשון יענה, והיינו שנענין מן השמים על כל הדברים אשר יתפלל ויבקש מהקב"ה בעת הזאת, וזוכה להעלוי התפלות מכל השנה שלא עלו לרצון לפני אדון כל, וכמאמרם ז"ל (מדרש שוח"ט) המלאך יושב ונוטל תפלת ישראל וכו', ובכח סגולת אכילת מצה שהיא מיכלא דמהימנותא בכח האמונה הזאת באים לישועה בכ"ע (וכן ראיתי בעת אחר כתבי בספר לב שמח בשם הה"ק מהר"ש זצלה"ה מבעלזא), (ישמח ישראל, לפסח, אות ק"ו).

יב) מצה מרור כורך. היינו שנזכה מאכילת מצה לכורך המרור בגימ' מו"ת, במצה שהוא מוח אבא חכמה, גימטריא החיי"ם, היינו אף אותם, שהגיעו ח"ו לשערי מות יזכו לחיים טובים (ישמח ישראל, פסח אות כ"א).

יהי רצון שבזכות הוצאת חיבור הלזו יזכינו הקב"ה לקיים כל מצות של פסח ושלא נכשל ח"ו בשימצא דחימצא ובר חימצא מעתה ועד עולם, ועי"ז ישפע שפע רב להנצל בכל השנה משמץ כ"ש שלא מאכלות אסורות.

ובזכות זה נזכה להשפעות מרובות ברכות וישועות והצלחות ברוחניות ובגשמיות לנו ולמסייענו וזרענו וזרעו בתוך כלל ישראל אמן.



מדור אזהרות לפסח

(א) אויב די כשרות פראבלעם אין אונזער וועלט שטאט ניו יארק איז אין אלגעמיין א גאנץ יאָר זעהר אַ פארוויקעלטע און זעהר אן אנגעוועהטהאטע, ווערט זי נאך מער קאמפליצירט אין פארשארפט ווען עס קומט אן דער הייליגער פסח, דוקא פסח ווען עס האַנדלט זיך פון אַ משהו חמץ ווען יעדער איד וואָס אפילו אַ גאנץ יאר איז ער נישט אזא מדקדק און נזהר אין כשרות, וואלט ער אבער וועלען אז פסח זאל זיין אלעס ביי איהם מיטן גרעסטען הידור כשרות.

און דוקא ביי דעם גרויסען און שטרענגען יו"ט אנשטעהט אזא טומעל אזא תהו ובהו וועגען כשרות אז עס איז כמעט ווי אונמעגליך זיך צי פונאנדערקלייבען, אין דער רעזולטאט איז אז אפילו פרומע אָפּגעהיטענע אידען וואס זייערע טאטעס און זיידעס וואלטן נישט געהאט דעם מינדעסטען געדאנק אין יו"ט פסח, צי ניצען אין אריינברענגען אין שטיב פארטיגע עסענס אפילו מיטען פרומסטען הכשר ניטאמאל פאר קליינע קינדער, אין היינט ליידער איז דאס אזוי גרינג.

(ב) געדענקט חשובע אידען אין פסח איז אפהענגיק דער צוקונפט פון דעם קומענדיקן יאר **לטובה פאר אייך מיט אייערע קינדער**. אזוי ווי דער קדוש הארזי"ל זאגט עדות, אז דער וואס איז נזהר פון אַ משהו חמץ, מעג ער זיין זיכער אז ער וועט דאס יאר נישט זינדיגען.

דאס איז גערעדט פין גאר וויכטיגע לעכנס מיטעל. אבער מותרות (געבעקס, טשאקאלאד, סאדעס), וואָס מען קען זיך באגיין אָהן דעם איז נישט געקימען אפילו אין באטראכט צי ניצען ביי מדקדקים אינדערהיים.

(ג) רבותי מען נארט זיך אליין, מען פראָכירט זיך איינרעדען אז מען האלט אָן די מנהג ישראל [אידישע פירונג] אז פסח מישט מען זיך נישט, יעדער עסט נאר ביי זיך, דער טעם פון מנהג איז ווייל יעדער האט זיך זיינע אייגענע חומרות וכדומה, אט דער זעלביגער וואס איז שטאַרק מקפיד נישט צו עסען ביי יענעם, דערגעגן קויפט ער פאַרשידענע עסען אדער געטראנגען פארטיגע איז דאך דאס נאך ערגער ווי מישען זיך, ווייל יעדער פארשטייט אז אַ פאַבריקאַנט איז וועגן ביזנעס זיך מער מקיל אין סאך זאַכען, ווי איינער וואס קאַכט אליין ביי זיך אין שטיב, איז דאך דאס אַ סתירה, דא וויל ער נישט צירירען פין יענעם, אפילו ער זאל בלייבען הינגעריק, אבער פון געשעפט קויפט ער אלע פראָדוקטען, (ליינט ווייטער אוי"ו פין סאכאטשובער רבי'ן די זוטרונות פון קויפן פארטיג).

ווער רעדט שוין פין די חומרא וואס אנשי מעשה האבן נישט געגעסען אפילו וואס מען קאַכט אין שטיב נאר די מינדעסטע, פין דעם האלט מען נאך גאר ווייט.

ד) בפרט דער וואס לויפט נאָך דעם שענסטען אתרוג, פיצט אויס שיין די סוכה, קויפט אַ שיינעם טלית וכיוצא, דארף ער אויך זעהן אויסצפיצען דעם יו"ט פסח, אין דאס מיט די שטרענגסטע זehירות אין חומרות אין אלערליי עסען, אין אַוודאי נישט קויפען.

ה) מיר מוזען באטאָנען אז ב"ה לא אלמן ישראל אין עס געפינען זיך אידען מדקדקים וואס קויפען נישט, אפילו זייף פארטיגע, [עס איז אַ קלייניקייט אליינס צו מאכען] עסעניס איז שוין אָפגערעדט, אבער פין דעם איז דא ליידער גאר געציילטע, פארוואס זאָל דאס זיין אזוי?

ו) אין איינוועגס ווילען מיר מעורר זיין אויף דעם וואס ווערט געברענגט אין ש"ע (ת"ס ס"ב, חק יעקב, הגר"ז, מ"ב כה"ח, שם) עס געבירט זיך דאָס יעדער זאל זיין דערביי ווען מען באַקט זיינע מצות אין אליינס צי העלפען, דער הייליגער סאָכטשובער זצ"ל (אבני נזר שעב') שרייבט פאלגענד:

איך האב געהערט אז עס איז איינגעריסען שטארק אין טייל שטעט דאָס נישט יעדער איינער באַקט מצות פאר זיך נייערט איינער באַקט אין פארקויפט [אזוי ווי היינט], אין דאָס איז מיר זייער שלעכט געפאלען ערשטנס ווייל די הלכות פין מצות זענען זעהר פיהל אין אויב יעדער באַקט פאר זיך גיט מען אכטונג אלעס זאל זיין געהעריג הונדערט פראָצענט, אַנדערש איז אבער אויב איינער באַקט פאר ביזנעס [אַ בעקעריי] איז זיין גאנצע שטרעבן צי שפארען געלט, אין גיט נישט אזוי אכטונג אויפן באַקען.

פארוואָס זאלען מיר זיך נישט אָנשטרענגען אויף אזא באליבטע מצוה וואָס קומט פסח איינמאל אין יאר, דעריבער זאל מען דרשנען ברכים אז דער וואס פארבאט זיך פארן באשעפער זאל ער זיך פירען אזוי ווי אוענזערע טאטעס אין זיידעס, אין יעדער זאל באַקען מצות פאר זיך, אין זיך פרייען מיט די מצוה.

אין ער מעג זיכער זיין אַז די מצוה וועט אים ביי שטיין ראש השנה ביים יום הדין אזוי ווי עס שטייט אין זוה"ק, [דאס זענען די רייד פין דעם אויבנדערמאָנטען צדיק זי"ע].

ז) דאָס איז אויך אַ מוסר אין אנווייזונג אויף אנדערע עסעניס וואס מען קויפט פארטיג אַ גאנץ יאר אין כ"ש פסח, אז רער ביזנעסמאן לייגט רי גאנצע געוויכט ארויסצוגעבען די ווארע ביליג, אין צי בעטען אסאך, צוליב רעם איז ער גרינג אין געוויסע הארבקייטען, וואָס מען מאכט ביי זיך אין שטיב דאס דארף מען עסען, אין נישט מער.

ח. אויך ווילען מיר מעורר זיין אויף פסח אין אַגאנץ יאר אז מען האלט פסח גרינג צי פארלאזען זיך אויף געוויסע שאלות וואס דער חבר אָדער שכן האט אויך געהאט, אין דער דיין ומו"צ האט יענעם געפאסקענט כשר איז במילא פאר אים אויך כשר, דאָרף מען וויסען אז מען טאָר זיך אויף רעם נישט פארלאָזען, ווייל טיילמאָל זענען געוויסע טיילען אַנדערש געווען ביי יענע שאלה, וואס טיט במילא ענדערן דעם הלכה ביי רי שאלה.

Passover Matzah

ראס פאלגענרע איז א באקוועמליכע טשעק-ליסט וואס דערמאנט וואו מען זאל בורק חמץ זיין. זעלבסט פארשטענרליך אז רי ליסטע ערצייגט נישט אלע ערטער, עס איז נאר א רערמאנונג פון גיווענטליכע און נישט אזוי געווענטליכע ערטער וואו חמץ געפינט זיך און מען בארארף בורק חמץ צו זיין.

- | | |
|----------------------------------|------------------------------------|
| [] האל-וויי | [] קלאזעט |
| [] בוירעס | [] שרייב טיש |
| [] יארד | [] קאבינעט |
| [] גארטען | [] שיף לערער |
| [] גאראז' | [] מערעצין שאנק |
| [] ארבעט רום (ווערק שאפ) | [] מלבושים, קליירער |
| [] קאר, טראק, גלאק | [] קעשענעס, קאפס |
| קאמפאטמענט | [] בעזליך און ארבייטס בריף-קייסעס |
| [] אפיס | [] רענצליך |
| [] סטאר, געשעפט | [] שאפינג-וועגעלע |
| [] פעקטערי | [] שפאצירונג עסטן-קעסטעל, |
| [] פארטש (טעראסע) | (פיקניק-באקס) |
| [] זייפען (זייפען און פערפיום) | [] קוקיס סלוי (קוקי רוזאר) |
| זאלען נישט גענוצט | [] קינרער בעטעל (קריב) |
| (ווערען) | [] שפיל צימער, פליי-רום, פעט הויז |
| [] קאסמעטיקס, כשר לפסח | [] פייגעל נעסט |
| (נאר פאר חוה"מ.) | [] אונטערען אויווען |
| [] בענטשערליך זאל מען | [] אונטערען פריזירער |
| אויסרייניקען | [] אונטערען קאבינעט |
| (באהאלטען ביז נאך | [] טאסטער — ראס זאל מען קלינען |
| פסח) | [] קינרער שוהלע באטעל, |
| [] ספרים וואס מען נוצט פסח | בריף-קייס |
| זאל מען נישט לייגען אויפן | ארער סקול בערט — |
| עס-טיש | קלינען און באהאלטן |
| [] קליירער וואס הענגען אין שאנק | [] ישיבה קעסטעל (סקול לאקער) |
| מוזען ארויך געקוקט ווערען | [] פאלעצעס (שעלפס) |
| [] וועקיום קלינער. אויסרייניגן | [] ספרים שענק |
| און אוועקווארפען רעם בעג | [] רוולערי |
| [] בעזעס (ברוס). אויסוואשען אים | [] רוולערי קעסטעל |
| [] בענקלאך — צווישען רי | [] בראנפען שאנק |
| בענקלאך | [] טליח באטיל |
| [] רעריעטער, אונטערן | [] שטריימל, שטריימל- |
| רעריעטער, | קעסטעל |
| איבערהויפט אין בתי | [] ציין-בראש. רארף מען האבן |
| מררשים | א נייעס ציין-בראש פאר חוה"מ. |
| [] ראגס וועקימען, איבערויפט שעג | [] קינרער בענקעל (הייטשער) |
| [] חלה בעקעלעך, קלינען און | [] פליי-פען |
| באהאלטען | [] וועגעלע (קעריטש) |
| [] ברויט-קאסטען, קלינען און | [] שפילצייג קאסטען (טוי טשעסט) |
| באהאלטען | [] אלע שפיל-צייגען (טויס) |
| [] פריזער | [] קינרער וועגעלעך (וואגאנען) |
| [] בייסמענט | [] שפילצייג הייזער און אלע |
| | וואס קומט אריין רערין |
| | [] קאמער צימער (סטאריטש-רום) |
| | [] סעיף |

בעזרת השם יתברך

ספר
שלום שלום לרחוק
ולקרוב ורפאתיו

בירור הלכה המבארת
יצירת התרופות הרפואיות,
וכשרותם לכל השנה (בכלל)
ולחג הפסח (בפרט), באנגלית.



י"ל ע"י

הק' שלום יהודה גראס

אב"ק האלמין

ברוקלין נוא יארק שנת תשנ"ח

PART 2

MEDICINE AND PASSOVER LAW

Halachic clarification explaining the production of medicines, and their kashrus for the whole year (in general) and (especially) for Passover, based on a detailed study of the pharmacologic production process.

**Laws of medicines
Question**

Kislev 10, 5737

Dear Rabbi..., author of ...

I appeal to you to instruct me in the pleasant ways of the word of Hashem, which is the halacha. Please do not be angry with me for troubling you with my letter...I trust that you will not disregard my request, but will answer me as soon as possible.

I wish to know if and how it is possible for organizations or private rabbis to make *lists* and to discuss the kashrus of various medicines for the entire year in general and especially for Passover.

Because of the difficulties involved in arranging *hashgachah* in factories and in clarifying by chemical tests which medicines are kosher and which are not, we are compelled to send requests to various medical authorities—government bureaus, pharmaceutical companies, organizations of pharmacists and physicians, outstanding physicians, chemists, and pharmacists—to seek their assistance in this matter. I emphasize that there was no visit to any factory ... everything is based on written replies.

I have come to ask: May we rely on these responses even to *permit* certain pharmaceuticals? Or only negatively, i.e. if they write that the pharmaceuticals contain non-kosher ingredients? Second, is it permissible or *proper* to publicize the contents of these letter in a manner that the public will rely on them?

As we step from the sanctuary, let my lips utter a prayer to He Who dwells on high, to grant you longevity and strength to be able to enjoy the presence of Hashem in His pure service, in good health and tranquility, until we will be redeemed forever by welcoming the *Messiah*, with the leaders of our generation at our head, speedily in our days, amen.

Respectfully,

Rabbi....

Responsum

Honorable and esteemed Rabbi.....

If all the seas were ink, the reeds pens, the skies parchment, and all people scribes, they would not be able to record the devices of political government (*Shabbos 11*). i.e. it is very difficult to write all the matters with which the government must concern itself. As it is said: (*Prov. 25:3*) *The heavens for height, and the earth for depth, and the heart of kings is unsearchable.* Meiri explains: The government is burdened with so many obligations, which the average person would find difficult to evaluate.

In writing this chapter concerning pharmaceuticals, I communicated with the managers of all the major pharmaceutical firms in the United States to receive thorough information pertaining to the manufacture of pharmaceuticals and related matters, and their bearing on the *kashrus* of products. The most important thing I learned from all of them is that it is *impossible* to know definitely the contents of any given pharmaceutical for any length of time—and sometimes even for a short time—since the manufacturing process and the ingredient origin change from day to day. Moreover, they may be produced differently in different parts of our country. Hence, it must be determined—whether it was produced in the East, West, North, or South.

My study in this matter was based on the question regarding the presence of various animal and grain derivatives in drug products for purposes of determining whether these conform with Jewish Dietary Laws.

I queried those knowledgeable and explained to them briefly all the halachos and ramifications of the laws of *kashrus*.

You should know that every rabbi who is well-versed in these matters must differentiate between two kinds of medicines:

- 1) Prescription drugs.
- 2) Over-the-counter drugs.

Without a doubt, over-the-counter drugs cannot be permitted if they contain any non-kosher ingredient, since there is always an alternative.

According to government figures, there are 350,000 such medicines in the United States.

As regards prescription drugs, the following questions must be considered:

- 1) Whether the patient's life is in danger.
- 2) Whether there is an alternative, i.e. whether another medicine can be substituted for the prescribed medicine containing the non-kosher ingredient.

It is important to emphasize that there is no question concerning medicinals which are critical to the health of an individual or to indications which are serious in nature.

I

CONSTANT REFORMULATION

First, the production methodology of every medicine changes periodically.

We quote below statements made by the world's largest companies.

ABBOT PHARMACEUTICAL PRODUCTS DIVISION ABBOT LABORATORIES

...regarding specific ingredients in specific products. I am sure you are aware of the great amount of time required to check the formula of all the Abbot products to see if they contain... (prohibited substances). Not only would the final formula have to be checked, but the formula for many of the ingredients (also) to see if they contained these prohibited substances.

We prefer that such lists not be made due to the frequency with which our products formulas change. At any time a

product may be reformulated and have the prohibited substance removed. More importantly, a product not on the list could have the prohibited ingredient added.

General or specific statements cannot be made for so many varied products.

2. PARKE, DAVIS & COMPANY:

Parke-Davis has several hundred products which might be used in treatment. I hope you will understand that *it is impossible for us to give you a complete breakdown of all components and also that they may be subject to revision from time to time because of various reasons.*

3. SYNTEX RESEARCH

DIVISION OF SYNTEX (U.S.A.) INC.

INSTITUTE OF PHARMACEUTICAL SCIENCES:

Many components are used in compounding pharmaceutical formulations. These materials might be animal, vegetable, and/or mineral in origin. Many of these ingredients are produced by reactions of other chemical materials, and so attempting to learn whether any animal materials were used in the manufacture of a product becomes *a complex maze*. It would require a skilled detective to unravel some of the intricacies of the reactants which are utilized, and I think that answer might often depend more on zeal, orthodoxy, and Talmudic interpretation than on mere catalogue listings.

In regard to grain products, in tableting we also employ such materials as wheat starch and corn starch. I *question whether you could obtain more than a few tablets on the market which did not contain some corn starch*. Wheat starch is much less commonly used. Furthermore, any products which contain alcohol such as elixirs and some cough syrups would contain grain alcohol.

4. CIBA — GEIGY CORPORATION PHARMACEUTICALS DIVISION

An effort to determine which of our products are kosher and which are not would be a monumental task. In addition, I doubt *whether any company has products which would be considered as kosher unless it had made a concerted effort to manufacture them.*

5. SYNTEX RESEARCH DIVISION OF SYNTEX (U.S.A.) INC.

I consider the impossibility of tracing the origin and genealogy of materials such as surface active agents, fats and alcohols. To further compound the problem, the same chemicals purchased from different manufacturers can be made by many different processes and may have utilized many different intermediates. You have a scientific recognition of the *enormity of the problem of ever being able to say that a particular chemical of commerce did or did not comply with the standards of kashruth...*

...there is no way in which we can determine the sources of origin of these materials or how they were prepared. Neither could we guarantee that the materials will be purchased each time from the same manufacturer.

II

PURITY OF MATERIALS TO MEET GOVERNMENT STANDARDS

The companies explain that they are responsible to observe the purity of the materials and the pharmaceuticals *only insofar as is required by government regulations.*

They all have to meet the highest compendial standards of purity. In their words, their products are produced according to "United States Pharmacopeia or National Formulary".

This, however, deals exclusively with purity from foreign matter, which can harm the chemical material (such as

bacteria)—but not concerning its origin, as indicated by the following.

1. CIBA - GEIGY CORPORATION PHARMACEUTICALS DIVISION

I can tell you that as a *general rule the majority of tablets and capsules contain either magnesium or calcium stearate*. The source of this stearate can be either animal or vegetable fat, but *no major pharmaceutical company, to the best of my knowledge, make a conscious attempt to control the material which they receive to one type or the other*. The criteria for acceptance or rejection is based on the stearates meeting company specifications usually related to the United States Pharmacopoeia or National Formulary.

[They state also that the government is not particular concerning the origin of the ingredients used in pharmaceuticals.]

2. CHESEBROUGH—PONDS INC

All ingredients used in our products meet fully the standards and specifications that have been established *in the official compendia* or that are recognized as assuring their quality, strength and purity. I am sure that you understand that *these standards are not specific in regard to the sources of certain ingredients*. For example, ethyl alcohol can be derived from starches (wheat, corn or potato), sugars (cane or beet) or prepared synthetically. Similarly, glycerin can be derived from vegetable oils animal fats or prepared synthetically. Furthermore, certain processes used to prepare ingredients from their source materials are essentially chemical syntheses that result in a new chemical entity. *Our purchasing specifications do not generally require that such ingredients be from a particular source or derived by a particular process*.

III

HALACHIC RELIABILITY OF RESPONSES

Even after a company answers with certainty that a certain pharmaceutical contains no *non-kosher* ingredient, since they knew definitely at the time of their answer why we asked them, there is a halachic question as to whether they can be relied upon under the “conversing innocently” *מסיח לפי תדמיו* principle.

The basis of “conversing innocently” of the letters of the managers of the companies, upon which we build lofty edifices, is faulty. For example, we wrote to a company a letter worded clearly and simply. Nevertheless, their reply was:

SANDOZ PHARMACEUTICALS

...we are returning the completed schedule for “Ingredient Identification”

...dilutant: lactose

...lubricant: stearic acid, calcium stearate

Notes:

a) lactose is a sugar derived from milk; it is questionable as to whether it is actually a milk by-product.

b) stearic acid and calcium stearate are tallow derivatives, usually obtained from cattle and sheep. There are refined to the extent that “meat” is not present.

[Apparently, even though we wrote clearly, they replied according to their comprehension of the matter. They understand that if there is no meat contained in the product, it is not considered a meat product.]

IV MACHINERY

We learned from their responses below that there is another question involved in the production of the pharmaceuticals: their *machinery*.

1. STUART PHARMACEUTICALS, DIVISION OF ICI AMERICA, INC

“Acceptability” from a kosher standpoint is based on the nature of the *ingredients*. It must be recognized that the *equipment* used by the *manufacturer* of the raw materials employed in these products or by Stuart Pharmaceuticals in manufacturing these products, even though thoroughly cleaned, *may not qualify* as Kosher because of *previous contact with non-Kosher products*.

“Acceptability” for Passover is based on the nature of the *ingredients*. The possibilities exist that the *equipment* used by the *manufacturer* of the raw materials or by Stuart Pharmaceuticals in manufacturing these products, even though thoroughly cleaned, may have been in previous contact with other products containing grain-derived materials.

[This means:

- 1) They purchase ingredients from other companies. They do not know their nature or the process of their production: they may, therefore, contain non-kosher ingredients.
- 2) Even if they are free of non-kosher ingredients, they were manufactured with machines used previously for non-kosher materials.
- 3) This problem involves both the company that **finishes** the pharmaceutical and the company that prepared the various ingredients and sells them to others to produce from them whatever they wish.]

2. ABBOTT PHARMACEUTICAL PRODUCTS DIVISION

...concerning ingredients used in various medicinal products. We have several hundred formulas and we are not in a position to go through them in detail to determine all of the ingredients used in them.

It is true that we use animal products such as gelatin in many of our products. In additions, stearates, which are usually derived from the animal fat, are frequently used. Lactose from milk, corn starch and alcohol from grain and many other agents are used. *Frequently we are purchasing these items from outside vendors and do not know the originating source of many of these items. Sometimes the products can be derived from natural sources or synthesized. We make no distinction in purchasing between these two sources and do not have available to us the information you request.*

3. CHESEBROUGH—PONDS INC

In regard to manufacturing and processing equipment, we use separate equipment for each product, except in a few cases where products are essentially similar composition. All equipment is routinely cleaned and sanitized *in accordance with currently accepted good manufacturing practices for drug products.*

[The cleaning of utensils and caring for their cleanliness are done only as far as compliance with government standards requires. Such cleaning does not comply with standards demanded by the holy Torah.]

V

INGREDIENTS OF CAPSULES AND TABLETS

**STUART PHARMACEUTICALS
DIVISION OF ICI AMERICA INC**

...regarding a "capsule" and the possible freedom of our capsulated products from any animal derivatives. Since *almost all of the capsulated products* manufactured in this country contain *gelatin* as the capsulating material, it is apparent that *none of these products (either ours or those of other manufacturers) are free of animal (mammalian) derivatives.* Indeed, we are not aware of a source of capsules *where the gelatin is derived from kosher sources, e.g., kosher-killed animals or fish.*

[That means that they are all produced from non-kosher ingredients! They wrote too that tablets are included, as below.]

2. SQUIBB

Small amounts of stearic acid or magnesium stearate *are used in most capsule and tablet formulations.* In *nearly all cases,* it would be derived from *animal sources.*

3. MILES LABORATORIES, INC.

Small amounts of animal-derived substances (magnesium stearate and gelatin) are employed in many tableted products as lubricants and binders.

4. A.H. ROBINS COMPANY

...*alcohol* could either be synthetic or might be derived from grain.

...*glucose* is derived from starch which might be derived from grain.

...*glycerin* could *at any one time* be from animal, vegetable or synthetic sources and it would be *impossible* to state that the animal source was *not porcine.*

...*Lactose* is milk sugar.

...*magnesium stearate* is synthesized from stearic acid which is derived from animal fats.

5. BOEHAINGER INGELHEIM

Gelatin—derived from the skin, white connective tissue and bones of animals.

Stearic Acid—derived from the fat of cattle and sheep.

6. STUART PHARMACEUTICAL PRODUCTS

- *Magnesium stearate* (source of stearic acid while known to be of vegetable origin is unknown as regards grain or acceptable seeds, (e.g. cottonseed or peanuts).

psyllium is derived from psyllium which is not considered to be a grain.

flavors dissolved in ethyl alcohol; *source unknown*.

vegetable-oil derived *stearates* of *unknown* origin.

VI

THE QUANTITY OF NON-KOSHER INGREDIENTS IN PHARMACEUTICALS

The solution of the question of the *quantity* of non-kosher ingredients in the entire pharmaceutical, in order to determine whether it can be annulled by sixty times as much kosher material, is also not simple.

1. STUART PHARMACEUTICALS DIVISION OF ICI AMERICA INC.

The question as to whether the percentage of gelatin is less than 1.5% of the *gross weight* of the tablet or of the *volume* of the tablet appears to be moot, since it has been my assumption that it is not the concentration of gelatin which is important, but rather the source. The gelatin in our products is from animal (mammalian) sources and is non-kosher.

VII MEAT AND MILK

A question came up regarding the mixture of milk and meat... in addition to the prohibition of *cholov akkum*, which most *poskim* prohibit (See *Nefesh Yeshayah* and *Minchas Yehuda*). Even according to some rabbis who permit unsupervised milk, our original question is whether this medicine derived from milk may be eaten with food containing meat or after food containing meat. It is interesting that one company understood this question by themselves and wrote to us as follows:

1. CIBA — GEIGY CORPORATION PHARMACEUTICALS DIVISION

My rabbi has informed me that today the majority of animals are slaughtered under kosher conditions. However, we cannot be a hundred percent certain about our material. In addition, most tablets and capsules also contain lactose as an excipient. Lactose, being milk sugar, would represent a dairy item and if combined with magnesium or calcium stearate from animal sources would be comparable to mixing dairy and meat products together. [They add that the order for Kosher tablets and capsules is hard to fill].

Thus the only way you could be certain of obtaining tablets and capsules which would meet with the laws of "kashrus" would be for a company to make a concerted effort to use only stearates manufactured from vegetable sources, or to use only stearates obtained from animals which have been killed under kosher conditions, and at the same time exclude the use of milk sugar as one of the dosage from excipients, or as a special research project, to develop a series of new (possibly inorganic) excipients which would fall into a neutral area and be excluded from the laws of "Kashrus."

We obtain our stearates from a number of suppliers, some of whom tell us they are supplying material from animal fat, others from vegetable oils. Therefore lots of our products may be made with purely vegetable material, other lots with animal fats. *Furthermore, even if we controlled certain products putting into them only the vegetable fat, they would be manufactured on the same equipment which is used to manufacture that containing animal fats.* In my opinion this would be comparable to someone who keeps a kosher home and then intermixes the dairy and meat cooking utensils...

He concludes:

Although I am presently a member of a reform congregation, I came from an orthodox family who attended an orthodox synagogue. It was always my understanding that the laws of the "Kashrus" were waved in cases which involved the health of the individual. I have recently discussed this matter with my, as well as other, rabbis and have been informed that the Torah does state this in regard to the health of the individual. I was wondering if there is a newer interpretation and therefore the concept of health coming before "Kashrus" is no longer considered to be valid.

VIII SUMMARY

To sum up our observations we can state definitely that it is impossible for the company that manufactures a pharmaceutical, to know the *content* and the nature of *all* its various ingredients.

A summary of all the letters can be found in the letter below, which explains that all pharmaceutical companies state unanimously that they all follow the same practices, and their statements coincide with one another.

1. BRISTOL LABORATORIES BRISTOL—MYERS COMPANY

...Information on the source of materials used in various types of medications:

In *general*, I think you will find that *most* pharmaceutical manufacturers tend to use the same general types of ingredients in similar product groupings.

One notable exception is the fact that sucrose, which is used in relatively high concentrations in syrups and powders for reconstitution with water, is primarily derived from sugar cane if the material is used in the East and South, and from beets if the sucrose is used in the Midwest or West. In our case, all of our sucrose is obtained from cane. In general, the flavors and colors used in syrups and tablets are of artificial origin.

Lactose is *commonly* used in tablets and capsules as a filler. This material, of course, is derived from milk. *Most* tablets also contain corn starch. *Capsules, of course, are made of gelatin, which is of animal origin.*

The other materials you mentioned in your letter, such as buffers and preservatives, are *generally* produced by chemical synthesis.

I hope that the above information, although necessarily *general* in nature, will be of some help to you.

[The word, "general" means that the product is made in a certain manner as a rule, but there is no assurance by the manufacturer that it is always produced in this manner. How, then, can we rely on such a thing?]

IX

PRACTICAL APPLICATION OF OUR FINDINGS

It is a great responsibility to make a list of *kosher* pharmaceuticals for the entire year and for Passover, since the

methods of production change periodically *as well as the ingredients*. Moreover, it is difficult to formulate a special list for Passover since it must be written several months before the festival, and in the interim, changes may be made in any pharmaceutical. Furthermore, many pharmaceuticals lie in the drug store a long time and it is impossible to determine from which “kettle” the ingredients of any given medicine were made.

We can only rely on the rabbi who decides the *halachah* to answer the one who asks the question; the rabbi will weigh the question in his mind according to the seriousness of the patient’s condition, without relying at all on the knowledge of the production of the medicine, for that is impossible to determine, as delineated above. Each individual’s case is different. It is, therefore, understood that it is *impossible* to make a public announcement or to print any list, either general or special, to allow the general populace to take pharmaceuticals for cures or preservation of health.

The companies are unaware of the change of the source of the ingredients they use in the production of medicines. It is impossible to say that we will be concerned with change only when we discover the change, since it is possible that the change took place some time ago, or recently, or even immediately after the last correspondence, in which they testified that their product is kosher, since changes take place every day. It is halachically unsound to argue that the change took place during the last twenty-four hour period *preceding* the writing of the last letter, which stated that the product is non-kosher, and if there was an earlier letter within that period, to judge that it was kosher until then, since the industry itself testifies that it cannot ascertain whence the ingredients emanate, and into which machine they go.

Our Rabbis stated (*Shabbos* 10) that every judge who renders a true judgment, is considered as though he were a partner with the Holy One, Blessed be He, in the Creation. *Nesivos Olam* explains: The emphasis is that not only must the verdict be true

in view of the claims of the litigants and according to the conclusion of the halachah, but the judge must be certain that the practice that he is following is proper!

The Rabbis, therefore, state often: "This is the halachah, but we should not instruct the public that way." i.e. there are some permissible things that a *talmid chochom* who knows of their permissibility, may practice. The permissibility may not be publicized, however, since it may cause pitfalls for the public.

I pray to the Lord, Who heals all flesh, to send a speedy and complete recovery to all our sick brethren, and may His promise of "Any malady with which I afflicted the Egyptians, I will not visit upon you, for I am the Lord your healer" come to fruition in our days."

May all harsh decrees decreed upon us, be repealed, and may we be blessed with joy and happiness, salvation and consolation, sustenance and nourishment, for good life and peace, and for a quick redemption.

Amen.

With blessings for a kosher and joyous Passover,

—Rabbi Sholom Yehudah Gross

Below is a copy of a portion of the questionnaire I used in the clarification of the manufacture of pharmaceuticals. The reader will see that we have worked in a remarkable way and have confined the main laws related to kashrus in the following pages. When this questionnaire passed under the scrutiny of numerous halachah authorities, they all agreed that the Almighty had prospered our undertaking. The questionnaire itself is rather extensive and long. It was compiled by one of our colleagues, an accomplished halachah authority, a G-d-fearing man, with a knowledge of science. He compiled it in such a way that the respondent would find no misleading questions and would be able to answer correctly concerning every detail of the production of pharmaceuticals, from the formation of the

ingredients until the packing for sale, thus including the entire manufacture (even though it is very detailed), and every ingredient that has a particular purpose, e.g.

Disintegrator, emulsifier, binder, flavoring, dispersing agent, buffer substance, preservative, coloring dilutant, coating, filler, lubricant.... and many more, too numerous to list.

BASIC LAWS OF KASHRUS

KOSHER denotes that which is usable, suited for use or permitted as food pursuant to the Jewish Dietary laws. The antonym is treife. Food, as well as medicinal products require kashrus supervision.

Briefly stated the policy and obligations of food processors vis-a-vis kosher production, are as follows:

1. DEFINITION AND PROCEDURE

In general, products are eligible for *Kosher* certification if they meet the following criteria:

1. Active and inert ingredients are:

- (a) free of:
 - (i) meat, meat fat or meat by products of animal, fowl, mammal, reptile, amphibians, insects or worms, and fish not bearing scales, or their derivatives.
 - (ii) milk, milk by-products or derivatives
 - (iii) wine, wine by-products or derivatives
- (b) processed in equipment which has *not* processed the above enumerated meat, meat fat, meat by-products or derivatives, milk, milk by-products or derivatives, fish not bearing scales, or wine, wine by-products or derivatives.
- (c) free of any *ingredient* which fails to comply with (a) or (b) above.

Examples of non-kosher foods are: *ova* eggs, gelatin, shellfish, cognac, brandy, bread baked in pans greased in fat.

2. Meat or meat by-products, as well as milk and milk by-products are *kosher* when prepared in a rigorously supervised manner, as attested to by an *orthodox* Rabbi.

(a) The Torah designates as *Kosher* only those animals that have cloven hoofs and chew their cud, and certain fowl. However, in order for this meat to be *Kosher* for consumption, they must be slaughtered in accordance with Jewish ritual, by an ordained *Shochet* (Ritual Slaughterer). Meat must be purchased only from a *kosher* butcher who is under supervision of rabbinical authority. The butcher must know and practice the art and laws of *treiberin*, which means the removal of all fat deposits and the fat and blood veins before selling the meat to any customer.

(b) Poultry is first eviscerated. The claws and tips of the wings cut off and the jugular veins severed or removed.

(c) The heart of both poultry and meat is cut open and the tips of the extremities clipped off, before soaking and salting (in a prescribed method specified by Jewish Law).

3. Only those fish that have both fins and scales are *kosher*.

4. The eating or cooking (in any form or manner) of milk and meat together is prohibited. All meat products and milk products are considered the same as their milk and meat origin. A Jewish home, as well as food manufacturers and processors must have two sets of dishes and utensils of different design and which are separately stored for dairy and meat diets. Meat and dairy dishes or utensils must not be washed together, nor even separately in the same basin.

5. Equipment used to produce non-kosher products cannot be used to process *kosher* products unless it is subjected to a *kosherizing* operation under the supervision of a qualified orthodox rabbi.

6. All *unadulterated and unprocessed* produce, such as fruits, vegetables, cereals, minerals—all things that grow from the soil, vines or trees—are inherently *Kosher*.

7. All manufactured products which may contain any ingredients derived from doubtful origins must be checked by a rabbinical authority as to whether the *Dietary Laws* were not violated during their preparation.

8. A neutral group of foods, which are neither of milk or meat derivation, like eggs, fruits, vegetables, cereals and fish are known as *pareve*. All of the above mentioned, except for fish, may be prepared with *milchig* (milk) or *fleishig* (meat) after which these cease to remain *pareve*. *Pareve* things also become either *milchig* or *fleishig*, according to the utensils used for their preparation.

9. *Kosher* fish is *pareve* and can be prepared for both *milchig* or *fleishig* use. While we are allowed to eat fish during a meat meal, it is forbidden to cook or serve both together. Fish must be served on separate dishes.

II. KOSHER SUPERVISION—NORMAL

1. In order to claim that a product is *kosher* (by appropriate designation on the package label, or otherwise), there must be certification, by an *orthodox* rabbi, that the *kosher* requirements have been met.

2. This is usually accomplished through a contract with a rabbi or *kashrus* certification organization who, through their regular inspection of the plant and food facilities and detailed knowledge of the formulas, various ingredients and their *originating* source, certify the products as *kosher*.

3. *Inert* as well as *active* ingredients must be of *kosher* origin. *Inert* ingredients are defined as emulsifying agents, binders, flavorings, dispersing agents, buffer substances, preservatives, colorings, dilutants, coatings, lubricants, fillers, disintegrators, etc.

4. During the canning season or production schedule the rabbi normally visits every cannery and every refinery several times. In these inspections he may review or ask questions about the processes, ingredients, and labels involved in any or all of the products produced at *that* location.

5. He also visits "corporate headquarters" where he consults with the "corporate staff" on any new products, formulas or *kosher* or *kashrus* problems which may arise.

6. A refinery or Food Production Facility which processes *kosher* and *non-kosher* products in equipment immediately adjacent to each other, is a special situation and requires *daily* supervision by an *orthodox* rabbi to assure that the "*kosher* item" produced there, and that all ingredients shipped from there to other refineries, are indeed *kosher*.

III. PASSOVER SUPERVISION

(a) The *Passover* season brings with it *all* the above Dietary laws, *plus* additional *Passover* rules in connection with the proscription of *Chometz* and *Chometz* products (described in (b) below).

(b) Each spring there is a special demand for *kosher* products which are *Kosher for Passover*. To qualify, an *otherwise kosher* product must, *in addition*, be *free* of the following grain products, by-products or derivatives and be packaged under the direct supervision of an *orthodox* rabbi:

(i) wheat (all classes) (*triticum aestivum* L) (*T. compactum* host) (*T. durum* desf)

(ii) Barley (*hordeum vulgare*)

(iii) Spelt (*Tricticum* (emmer) *diccocum*)

(iv) rye (*secale cereale*)

(v) oat (*avena sativa*)

(an example would be starch, ethyl alcohol, whiskey, all wheat flours, bulgar, semoline, farina, grain sorghums)

(vi) Dockage of items (i) through (v)

(vii) *legumes* (e.g. soybean oil, cake and meal, lecithin, peas, beans, corn syrup (e.g. glucose) etc.)

(viii) rice

IV KOSHER EQUIPMENT

1. Equipment which has *not* been used to process meat, meat fat or meat by-products (see 1-i above) is acceptable for processing *kosher* products. Hence, a cannery or vegetable oil refinery which *never* handles any meat by-products will normally produce *kosher* products.

2. Care must be taken, however, to maintain the *kosher* status of a plant by studiously avoiding the introduction of any animal derivative or secondary product containing animal derivative (See II 3 above) (e.g. emulsifiers) into the system. Once such contamination has taken place, the affected equipment must be *kosherized*, which can be an expensive, laborious process, involving washing, steaming, a 24 hour wait, and supervision of the process by an *orthodox* rabbi.

(a) In some simple processes, the *kosherizing* of the equipment to permit production of other products is easily done over a weekend.

(b) In more complex ones, such as a refinery deodorizer, where visual inspection of the *kosherized* equipment is almost physically impossible, and the time delays unacceptable, separate *kosher* and non-*kosher* equipment is absolutely necessary if both types of products are to be produced at the same location.

3. The above precautions with processing equipment must also be taken with tanks, tankcars, and tankwagons. Hence, any such vessels must be *kosherized* after they have contained animal fat, and *before* they can be used for *kosher* vegetable oil.

V. POLICY

Preferably, it should be the policy of food processors to identify their food products as *kosher* whenever appropriate and possible, and to have these products and the plants in which they are produced certified as *kosher* by a qualified *orthodox* rabbi or rabbinical organization.

VI. CERTIFICATION OF NEW PRODUCTS

1. When a new product is still in the concept stage, a marketing decision should be made by the manufacturer as to whether it should be a *kosher* product.
2. If yes, the product development personnel should prepare ingredient specifications calling for *kosher* ingredients and a process should be developed which is also *kosher*.
3. Before labels for the product are approved, (in which the *kashrus* symbol should be incorporated), the *orthodox* rabbi should be contacted and given full particulars as to the formula, the source and the nature of the ingredients, and the location and nature of the processing equipment. If these meet with his approval, permission is granted to use the *kashrus* symbol on the label of the packages.
4. The *orthodox* rabbi will usually want to be present at the first production run to personally verify that the ingredients and equipment are *kosher*.

בעזרת השם יתברך

ספר
שלום שלום לרחוק
ולקרוב ורפאתיו

בירור הלכה המבארת
יצירת התרופות הרפואיות,
וכשרותם לכל השנה (בכלל)
ולחג הפסח (בפרט).



יו"ל ע"י

הק' שלום יהודה גראס
אבק"ק האלמין
ברוקלין נוא יארק שנת תשנ"ח

קונטרס

שלום לרחוק ולקרוב ורפאתיו

בירור הלכה המבארת יצירת התרופות הרפואיות, וכשרותם לכל השנה (בכלל) ולחג הפסח (בפרט), אשר כשרותם בנויה ומיוסדת אך ורק מכתבי שאלות ותשובות בין הרבנים ובתי החרושת. ואף שלשון חכמים מרפא.

דרשתי וחקרתי היטב והנה נתאמתה הדבר שנעשתה שגגה בישראל בהסתמכות על קישור המכתבים. דרכיו ראיתי ואראהו, ועמדתי בעזה"ת על מהות תוצרתם האמיתי ותמציתה: כי אין לסמוך על מכתבים כאלו.

הו"ל בחמלת ה' עלי בזכות אבותי ורבותי הק' ז"ע

הק' שלום יודא גראס

דב דקהל, מגן שאול" ד, האלמין" ור"מ בישיבה וכולל, בית ישע"י
"מכון להוראה בשחיתות ובדיקות"

בעהמח"ס: אפיית המצות השלם (י' חלקים); גידולי יהודה (על הלכות ציצית); שו"ת זבחו זבחי צדק (על הלכות שו"ב); חינוך ישראל סבא (מדריך לחינוך הבנים והבנות); מדריך לצניעות; מזוזת שלום (על הל' מזוזה); מנחת שלום (הדרכה לכשרות); מנחת יהודה, (על חומר איסור, חלב עכו"ם ו"סימילאק"); נפש ישע"י (על מאכלות אסורות, ה"ח); קדושת ישראל (על הלכות יחוד); ושי"ס.

בלאמור-הרה"ג הצ' מוהר"ר ישע"י זאב גראס זצ"ל נכד השרף מסטרעליסק, ר' יעקב קאפיל חסיד, ט"ז, בית, תו"ט, רש"י, ולמעלה בקודש עד דוד המלך עה"ש.

- ברוקלין, יצ"ו • שנת תשל"ח -
- ההכנסה מוקדשת לטובת הישיבה והכולל -

שלום לרחוק ולקרוב ורפאתי

דיני סמי רפואה *

שאלה

יו"ד כסלו תשל"ז

שפעת חיים ושלוש וכ"ט לכבוד המאה"ה הרב
הגדול בתו"ש אוצר התורה המדריך עמו ישראל
באהבה וכו' כקש"ת מו"ה... שליט"א, מח"ס...

אחדשה"ט פונה אני למע"כ להורינו דרכי נועם דבר ה' זו הלכה.
נא אל יחר בעיני כהד"ג נ"י על אשר הטרחתי אותו במכתבי זה
ואנחנו מה להתיצב במקום גדולים ומהראוי לי להיות נחבא אל
הכלים ומה גם כי כבד לשון אני ולא ידעתי דבר בצחות מליצות
הלשון גם לאנשי ערכי ואף גם נגד שר התורה והחכמה כיו"ב. אולם
בזאת אזרתי חיל היות הדבר מצוה רבה וההכרח לא יגונה. ובטחוני
בצדקתו דמר מעכ"ת נ"י לבל יאמר נואש לדברי ח"ו ויעניני במחכ"ה
במוקדם האפשרי.

ברצוני לדעת אם והאיך יכולים בבירור לעשות רשימות ולדון
בעניני כשרותם של תרופות רפואיות לכל ימות השנה בכלל ולפסח
בפרט.

מפני הקשיים לסדר השגחה בבתי חרושת ולברר ולהבחין ע"י
בדיקות כימיות בין התרופות הכשרות לאותם שאינם כשרות
מוכרחים לשלוח מכתבי בקשה לגורמים רפואים שונים - משרדי
השלטונות, בתי מרקחת ורפאים שונים, הסתדרות הרוקחים
והרופאים, טובי הרופאים, כימאים ורוקחים - לבקש עזרתם בנדון
זה אני מדגיש שאין ביקור בשום ביח"ר... הכל בנוי ממכתב
תשובתם.

ועל של עתה באתי בשאלותי לדעת האם יכולים לסמוך ולתמוך
יסודות על תשובתם אף לדבר היתר, או רק באופן שלילי (היינו שהם
כותבים שהפרמבצבטיים כוללים חומרים או יצורים בלתי כשרים);
ושנית אם מותר או נכון לפרסם תוכן ותמציות מכתבם באופן שרבים
יסמכו על זה?

ובפסענו מן הקודש תבענה שפתי תפלה לשוכן מעונה, שיאריך
ה' ימי מע"כ שליט"א וברוב אונים יאמיץ כח יזכה להתענג על ה'
בעבודתו הטהורה מתוך בריאות, תענוג והרחבת הדעת דקדושה עדי
נגאל גאולת עולם בקבלת פני משיח צדקינו עם מנהיגי הדור בראשנו
בב"א נצח סלה ועד.

כעתירת וברכת זד"ח בברכה המשולשת

תשובה

מילתא אלכישוייהו יקירא!
אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים ושמים יריעות וכל בני

אדם לבלרין אין מספיקים לכתוב חללה של רשות" (שבת י"א).
 (כלומר: קשה לכתוב כל הדברים שהממשלה צריכה לדאוג ולטפל
 בהם) שנאמר שמים לרום וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר. ופירש
 המאירי: מוטלת על הרשות חובות רבות כל כך שקשה לאדם רגיל
 להעריכן.

בכתובת פרק זה על עניני התרופות התקשרתי עם מנהלי כל
 בתי חרושת פרמבצבטיים בארצות הברית לדעת, על בוריין, כל
 הדברים הנוגעים לעניני העשייה (התוצרת) והמסתעפים לדיני
 הכשרותם. דבר אחד וגדול למדתי מכולם שאי אפשר לעמוד בבירור
 על תוכן התרופה לזמן מרובה – ולפעמים אף לזמן קצר – כי מעשה
 התוצרת (היצירה – Manufacturing Process) ותוכן התרופה
 (Ingredient Origin) משתנה בכל עת ורגע, וגם בתרופה אחת יש
 נפקא מינה באיזה חלק מארצנו נוצרה – בצד מזרח, מערב, צפון
 ודרום.

עיוני בדבר היתה בנויה על השאלה:

regarding the presence of various animal and grain derivatives in our
 products for purposes of determining whether these conform with
 Jewish Dietary Laws.

וצרפתי להשאלה שני מכתבים כללים המסבירים, בקיצור, כל
 ההלכות המסתעפים לדיני הכשרות (ראה Appendix I).
 דע נא: כל רב ומורה הוראה המובהק לכך מוכרח לדון בשני
 סייגי תרופות:

1) אותם שנצטוו על ידי רופא (Prescription).
 2) אותם שכל אחד יכול לקנות לבדו בחנות הרוקח „עובר
 לסוחר“ (Over-the-Counter-Drugs).

אין כל ספק שאותם התרופות הנמכרים „עובר לסוחר“ אין היתר
 לקחת אותם באם שהם מכילים „מאכלות אסורות“, כיוון שעליהם חל
 הדין: „איכא דרכא אחרינא“.
 לפי חשבון המשלה נמצאים תרופות כאלה בארצות הברית,
 כהיום, בסכום 350,000.

בתרופה הנתונה על פי „צו רופא“ יש מקום להסתפק אם החולה
 יש בו סכנה או לא, אי איכא דרכא אחרינא או לא, אי יכולים
 להחליף התרופה שנצטוו עליה (ושמכילה דבר האסור) בשניה שאין
 בה חומר (האסור) זה.

אך זאת למודעי שאין שאלה בדברים שהם

medicinals which are critical to the health of an individual or to in-
 dications which are serious in nature.

שלום לרחוק ולקרוב ורפאתיו

(א) שינוי החומר מעת לעת ומפקידה לפקידה
 1. ראשית דבר, תוצרת כל תרופה משתנה בכל עת.
 מובא פה, בלשונם, דברי בתי החרושת הכי גדולים בעולם.

ABBOTT PHARMACEUTICAL PRODUCTS DIVISION
 ABBOTT LABORATORIES

...regarding specific ingredients in specific products. I am sure you are aware of the great amount of time required to check the formula of all the Abbott products to see if they contain... (prohibited substances). Not only would the final formula have to be checked, but the formula for many of the ingredients (also) to see if they contained these prohibited substances.

We prefer that such lists not be made due to the frequency with which our products formulas change. At any time a product may be reformulated and have the prohibited substance removed. More importantly, a product not on the list could have the prohibited ingredient added.

General or specific statements cannot be made for so many varied products.

בתרגום חפשי: אף אחרי שכתבנו שתרופה, ג'קיה" ממאכלות אסורות, יכול המצב להשתנות, ומאז מכילה התרופה חומר בלתי כשר.

PARKE, DAVIS & COMPANY:

וכן כתב גם:

Parke-Davis has several hundred products which might be used in treatment. I hope you will understand that it is impossible for us to give you a complete breakdown of all components and also that they may be subject to revision from time to time because of various reasons.

בתרגום חפשי: חומר התרופות משתנות מעת לעת מכמה טעמים...
 אי אפשר להגיד ולדעת בפרטיות מה התרופה כוללת.

SYNTEX RESEARCH
 DIVISION OF SYNTEX (U.S.A.) INC.
 INSTITUTE OF PHARMACEUTICAL SCIENCES:

Many components are used in compounding pharmaceutical formulations. These materials might be animal, vegetable, and/or mineral in origin. Many of these ingredients are produced by reactions of other chemical materials, and so attempting to learn whether any animal materials were used in the manufacture of a product becomes a complex maze. It would require a skilled detective to unravel some of the intricacies of the reactants which are utilized, and I think that the answer might often depend more on zeal, orthodoxy, and Talmudic interpretation than on mere catalogue listings.

In regard to grain products, in tableting we also employ such materials as wheat starch and corn starch. I question whether you could obtain more than a few tablets on the market which did not contain some corn starch. Wheat starch is much less commonly used. Furthermore, any products which contain alcohol such as elixirs and some cough syrups would contain grain alcohol.

שלום לרחוק ולקרוב ורפאתי

1

CIBA-GREIGG CORPORATION
PHARMACEUTICALS DIVISION

(ב) קישוי הבחנת החומר
על דבר קישוי הבחנת כשרותה של איזה תרופה הבאה מיריעת
חומרי ההרכבה, הסבירו:

An effort to determine which of our products are kosher and which are not would be a monumental task. In addition, I doubt whether any company has products which would be considered as kosher unless it had made a concerted effort to manufacture them.

תוכן המכתב בקיצור: אני מסופק אם יש איזה ביי"ח שתרופותיה
כשרות בלי, "התאמצות מיוחדת" על ידה לייצר אותם באופן "כשר".
וליתר שאת ותוכף עזו אמרו אודות צור מחצבתם של החומרים
השונים:

SYNTEX RESEARCH
DIVISION OF SYNTEX (U.S.A.) INC.

I consider the impossibility of tracing the origin and geneology of materials such as surface active agents, fats and alcohols. To further compound the problem, the same chemicals purchased from different manufacturers can be made by many different processes and may have utilized many different intermediates. You have a scientific recognition of the enormity of the problem of ever being able to say that a particular chemical of commerce did or did not comply with the standards of kashruth...

...there is no way in which we can determine the sources of origin of these materials or how they were prepared. Neither could we guarantee that the materials will be purchased each time from the same manufacturer.

תוכן המכתב בקיצור: אי אפשר בשום פנים להבחין שורשה של איזה
חומר ויצירתה... גם אי אפשר להיות ערב שבכל פעם נקנים
הדברים מאותו ביה"ח.

(ג) טהרת החומרים על פי צו הממשלתי

בתי החרושת מסבירים שהם אחראים לשמור על טהרת החומרים
והתרופות רק לפי אותה מדה שנצטוו לפי חק הממשלתי,
הדורשת

They all have to meet the highest compendial standards of purity.

והיינו בלשונם, שנוצרים על פי

"United States Pharmacopoeia or National Formulary".

אכן, שם מדובר אך ורק על מעשה ה"כעמי" ונקייתה מדברים חצונים
המזיקים לחומר ה"כעמי" (כגון "באקטיריע") - אבל לא על שורשה
מאין באתה

CIBA-GREIGY CORPORATION
PHARMACEUTICALS DIVISION

ונן כתבו:

I can tell you that as a general rule the majority of tablets and capsules contain either magnesium or calcium stearate. The source of this stearate can be either animal or vegetable fat, but no major pharmaceutical company, to the best of my knowledge, makes a conscious attempt to control the material which they receive to one type or the other. The criteria for acceptance or rejection is based on the stearates meeting company specifications usually related to the United States Pharmacopoeia or National Formulary.

תוכן המכתב בקיצור: זה אני יכול לומר שבדרך כלל רוב הכדורים
(טאבלט) והנרתיקים (קאפסול) יש בהם, מגניזיום או קלסיום

שלום לרחוק ולקרוב ורפאתיו

סטירענט" שנעשים מחלב (בצירי) בהמה (חיה) או עשב... אבל לפי דעתי אין שום ביח"ד המייצרת תרופות יודעת מאיזה דבר שורשה של החומר שלהם שבו הם משתמשים... יודעים רק שהחומר נקי ונעשה על פי חוקי הממשלה.
וב"ברים האלה ג"כ אמרו (שאין הממשלה דורשת מאין תהי' שורשה של החומר בה משתמשים).

CHESEBROUGH-POND'S INC.:

All ingredients used in our products meet fully the standards and specifications that have been established in the official compendia or that are recognized as assuring their quality, strength and purity. I am sure that you understand that these standards are not specific in regard to the sources of certain ingredients. For example, ethyl alcohol can be derived from starches (wheat, corn or potato), sugars (cane or beet) or prepared synthetically. Similarly, glycerin can be derived from vegetable oils, animal fats or prepared synthetically. Furthermore, certain processes used to prepare ingredients from their source materials are essentially chemical syntheses that result in a new chemical entity. Our purchasing specifications do not generally require that such ingredients be from a particular source or derived by a particular process. בתרגום חפשי: אין אנו דורשים או שואלים מבתי החרושת שמהם אנו קונים החומרים צור מחצבתם ויחוסם של החומרים או באיזה אופן נוצרו.

ואף אחר שבית החרושת ענתה בווראות שתרופה מיוחדת אין בה חומר הבאה ממאכלות אסורות, ובשעת ענייתם ידעו בבירור על מה ולמה אנו כהבנו להם (ואין כאן משום „מסיח לפי תומו“).

STUART PHARMACEUTICALS, DIVISION OF ICI AMERICA, INC.

We assume that your main interest in our products is to determine which of these can be considered as kosher for daily use, and which might also be suitable for Passover purposes.

אנו לומדים מתשובתם שבהערתם מתעוררת לנו שאלה נוספת הצומחת מגוף „מעשה היצירה“ של התרופה במכונותיהם:

"Acceptability" from a Kosher standpoint is based on the nature of the ingredients. It must be recognized that the equipment used by the manufacturer of the raw materials employed in these products or by Stuart Pharmaceuticals in manufacturing these products, even though thoroughly cleaned, may not qualify as Kosher because of previous contact with non-Kosher products.

"Acceptability" for Passover is based on the nature of the ingredients. The possibilities exist that the equipment used by the manufacturer of the raw materials or by Stuart Pharmaceuticals in manufacturing these products, even though thoroughly cleaned, may have been in previous contact with other products containing grain-derived materials.

זאת אומרת:

- (א) הם קונים חומרים („אינגרדיענטס“) מבתי חרושת אחרים שאינם יודעים טבעם ומעשה תוצאותיהם: ויכול להיות שיש בהם דברים אסורים.
- (ב) אף שהם נקיים מחומרים ששורשם מאכלות אסורות, אכן נוצרו במכונות שבהם נוצרו ונשתמשו בהם מקודם מאכלות אסורות.
- (ג) בעייה זו חלה בין על בית חרושת „הגומרת“ התרופה ובין בזה שמסדרת החומרים השונים ומוכרת אותם לאחרים לייצר מהם כרצונם.

שלום לרחוק ולקרוב ורפאתי

ח

סכום

דברי סכום לדברינו הנ"ל נאמרו כאופן ברור כדברים האלה: אי אפשר לבית חרושת המייצרת התרופה לדעת תוכנה ואיכותה של כל החומרים השונים:

ABBOTT PHARMACEUTICAL PRODUCTS DIVISION:

...concerning ingredients used in various medicinal products. We have several hundred formulas and we are not in a position to go through them in detail to determine all of the ingredients used in them.

It is true that we use animal products such as gelatin in many of our products. In addition, stearates, which are usually derived from the animal fat, are frequently used. Lactose from milk, corn starch and alcohol from grain and many other agents are used. Frequently we are purchasing these items from outside vendors and do not know the originating source of many of these items. Sometimes the product can be derived from natural sources or synthesized. We make no distinction in purchasing between these two sources and do not have available to us the information you request.

כתרגום חפשי: אנו קונים חומרים מבת"ח אחרים ואין אנו יודעים ממה נעשו. אין זה נפקה מינה לנו ואף אם תשאלו אין אנו יכולים לענות.

(ד) נקוי הכלים

גם נקוי הכלים ושמירתם מליכלוך נעשה רק כדרגה הממלא צו חק הממשלתי, אשר אינה כנויה על נקיון ובשרות הכלים" שממלא צו חק התורה הקדושה.

CHESEBROUGH-POND'S

CHESEBROUGH-POND'S INC.

In regard to manufacturing and processing equipment, we use separate equipment for each product, except in a few cases where products are essentially similar in basic composition. All equipment is routinely cleaned and sanitized in accordance with currently accepted good manufacturing practices for drug products.

(ה) חומר הנרתיקים והכדורים

בעיית נרתיקי התרופות הנקראים „קאפסול“ כלע"ז קשה לפתור. אלה הם דברי:

STUART PHARMACEUTICALS
DIVISION OF ICI AMERICA INC.

...regarding a "capsule" and the possible freedom of our capsulated products from any animal derivatives. Since almost all of the capsulated products manufactured in this country contain gelatin as the capsulating material, it is apparent that none of these products (either ours or those of other manufacturers) are free of animal (mammalian) derivatives. Indeed, we are not aware of a source of capsules where the gelatin is derived from kosher sources, e.g., kosher-killed animals or fish.

זאת אומרת, כולם נוצרים ממאכלות אסורות!
ועוד כתבו לכלול ג"כ כדורים („טאבלעט“) כדבר:
ועוד כתבו, לכלול ג"כ כדורים ("טאבלעט") בדבר:
כתרגום חפשי: כמעט שכל הנרתיקים (קאפסול) עשויים מג'לטין...
ואף אחד משלנו או של איזה תרופה או בית חרושת אחרת אינה נקויה ממאכלות אסורות! אין אנו יודעים אף מקום אחד שנעשה ממאכלות כשרות.

ט

שלום לרחוק ולקרוב ורפאתיו

SQUIBB

Small amounts of stearic acid or magnesium stearate are used in most capsule and tablet formulations. In nearly all cases, it would be derived from animal sources.

בחרגום חפשי: ברוב מקרים נעשים, מגניזיום סטירעט" ממאכלות אסורות

MILES LABORATORIES, INC.

וכן, לדוגמא, כתבו גם אחרים:

Small amounts of animal-derived substances (magnesium stearate and gelatin) are employed in many tableted products as lubricants and binders.

A.H. ROBINS COMPANY

וברברי

...alcohol could either be synthetic or might be derived from grain.

...glucose is derived from starch which might be corn.

...glycerin could at any one time be from animal, vegetable or synthetic sources and it would be impossible to state that the animal source was not porcine.

בחרגום חפשי: גליצרין" יכולה להיות בכל עת ורגע מדבר כשר או מטרפות ואי אפשר לדעת בשום אופן אם אינה טרפה

...magnesium stearate is synthesized from stearic acid which is derived from animal fats.

BOEHAINGER INGELHEIM

וברברי

Gelatin - derived from the skin, white connective tissue and bones of animals.

Stearic Acid - derived from the fat of cattle and sheep.

STUART PHARMACEUTICAL PRODUCTS

וברברי

magnesium stearate (source of stearic acid while known to be of vegetable origin is unknown as regards grain or acceptable seeds, (e.g. cottonseed or peanuts).

psyllium is derived from psyllium seed which is not considered to be a grain.

flavors dissolved in ethyl alcohol; source unknown.

vegetable-oil derived stearates of unknown origin.

שלום לרחוק ולקרוב ורפאתיו

7

(ו) בכמות חומר (אינגידיענט) האסור בתרופה

פתור השאלה לדעת שיעור כמות שיעור האסור בתרופה כולה בכדי להבחין מזה האם נבטל ב„שישים“ ג"כ איננה כל כך פשוטה:

STUART PHARMACEUTICALS
DIVISION IF ICI AMERICA INC.

The question as to whether the percentage of gelatin is less than 1.5% of the gross weight of the tablet or of the volume of the tablet appears to be moot, since it has been my assumption that it is not the concentration of gelatin which is important, but rather the source. The gelatin in our products is from animal (mammalian) sources and is non-Kosher.

(ז) סמכות על מכתבי מנהלי בתי החרושת

יסוד ה„מסיח לפי תומו“ של תשובותיהם של מנהלי בתי החרושת, שעליהם אנו בונים בנינים גבוהים ורמים, מקולקלת. לדוגמא, אנו כתבנו לבית חרושת בנוסח בהיר, קל וצח במכתב מודפס (תצלום ממכתבים מובאים בסוף הפרק). ואעפ"כ תשובתם היתה:

SANDOZ PHARMACEUTICALS

...we are returning the completed schedule for "Ingredient Identification"

...dilutant: lactose

...lubricant: stearic acid, calcium stearate

Notes:

- a) lactose is a sugar derived from milk; it is questionable as to whether it is actually a milk by-product.
- b) stearic acid and calcium stearate are tallow derivatives, usually obtained from cattle and sheep. They are refined to the extent that "meat" is not present.

בתרגום חפשי: „ספוייריק עסיר“ נעשה מחלב (בצירי) אך אין שם בשר בעין.

נראה מזה שאף שכתבנו להם בקשתנו בלשון ברור, תשובתם נתונה לפי הבנתם בדברים. לדעתם, אם לא נתנו בדבר בשר ממשי (גוש) אין בתוצר דבר בשרי.

(ח) דין בשר בחלב

שאלה נוספת נולדת לנו מדיני בשר בחלב. והיינו לבד מאיסור חלב סתם של עכו"ם שאסרוהו רוב הפוסקים כמבואר בספרי „נפש ישעיה“ באורך ושני בספרי „מנחת יהודה“, אלא אף אם יש רב ומורה הוראה המתיר חלב עכו"ם (או חלב „סתם“), אבל שאלתנו המקורית היא אם מותר לאכול תרופה חלבית זו יחד עם מאכל בשר ממשי (בעין), או בזה אחר זה וכו'. מעניין שבית חרושת אחת בעצמה הבינה דבר זה ועמדה עליה וכתבה לנו:

CIBA-GREIGY CORPORATION
PHARMACEUTICALS DIVISION

My rabbi has informed me that today the majority of animals are slaughtered under kosher conditions. However, we cannot be a hundred percent certain about our material. In addition, most tablets and capsules also contain lactose as an excipient. Lactose, being milk sugar, would represent a dairy item and if combined with magnesium or calcium stearate from animal source would be comparable to mixing dairy and meat products together.

והוסיפו שרבר זה קשה למלאות:

Thus the only way you could be certain of obtaining tablets and capsules which would meet with the laws of "Kashrus" would be for a company to make a concerted effort to use only stearates manufactured from vegetable source, or to use only stearates obtained from animals which have been killed under kosher conditions, and at the same time exclude the use of milk sugar as one of the dosage form excipients, or as a special research project, to develop a series of new (possibly inorganic) excipients which would fall into a neutral area and be excluded from the laws of "Kashrus."

חד מהכותבים. שצור מחצבתו מבית ישראל, כתב:

We obtain our stearates from a number of suppliers, some of whom tell us they are supplying material from animal fat, others from vegetable oils. Therefore some lots of our products may be made with purely vegetable material, other lots with animal fats. Furthermore, even if we controlled certain products putting into them only the vegetable fat, they would be manufactured on the same equipment which is used to manufacture that containing animal fats. In my opinion this would be comparable to someone who keeps a kosher home and then intermixes the dairy and meat cooking utensils...

בתרגום חפשי: אף אם נדע שמשמשים בחומר כשר, אכן תוצרותיהם היא במכונות שמקורם לכן נשתמשו בדברים האסורים... ויכול להיות תערובות... כמו, "בשר בחלב". וסיים במכתבו.

"Although I am presently a member of a reform congregation, I came from an orthodox family who attended an orthodox synagogue. It was always my understanding that the laws of the "Kashrus" were waved in cases which involved the health of the individual. I have recently discussed this matter with my, as well as other rabbis and have been informed that the Torah does state this in regard to the health of the individual. I was wondering if there is a newer interpretation and therefore the concept of health coming before "Kashrus" is no longer considered to be valid."

דברי סיכום לכל המכתבים יכולים למצוא בדברים המובאים שמסבירים שכל בתי הרושת לתרופות, כולם פה אחד להם ומעשה אחת לכולם ודעותיהם מכוונים ואינם שונות זו מזו:

שלום לרחוק ולקרוב ורפאתיו

יב

BRISTOL LABORATORIES
BRISTOL-MYERS COMPANY

...information on the source of materials used in various types of medications:

In general, I think you will find that most pharmaceutical manufacturers tend to use the same general types of ingredients in similar product groupings.

One notable exception is the fact that sucrose, which is used in relatively high concentrations in syrups and powders for reconstitution with water, is primarily derived from sugar cane if the material is used in the East and South, and from beets if the sucrose is used in the Midwest or West. In our case, all of our sucrose is obtained from cane. In general, the flavors and colors used in syrups and tablets are of artificial origin.

Lactose is commonly used in tablets and capsules as a filler. This material, of course, is derived from milk. Most tablets also contain corn starch. Capsules, of course, are made of gelatin, which is of animal origin.

The other materials you mentioned in your letter, such as buffers and preservatives, are generally produced by chemical synthesis.

I hope that the above information, although necessarily general in nature, will be of some help to you.

מלת „דוענעראל“ מתורגמת: „בדרך כלל“. זאת אומרת שהדבר נעשה באופן מסוים בדרך כלל אבל אין מדויק על ידי המייצר שזה נעשה באופן הרשום בכל פעם היינו מאה אחוז (100%). וא"כ האיק נסמוך על דבר כזה.

(ט) פירות הנושרים להלכה

אחריות גדול הוא לעשות רשימה מתרופות הכשרות (בכלל) ולחג הפסח (בפרט) מאחר שמשנתים אופני העשייה, החומרים ותוצרותיהם מעת לעת ומפקידה לפקידה; ומה עוד שקשה לעשות רשימה מיוחדת לחג הפסח מאחר שהיא כתובה כמה חדשים לפני החג – שמעת כתיבתה עד החג היא אפשרות להוולד השתנות בהתרופה, ומה עוד שהרבה מהתרופות מונחים מוזמן כבר בבית המרקחת (דראג סטאר) ואי אפשר לדעת מאיזה „יורה“ באה החומר שממנה נוצרה התרופה.

אין לנו להשען כי אם על הרב המורה הוראה – המובהק לכך – שיפסק הלכה למעשה למי ששואל כענין; והמורה ישקל במאזני שכלו לפי רצינות מצבו של החולה בלי הסתמכות כלל על ידיעת תוצאת התרופות, כי אין לעמוד על אמיתתן כאשר בידרתי כאן וכל יחיד כמובן יש לו דין בפ"ע, וא"כ דעת לנבון נקל שא"א לדרוש לרבים וכ"ש להדפיס שום רשימה כללית או פרטית להקל להמון בית ישראל אכילת תרופות וסמים לרפואה או להחזיק חולשת הגוף.

שלום לרחוק ולקרוב ורפאתיו

יג

אין בית החרושת מרגישים כהשתנות מקור וצור מחצבתם של החומרים בו הם משתמשים בעשיית התרופות. אי אפשר לומר „דיין שעתן“ כי אנו צריכין לחוש שמה התחילה „השינוי בזמן מוקדם (או מאוחר) יותר. גם קשה לומר „מפקידה לפקידה“ (מכדיקה לכדיקה) ולהורות לשואלים שביון שאין ידוע מתי התחילה השינוי בתרופה הריהי נחשבת טרפה למפרע ככל הזמן שעבר משעת הבדיקה (ע"י מכתב) האחרונה שדקנו אותה ומצאוה בשרה (ע"י המכתב). אפילו הייתה בדיקה זו לפני זמן רב – מאחר שהשינויים בתוצר החומר חלים ככל יום ויום. גם קשה לומר „לא בדברי זה ולא בדברי זה“ ולבלול הדבר: „מעת לעת ממעט על ידי פקידה לפקידה“ (בלומר אם בדקו התרופות (ע"י מכתבים) לפני זמן רב אין אנו צריכין לחשוש אלא ליממה האחרונה זאת אומרת מעת הבתיבה (התשובה) והלאה); או „מפקידה לפקידה ממעט על ידי מעת לעת“ (שאם בדקו (ע"י המכתב) בתוך יממה הרי קודם לשעת הבדיקה ודאי שהיא כשרה. ולמה? מפני שאמרו בפירוש שאי אפשר להם לדעת בכירור מאין בא (נוצר) ולאן הולך (במכונה) החומר.

אמרו חז"ל (שבת יו"ד) שכל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. ופירש ב„נתיבות עולם“: ההדגשה זו באה להבליט כי לא די שהמשפט יהא אמת לפי טענות בעלי הדין או לפי מסקנות ההלכה. אלא שיהא הדין בטוח שדרך זו היא האמת!

ועל בן אמרו חז"ל (שבת י"ב): הלכה ואין מורין בן. פירוש: כי יש דברים המותרים, ותלמיד חכם היודע את היתרם – נוהג בן. אבל אין מפרסמים את הדבר ברבים („מורים“) כדרשה (או רשימה), שיכול הדבר להביא להכשלת הרבים.

אני תפלה לה' הרופא כל בשר שישלח רפואה שלמה כמהרה לכל חולי ישראל ויקוים הבטחתו ית"ש „כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך“.

ויבוטל מעלינו כל גזירות קשות ורעות להתברך בששון ושמחה ישועה ונחמה פרנסה טובה וכלכלה לחיים טובים ולשלום ולגאולה קרובה. אמן.

כברכת חג הפטח בשר ושמח

מובא כאן תצלום מחלק של השאלון שבו השתמשתי בבירור תעשית התרופות. הקורא יראה שברוך נפלא יגענו ומצאנו לצמצם עיקרי דינים הנוגעים לכשרות בשני הדפים וכאשר עבר מבחן מפורט מכמה גדולי ההוראה וגאוני התורה בדורנו, הסכימו לנו שהצליח ה' דרכינו. השאלון גופא הוא גדול בכמות ואיכות ונסדר (ע"י אחד מאנ"ש גדול ההוראה יר"ש ובעל מדע) באופן שאין להעונה מקום לטעות בתשובותיו בכל פרט ופרט מיצירת תרופה החל מיצירת החומר עד הנחתה בקופסא למכירה כולל כל תעשייה (אף שהיא דקה מן הדקה), וכל חומר שיש לה תפקיד מיוחד (יהי מה שיהי) למלאות מגמה מיוחדת זאת אומרת למשל:

Disintegrator, Emulsifier, Binder, Flanovring,

dispersing agent, buffer substance,

Preservative, coloring dilutant, coating,

Filler, lubricant... (ועוד הרבה כהנה)

אך, הואיל ורבים הם, אי אפשר לפורטם על כן שמנו פה לעיניכם רק חלק ממנו.

APPENDIX I

INGREDIENT IDENTIFICATION FOR KASHRUS PURPOSES

International Kashrus Association: 1/5737

INSTRUCTIONS

Insert in each box the name of the ingredient and the applicable code number and letter, as indicated below, to identify the kashrus of the product.

1. (a) Contains meat or the by-products and derivatives of: animal fowl, mammal, reptile, amphibians, insects, worms, fish not bearing fins or scales, or wine.
(b) Free of the above products, by-products or derivatives.
2. (a) Contains milk, milk by-products or derivatives.
(b) Free of the above.
(a) Was processed in equipment which previously processed the above enumerated meat, meat by-products, or derivatives of: animal, fowl, mammal, reptile, amphibians, insects, worms, fish not bearing fins or scales, or wine.
(b) Was processed in equipment which previously processed milk, milk by-products or derivatives.
(c) Was not processed on such equipment.
4. (a) Contains the following grain products, by-products or derivatives: wheat (all classes) (*triticum aestivum* L) (T. Compactum host) T. durum (desf.), barley (*hordeum vulgare*); spelt (*triticum (emmer) dicocum*); rye (*secale cereale*); oat (*avena sativa*); (an example would be starch, ethyl alcohol, whiskey, all wheat flours, bulgar, semoline, farina, grain sorghums); dockage of items (i) through (v); legumes (e.g. soybean oil, cake and meal, lechitin, peas, beans, corn syrup (e.g. glucose) etc.); rice.
(b) Does not contain any of the above.
3. Free of any ingredient which fails to comply with items (1) through (4).

BASIC LAWS OF KASHRUS

KOSHER denotes that which is usable, suited for use or permitted as food pursuant to the Jewish Dietary Laws. The antonym is *treife*. Food, as well as medicinal products, require *kashrus* supervision.

Briefly stated, the policy and obligations of food processors *vis a vis* kosher food production, are as follows:

I. DEFINITION AND PROCEDURE

In general, products are eligible for *Kosher* certification if they meet the following criteria:

1. *Active and inert* ingredients are:
 - (a) free of:
 - (i) meat, meat fat or meat by-products of animal, fowl, mammal, reptile, amphibians, insects or worms, and fish not bearing scales or their derivatives.
 - (ii) milk, milk by-products or derivatives
 - (iii) wine, wine by-products or derivatives
 - (b) processed in equipment which has *not* processed the above enumerated meat, meat fat, meat by-products or derivatives, milk, milk by-products or derivatives, fish not bearing scales, or wine, wine by-products or derivatives.
 - (c) free of any *ingredient* which fails to comply with (a) or (b) above.

Examples of non-kosher foods are: *ova* eggs, gelatin, shellfish, cognac, brandy, bread baked in pans greased in fat.
2. Meat or meat by-products, as well as milk and milk by-products are *kosher* when prepared in a rigorously supervised manner, as attested to by an *orthodox* Rabbi.
 - (a) The Torah designates as *Kosher* only those animals that have cloven hoofs and chew their cud, and certain fowl. However, in order for this meat to be *Kosher* for consumption, they must be slaughtered in accordance with Jewish ritual, by an ordained *Shochet* (Ritual Slaughterer). Meat must be purchased only from a *Kosher* butcher who is under supervision of rabbinical authority. The butcher must know and practice the art and laws of *treifarin*, which means the removal of all fat deposits and the fat and blood veins before selling the meat to any customer.
 - (b) Poultry is first eviscerated. The claws and tips of the wings cut off and the jugular vein severed or removed.
 - (c) The heart of both poultry and meat is cut open and the tips of the extremities clipped off, before soaking and salting (in a prescribed method specified by Jewish Law).
3. Only those fish that have both fins and scales are *kosher*.
4. The eating or cooking (in any form or manner) of milk and meat together is prohibited. All meat products and all milk products are considered the same as their milk and meat origin. A Jewish home, as well as food manufacturers and processors, must have two sets of dishes and utensils, of different design and which are separately stored, for dairy and meat diets. Meat and dairy dishes or utensils must not be washed together, nor even separately in the *same* basin.
5. Equipment used to produce non-kosher products *cannot* be used to process *kosher* products unless it is subjected to a *kosherizing* operation under the supervision of a qualified orthodox rabbi.
6. All *unadulterated* and *unprocessed* produce, such as fruits, vegetables, cereals, minerals—all things that grow from the soil, vines or trees—are inherently *Kosher*.
7. All manufactured products which may contain any ingredients derived from doubtful origins must be checked by a rabbinical authority as to whether the *Dietary Laws* were not violated during their preparation.
8. A neutral group of foods, which is neither of milk or meat derivation, like eggs, fruits, vegetables, cereals and fish are known as *pareve*. All of the above mentioned, except for fish, may be prepared with *milchig* (milk) or *fleishig* (meat), after which they cease to remain *pareve*. *Pareve* things also become either *milchig* or *fleishig*, according to the utensils used for their preparation.
9. *Kosher* fish is *pareve* and can be prepared for both *milchig* or *fleishig* use. While we are allowed to eat fish during a meat meal, it is forbidden to cook or serve both together. Fish must be served on separate dishes.

II. KOSHER SUPERVISION—NORMAL

1. In order to claim that a product is *kosher* (by appropriate designation on the package label, or otherwise), there must be certification, by an *orthodox* rabbi, that the *kosher* requirements have been met.
2. This is usually accomplished through a contract with a rabbi or *kashrus* certification organization who, through their regular inspection of the plant and food production facilities and detailed knowledge of the formulas, various ingredients and their *originating* source, certify the products as *kosher*.
3. *Inert* as well as *active* ingredients must be of *kosher* origin. *Inert* ingredients are defined as emulsifying agents, binders, flavorings, dispersing agents, buffer substances, preservatives, colorings, dilutants, coatings, lubricants, fillers, disintegrators, etc.

4. During the canning season or production schedule the rabbi normally visits every cannery and every refinery several times. In these inspections he may review or ask questions about the processes, ingredients, and labels involved in any or all of the products produced at that location.
5. He also visits "corporate headquarters" where he consults with the "corporate staff" on any new products, formulas or *kashrus* problems which may arise.
6. A refinery or Food Production Facility which processes *kosher* and *non-kosher* products in equipment immediately adjacent to each other, is a special situation and requires *daily* supervision by an *orthodox* rabbi to assure that the "*kosher* item" produced there, and that all ingredients shipped from there to other refineries, are indeed *kosher*.

III. PASSOVER SUPERVISION

- (a) The *Passover* season brings with it *all* the above Dietary Laws, *plus* additional *Passover* rules in connection with the proscription of *Chometz* and *Chometz* products (described in (b) below).
- (b) Each spring there is a special demand for *kosher* products which are *Kosher for Passover*. To qualify, an *otherwise kosher* product must, *in addition*, be *free* of the following grain products, by-products or derivatives and be packaged under the direct supervision of an *orthodox* rabbi:
 - (i) wheat (all classes) (*triticum aestivum* L) (*T. compactum* host) (*T. durum* desf)
 - (ii) Barley (*hordeum vulgare*)
 - (iii) Spelt (*triticum [emmer] dicocum*)
 - (iv) rye (*secale cereale*)
 - (v) oat (*avena sativa*)

(an example would be starch, ethyl alcohol, whiskey, all wheat flours, bulgar, semoline, farina, grain sorghums)
 - (vi) Dockage of items (i) through (v)
 - (vii) *legumes* (e.g. soybean oil, cake and meal, lechitin, peas, beans, corn syrup (e.g. glucose) etc.)
 - (viii) rice

IV. KOSHER EQUIPMENT

1. Equipment which has *not* been used to process meat, meat fat or meat by-products (see I-1 above) is acceptable for processing *kosher* products. Hence, a cannery or vegetable oil refinery which *never* handles any meat by-product will normally produce *kosher* products.
2. Care must be taken, however, to maintain the *kosher* status of a plant by studiously avoiding the introduction of any animal derivative or secondary product containing animal derivative (see II 3 above) (e.g. emulsifiers) into the system. Once such contamination has taken place, the affected equipment must be *kosherized*, which can be an expensive, laborious process, involving washing, steaming, a 24 hour wait, and supervision of the process by an *orthodox* rabbi.
 - (a) In some simple processes, the *kosherizing* of the equipment to permit production of other products is easily done over a weekend.
 - (b) In more complex ones, such as a refinery deodorizer, where visual inspection of the *kosherized* equipment is almost physically impossible, and the time delays unacceptable, separate *kosher* and *non-kosher* equipment is absolutely *necessary* if both types of products are to be produced at the same location.
3. The above precautions with processing equipment must also be taken with tanks, tankcars, and tank-wagons. Hence, any such vessels must be *kosherized* after they have contained animal fat, and *before* they can be used for *kosher* vegetable oil.

V. POLICY

Preferably, it should be the policy of food processors to identify their food products as *kosher* whenever appropriate and possible, and to have these products and the plants in which they are produced certified as *kosher* by a qualified *orthodox* rabbi or rabbinical organization.

VI. CERTIFICATION OF NEW PRODUCTS

1. When a new product is still in the concept stage, a marketing decision should be made by the manufacturer as to whether it should be a *kosher* product.
2. If yes, the product development personnel should prepare ingredient specifications calling for *kosher* ingredients and a process should be developed which is also *kosher*.
3. Before labels for the product are approved, (in which the *kashrus* symbol would be incorporated), the *orthodox* rabbi should be contacted and given full particulars as to the formula, the source and nature of the ingredients, and the location and nature of the processing equipment. If these meet with his approval, permission is granted to use the *kashrus* symbol on the label of the packages.
4. The *orthodox* rabbi will usually want to be present at the first production run, to personally verify that the ingredients and equipment are *kosher*.